

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakultatas
Pedagogikos katedra

**GIMNAZISTŲ AZARTINIAI LOŠIMAI IR JŲ RYŠYS SU
AUKLĖJIMO ŠEIMOJE YPATUMAIS**

Socialinės pedagogikos magistrantūros baigiamasis darbas

Darbą atliko:
Darbą tikrino:

Magistrantūros SP II kurso studentė Dovilė Jurelevičė
prof. dr. Liudmila Rupšienė

Klaipėda, 2020

TURINYS

ĮVADAS.....	6
I TEORINIAI TYRIMO PAGRINDIMAI	10
1.1 Azartinių lošimų priklausomybės samprata.....	10
1.2 Azartinių lošimų situacijos analizė Lietuvoje	14
1.3 Šeimos samprata	17
1.4 Tėvų auklėjimo stiliai	22
1.5 Paauglystės tarpsnio charakteristika.....	28
2. TYRIMO METODOLOGIJA.....	35
2.1 Tyrimo logika.....	35
2.2 Tyrimo imtis	35
2.3 Tyrimo instrumentai	38
3. TYRIMO REZULTATAI.....	44
3.1. Lošimas iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių	44
3.2 Lošimas iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių.....	45
3.3 Lošimas iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės	47
3.4 Lošimas per pastaruosius 12 mėnesių lošimo automatais.....	49
3.5 Lošimas iš pinigų kortomis ir kauliukais	51
3.6 Lošimas loterijose	53
3.7 Lažybos dėl sporto žaidimų ar gyvūnų.....	55
3.8 Lošimas iš pinigų internetu.....	57
3.9 Potraukis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų	59
3.10 Melas artimiems žmonėms dėl azartinių lošimų dažnumo	60
3.11. Šeimos auklėjimo stilius	61
DISKUSIJA.....	63
LITERATŪRA.....	66
SANTRAUKA	71
SUMMARY	73
PRIEDAI.....	76

LENTELIŲ SĄRAŠAS

- 1 lentelė. Dviejų dimensijų tėvų auklėjimo stilių klasifikacija (Maccoby & Martin, 1983), p. 25
- 2 lentelė Eriksono nustatytų psichosocialinės asmenybės raidos stadijų charakteristika, p. 30
- 3 lentelė. Valdingo auklėjimo stiliaus subskalės, p. 39
- 4 lentelė. Autoritarinio tėvų auklėjimo stiliaus subskalė, p. 39
- 5 lentelė. Nekontroliuojančio tėvų auklėjimo stiliaus subskalės, p. 39-40
- 6 lentelė. Žaidimų rūšis ir laikas, p. 41
- 7 lentelė „Lošimo iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių“, p. 44
- 8 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 45
- 9 Lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 45
- 10 lentelė. „Lošimo tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių“, p. 46
- 11 lentelė. Kintamojo „Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 47
- 12 lentelė. Kintamojo „Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 47
- 13 lentelė. „Lošimo iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių daugiau nei dvi valandas iš eilės“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 48
- 14 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 49
- 15 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei iš pinigų (jeigu lošei) daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 49
- 16 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 50
- 17 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 51
- 18 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 51

- 19 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 52
- 20 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 53
- 21 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 53
- 22 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose (pvz.: „Scratchą“, „Bingo“, „Keno“ ir kt.)?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 54
- 23 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 55
- 24 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 55
- 25 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 56
- 26 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 57
- 27 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 57
- 28 lentelė. „Jei per pastaruosius 12 mėnesių lošei iš pinigų, kaip dažnai tai darei internetu?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių, p. 58
- 29 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai, p. 59
- 30 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas, p. 59
- 31 lentelė. Kintamojo „Ar kada nors jautei poreikį lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų?“ Chi kvadrato rezultatai, p. 61
- 32 lentelė. Kintamojo „Ar kada nors teko meluoti Tau svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai Tu loši?“ Chi kvadrato rezultatai, p. 61

PAVEIKSLĖLIŲ SĄRAŠAS

- 1 paveikslas. Azartinių lošimų priklausomybės samprata skyriaus apibendrinimas, p. 13
- 2 paveikslas. Šeimos samprata skyriaus apibendrinimas, p. 22
- 3 paveikslas. Priežastys, skatinančios įsitraukti jaunimą į azartinius lošimus apibendrinimas, p. 34
- 4 paveikslas. Respondentų lytis (%), p. 36
- 5 paveikslas. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%), p. 36
- 6 paveikslas. Klasė, kurioje mokosi respondentai (%), p. 37
- 7 paveikslas. Asmenys su kuriais respondentai gyvena namuose (%), p. 37
- 8 paveikslas. Kaip dažnai respondentai lošė iš pinigų (%) p. 45
- 9 paveikslas. Laikas, kurį respondentai praleidžia lošdami tipišką dieną (%), p. 47
- 10 paveikslas. Kaip dažnai respondentai lošė iš pinigų daugiau nei 2 val iš eilės (%), p.49
- 11 paveikslas. Respondentai lošdami renkasi lošimo automatus (%), p. 51
- 12 paveikslas. Respondentai renkasi žaidimus kortomis ar kauliukais (%), p. 53
- 13 paveikslas. Respondentai lošia loterijose (%), p. 55
- 14 paveikslas. Respondentai lažinasi, dėl sporto žaidimų ar gyvūnų (%), p. 57
- 15 paveikslas. Respondentų atsakymai apie tai, kaip dažnai jie lošia iš pinigų internetu (%), p. 58
- 16 paveikslas. Potraukis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų, kurį jautė respondentai (%), p. 59
- 17 paveikslas. Respondentų melas, jiems svarbiems žmonėms, kiek dažnai jie lošia (%), p. 60
- 18 paveikslas. Šeimos auklėjimo stilius (%), p. 61

IVADAS

Temos aktualumas. Šeima – tai pagrindinis atsparos taškas, į kurį remiasi valstybė ir tauta. Šeima yra seniausia ir pastoviausia žmonių socialinio ir asmeninio gyvenimo forma. Ji išlaikė tūkstantmečių istorinių, ekonominių, politinių pokyčių, revoliucijų, karų išbandymų naštą (R. Žibaitis, 1995). Šeima – pirminė visuomenės ląstelė, viena pagrindinių jos struktūros elementų. Reikia ugdyti dorą šeimą, o per ją – tautą, nes labai padidėjo santuokų nutraukimo skaičius, internatuose daugėja vaikų su psichikos sutrikimais, įvairių žmonių grupių nusikalstamumas, dalis Lietuvos žmonių net nebevertina savo gyvenimo, o dalis moterų nenori arba dėl kitų priežasčių vengia gimdyti (Z. Bajoriūnas, 1994). Šeima visuomet ir dabartiniu laiku atlieka nepamainomą vaikų auginimo, ugdymo ir kartų raidos funkciją. Šia prasme tautos ir kultūros istorinis tęstinumas ir ateitis priklauso nuo šeimos stabilumo, kūrybinių galių ir gebėjimo prisitaikyti prie naujų ekonominių, sociokultūrinių gyvenimo sąlygų (R. Žibaitis, 1995).

Šeimos funkcijų teorinius klasifikavimo klausimus nagrinėja Bajoriūnas, 2004, Bikulčius, 2016, Miškinis, 2003, Uzdila, 2001, Žvinklienė, 1994, Navaitis, 2007 ir kt. Šeimą, kaip vaiko asmenybės vystymosi ir socializacijos pagrindą, savo darbuose analizuoja Miškinis, 2003, Baumrind, 2005, Beresnevičienė, Banienė, 2000, Kvieskienė, 2005, Lūžaitė-Kajėnienė, 2015, Petrulytė, 2003, Rajeckas, 2002, Rubin ir kt., 2005, Hetherington, Clingempeel, 1992, ir kt.

Sveikas vaiko auklėjimo stilius gali būti traktuojamas kaip stilius, kurį renkasi tėvai, nenaudojantys fizinio ar psichologinio smurto prieš savo vaikus. Toliau šis tėvų auklėjimo stilius susideda iš kitų, taip pat svarbių elementų: šiluma ir palaikymas, demokratiškas įsitraukimas į vaiko gyvenimą ir jo supažindinimas su taisyklėmis (Robinson ir kt., 2010). Akcentuojama, kad svarbią įtaką jaunimo elgsenos formavimui turi šeima. Vaiką veikia socialiniai prototipai (jie stebi kasdienį tėvų elgesį ir girdi įprastinius tėvų pokalbius). Nustatyta, kad tėvų nuostatos dėl lošimo ir jų, kaip lošėjų, elgesys labai veikia vaikus. Mokslininkų (Delfabbro ir Thrupp, 2001; Fabiansson, 2006) tvirtinimu, vaikai ir paaugliai apie azartinius lošimus sužino iš savo tėvų, stebėdami jų elgesį lošimo metu, todėl lošiančių tėvų vaikams kyta didesnė rizika tapti problemiškais lošėjais (Shaffer, Hall, Bilt ir George, 2003).

Lošiančio jaunimo problemomis susidomėta praėjusio šimtmečio 8-ojo dešimtmečio pabaigoje. Jungtinėse Amerikos Valstijose, Didžiojoje Britanijoje, Australijoje, Kanadoje ir Naujoje Zelandijoje (Schissel, 2001; Shaffer et al., 2003; Jacobs, 2004; Griffiths, 2004, 2008; Gupta ir Pinzon, 2012). Visų šių tyrimų tikslas – padėti rasti atsakymus į klausimus, susijusius su lošiančio jaunimo problemomis. Manoma, kad patologinį potraukį azartiniams lošimams turi nuo 1 iki 2 proc. suaugusiųjų, tačiau tarp jaunimo šis skaičius gali būti nuo dviejų iki keturių kartų didesnis (Jacobs, 2004; Gupta ir Pinzon, 2012). Arasimavičiaus (2008) teigimu, pagrindinėmis socialinėmis

priklausomybės nuo azartinių lošimų išsivystymo priežastimis šiuo metu laikoma asmens amžius, lytis, kultūra ir tautybė, visuomenės požiūris į lošimą, lošimo prieiga, technologijos.

Mokslinės problemos pagrindimas. Lietuvoje priklausomybės nuo lošimų temą nagrinėja mokslininkai N. Skokauskas, B. Burba, R. Satkevičiūtė, M. Arasimavičius, J. Sondaitė E. Meiženis ir kt.. Galima paminėti šių mokslininkų atliktus tyrimus: N. Skokausko analizuojama tema „Kauno miesto paauglių pataloginis potraukis azartiniams lošimams“ (2005 m.), taip pat N. Skokausko kartu su R. Satkevičiūte ir B. Burba (2003 m.) darbas , kuriame nagrinėjamoje temoje „Patologinio potraukio azartiniams lošimams susibendrinimas su kitais psichikos sutrikimais“ apžvelgiami medicininiai aspektai. Straipsnyje glaustai pateikti autorių duomenys patvirtina Šiaurės Amerikos, Vakarų Europos ir Australijos mokslininkų išvadas, kad pataloginis potraukis azartiniams lošimams ypač dažnai susibendrina su psichikos ir elgesio sutrikimais vartojant alkoholinius gėrimus. Taip pat būtų galima paminėti M. Arasimavičiaus 2008 ir 2010 metais atliktus tyrimus, kuriuose autorius nagrinėja azartinių lošimų teisinius aspektus. A. Meiženis ir J. Sondaitė (2015 m.) atliko tyrimą tema „Įsitraukimą į azartinius lošimus skatinančių ir mažinančių veiksnių kokybinė analizė“. Tyrimų apžvalga parodė, kad pralošimo patyrimas vienus asmenis skatina lošti toliau, kitų norą lošti toliau mažina. Taip pat teigiama, kad asmuo, augęs be tėvo ar vaikystėje buvęs netinkamai auklėjamas (tėvas priklausomas nuo alkoholio, nusikalstamas elgesys, griežtas auklėjimas), gali greičiau įsitraukti į azartinius lošimus. Teigiamas socialinių santykių buvimas- artimųjų, draugų palaikymas ir (ar) stiprus ryšys su jais- gali būti įsitraukimą į azartinius lošimus mažinantis veiksnys.

Lietuvoje trūksta lošimų mokslinių tyrimų duomenų, nėra atliktas tarptautinėmis metodikomis pagrįstas ir reprezentatyvus lošimų ir loterijų paplitimo tyrimas, nėra atskleistas priklausomybės nuo lošimų ir probleminių lošimų mastas. Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos „Lošimai: psichologiniai aspektai, teisinis reguliavimas, socialinė pagalba probleminiams lošėjams“ rezoliucija, 2016). Lietuvoje dar nenagrinėtas ryšys tarp tėvų auklėjimo stilių ir vaikų azartinių lošimų.

Probleminis klausimas – Kokios yra gimnazistų azartinių lošimų tendencijos, ar jos turi ryšį su tėvų auklėjimo stiliumi?

Tyrimo objektas – gimnazistų azartinių lošimų tendencijos, ryšys tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir azartinių lošimų.

Tyrimo tikslas – nustatyti gimnazistų lošimo tendencijas ir jų ryšį tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir gimnazistų azartinių lošimų.

Tyrimo uždaviniai:

- 1 Išanalizuoti azartinių lošimų priklausomybės sampratą.
- 2 Apžvelgti mokslinius darbus apie azartinių lošimų situaciją Lietuvoje.
- 3 Išanalizuoti šeimos sampratą.

- 4 Konceptualizuoti tėvų auklėjimo stilius.
- 5 Pateikti paauglystės tarpsnio charakteristiką bei išsiaiškinti priežastis, kurios skatina gimnazistus įsitraukti į bet kokios formos azartinius lošimus.
- 6 Atskleisti gimnazistų azartinių lošimų ryšį su auklėjimo šeimoje ypatumais.
- 7 Išsiaiškinti, kaip dažnai gimnazistai lošė iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių ir kaip tai susiję su tėvų auklėjimo stilium.
- 8 Pateikti žaidimus, kuriuos dažniausiai rinkosi gimnazistai per pastaruosius 12 mėnesių ir kaip tai susiję su tėvų auklėjimo stilium.
- 9 Išsiaiškinti, kaip dažnai gimnazistai lošė internetu per pastaruosius 12 mėnesių mėnesių ir kaip tai susiję su tėvų auklėjimo stilium .
- 10 Nustatyti, ar kada nors paaugliai jautė poreikį lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų mėnesių ir kaip tai susiję su tėvų auklėjimo stilium .
- 11 Atskleisti, ar gimnazistams teko meluoti jiems svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai jie lošia mėnesių ir kaip tai susiję su tėvų auklėjimo stilium .

Tyrimo metodai:

- 1 Mokslinės literatūros analizė: pedagoginės, psichologinės ir kt. literatūros, įvairių dokumentų analizė – atskleidžiant temą buvo derinami teoriniai ir empiriniai metodai.
- 2 Empiriniai: anketinė apklausa, statistinės duomenų analizės metodai: dažnių analizė, patikimumo analizė, Anova ir chi kvadratas. Statistinių duomenų apdorojimui naudota kompiuterinės programos SPSS.

Teorinės nuostatos ir koncepcijos

Socialinio išmokimo teorija. Socialinis išmokimas, išmokimo rūšis – naujų elgesio formų mokymasis mėgdžiojant arba stebint kitų žmonių elgesį. Socialinio išmokimo terminą sukūrė biheivioristai. Socialinį išmokimą jie aiškino remdamiesi biheiviorizmo pagrindinėmis sąvokomis (stimulu, reakcija, pastiprinimu). Pagrindinis šios teorijos kūrėjas- Albert Bandura (1977), kuris teigia, kad vaikų bendravimo modeliai formuojasi stebint kitų žmonių elgesį. Vaikas daugiausia mokosi stebėdamas tos pačios lyties vieno iš tėvų elgesį. Socialinio išmokimo atveju naujo elgesio vaikai išmoksta nepriklausomai nuo to, kokias pasekmes patiria stebimas žmogus.

A.Bandura atmetė K.Lorenzo ir S.Freudo suformuluotus teiginius apie įgimtus instinktus ir pabrėžė modeliavimo ir pastiprinimo reikšmę. Jis teigia, kad agresija yra išmoktas elgesys ir niekuo nesiskiria nuo bet kurios kitos vaiko įgytos elgesio formos. Socialinį išmokimą sudaro du procesai:

- 1) tiesioginis pastiprinimas (kai kurių vaikų agresija pasiekia savo tikslą ir tokiu būdu yra pastiprinama);

2) socialinis modeliavimas (vaikas gali pradėti kitaip elgtis, stebėdamas savo aplinkoje kito asmens elgesį).

Taigi, vaiko socialinio elgesio (taip pat ir agresyvaus) modeliai yra jam reikšmingi žmonės – tėvai, vyresni broliai ar seserys, auklėtojai, bendraamžiai. Šie elgesio modeliai gali atsitiktinai vaikui parodyti, kaip reikia agresyviai elgtis, kada taip elgtis, o kada save kontroliuoti. Jie taip pat arba tiesiogiai skatina vaiko agresyvius veiksmus, arba slopina agresiją nepateikdami pastiprinimo arba bausdami.

Progresyvizmas (Rousseau'o J.J. (1712—1778), Pestalozzi'o J.H. (1746—1827), Froebelio F. (1782—1852), Herbarto J.F (1776—1841), Tolstojaus L. (1828—1910), Decroly'jaus O. (1871—1932) ir kt. Svarbiausias šių pedagogų teiginys (su didesnėmis ar mažesnėmis išimtimis) — vaikas iš prigimties geras, t.y. jame nėra blogio sėklos arba ji nėra taip akivaizdžiai išreikšta kaip gėrio sėkla (daugelis kitų pedagogikos klasikų, taip pat filosofų ir teologų, pavyzdžiui, J.H. Hoene-Wronskis, mano, kad vaikas iš prigimties yra vienodai ir geras, ir blogas, o koks užaugs žmogus, lemia ugdymas). Jeigu žmogus tampa blogu, tai pagrindinė to priežastis glūdi ne jame, bet visuomenėje.

Progresyvistinei ugdymo teorijai ir praktikai būdingi šie požymiai: 1) 'atvira' klasė, kai mokosi įvairaus amžiaus, gabumų ir polinkių vaikai, kurie gali laisvai judėti klasėje ir burtis į grupes pagal polinkius, gabumus ar kitus kriterijus; 2) individualizuotas mokymas; 3) laisvai pasirenkama mokomoji medžiaga; 4) grupavimasis; 5) ugdymas, grindžiamas jausmais, išgyvenimais; 6) mokymo turinio sudarymas probleminiu pagrindu, kada nagrinėtinos temos sutelkiamos į supančią aplinką, visuomenines problemas ir politinius klausimus; 7) profesinis ar nukreiptas į tam tikros karjeros siekimą ugdymas; 8) tarimasis (su mokiniais ir jų tėvais); 9) kūrybinės ir socialinės programos, kaip antai saviveikla, mokyklos laikraštis, kūno kultūra, mankštinimasis.

Tėvų auklėjimo stilių teorija. Viena iš tėvų auklėjimo teorijos pradininkių - amerikiečių mokslininkė D. Baumrind (1971, 1985). Pagal šios mokslininkės tėvų auklėjimo stilių analizę buvo sudaryta tyrimo anketa (R. John Buri). Šią teoriją savo moksliniuose darbuose tyrinėjo E. Maccoby ir J. Martin (1983), N. Darling, L. Steinberg (1993), K. Aunola, J. Nurmi (2005), R. Enten ir M. Golan (2008), L. Seliokienė (2004), Z. Bajoriūnas (2004), R. Žukauskienė (2002), V. Rajackas (2002), E. P. Zambavičienė (2002), L. Bulotaitė (2014) ir kt.

Tėvų auklėjimas apima vaiko elgesio formavimą, pasaulėžiūros, moralės, etinių ir estetinių normų įskiepijimą, įtvirtinimą, žmogaus adaptavimą konkurencinėje socialinėje aplinkoje. Taigi, pagrindinis darbas atliekant šuos veiksmus tenka šeimai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, literatūros apžvalga, tyrimo metodologija, rezultatai, diskusija, literatūros sąrašas bei priedai.

I TEORINIAI TYRIMO PAGRINDIMAI

1.1 Azartinių lošimų priklausomybės samprata

Terminas „azartinis” yra kilęs iš arabų kalbos žodžio „az zahr”, reiškiančio žaidimą kauliukais, o kitose kalbose - pernelyg didelį įsitraukimą į ką nors, įkarštį, įnykį, užsidegimą, entuziazmą, pomėgį, potraukį. (Tarptautinių žodžių žodynelis, 1999). J. McMillen (1996) azartinį lošimą apibrėžia kaip finansinį sandorį – pinigų statymą dėl neaiškios baigties būsimo įvykio. Azartiniai lošimai skirti tik pilnamečiams asmenims. Anot B. Levez (2004), azartiniai lošimai reiškia spindintį prabangos pasaulį, kuriame sustoja laikas, turintį savo kalbą, valiutą ir etiketą bei kupiną pagundų išmėginti laimę – tą siūlo lankytojui azartiniai lošimai. Svarbiausia tai, kad azartiniai lošimai susiję ne tik su materialumu, tačiau ir su emocijomis, psichologija, asmeniniais gebėjimais.

Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatyme (2001) azartinis lošimas apibrėžiamas kaip „žaidimas arba abipusės lažybos pagal nustatytą reglamentą, kurių dalyviai, siekdami piniginio laimėjimo, savo noru rizikuoja netekti įmokėtos sumos, o laimėjimą arba pralaimėjimą lemia atsitiktinumas, kokio nors įvykio arba sporto varžybų rezultatas. Vadovaudamiesi šia įstatymo norma, galime išskirti svarbiausias sąlygas, leidžiančias tam tikrą veiklą įvardyti kaip azartinį lošimą. Pirmoji sąlyga, charakterizuojanti azartinį lošimą, yra statoma pinigų suma. Tam tikra pinigų suma suteikia galimybę lošėjui varžytis dėl laimėjimo, kuris visiškai arba iš dalies priklauso nuo atsitiktinumo, bet ne nuo galimybių ar žinių. Antroji sąlyga yra atsitiktinumas (rizika). Jis siejamas su lošėjo išreikšta valia, atliekant arba neatliekant tam tikrą veiksmą. Trečiaja sąlyga galime įvardyti laimėjimą. Laimėjimu gali būti laikoma ne tik tam tikra pinigų suma (kaip galutinis rezultatas), bet ir papildoma galimybė lošti toliau. Azartiniai lošimai, atsiradę kaip pramoga, tam tikras ritualas, laisvalaikio leidimo ir atsipalaidavimo būdas, teikiantis malonumą ir pasitenkinimą, ilgainiui įgauna visai kitokią prasmę, kai į pirmą vietą iškyla suinteresuotumas gauti tam tikrą materialinę naudą. Žaidybinis elementas atsiduria antrame plane, nes iš lošimo pirmiausia tikimasi naudos. Žaidimas, ilgai buvęs prestižo reikalu, praranda savo žaidybinių turinių, vertę ir prasmę, tapdamas probleminiu dalyku (Ruškytė, D., 2017).

Kai kurie autoriai, pvz.: V. Taranda ir V. Putelienė (2010)- azartinių lošimų reiškinį aiškina ludomanijos sąvoka, kuri dvidešimto amžiaus 9 – ajame dešimtmetyje buvo įtraukta į ligų klasifikaciją kaip atskira liga. Taigi, ludomanija, priskiriama prie psichinės sveikatos sutrikimų, įvardijama kaip patologinis potraukis azartiniams žaidimams. Žymimas kodu F63.0 (tarp suaugusiųjų įpročių ir potraukių sutrikimų patologinis potraukis azartiniams lošimams) ir įtrauktas Pasaulio sveikatos organizacijos išleistoje tarptautinėje sutrikimų klasifikacijoje TLK – 10 – AM Sisteminis ligų sąrašas (2008).

Analizuojant azartinių lošimų sampratą tikslinga nurodyti kategorijas, į kurias skirstomi azartiniai lošimai. Grebliauskas A., Kacas S., Petrošius A. ir Sesickas L (2008) pagal vakarietišką reguliavimo tradiciją skiria neriboto ir riboto laimėjimo lošimus. Neribotam išlošimui priskiriami stalo žaidimai, tokie kaip „Pokeris“, „Black Jack ruletė ir kiti, taip pat A kategorijos automatai. Ribotam išlošimui – B kategorijos automatai, „Bingo“, videožaidimai.

M. Arasimavičius (2008) įsitikinęs, kad šiais laikais dar reikėtų nepamiršti ir internetinių azartinių lošimų, kurie yra labai panašūs į lošimus, organizuojamus lošimo automatais. Kiekvienas kompiuterio valdomas lošimas turi matematiškai apskaičiuotą ir garantuotą tikimybę laimėti, visada pasitvirtinančią per ilgesnį laiką. Nors sėkmės žaidimai yra patraukli pramoga, bet, B. Levez (2004) nuomone, kartu kyla ir pavojus – lošimai gali pavergti ir gresia peržengti tam tikras ribas. Taigi, galima teigti, jog azartiniai lošimai yra laisvalaikio, pramogos forma, o laimėjimas – tik ypatinga dovana. Lietuvos Respublikos įstatymų leidėjas lošimams internete reglamentuoti nėra priėmęs jokio teisės akto, tačiau atsizvelgiant į galiojančius teisės aktus Lietuva priskirtina prie lošimus internete draudžiančių šalių. Taigi, galima padaryti išvadą, kad išplitus internetui beveik į kiekvieną personalinį kompiuterį, mobilųjį telefoną ar net gatvės taksofoną nebeliko priemonių, galinčių riboti nepilnamečių asmenų galimybes lošti pasinaudojant šiomis priemonėmis.

Taip pat būtų tikslinga paminėti ir loterijas, nors jos yra reglamentuojamos atskiru įstatymu. Lietuvos Respublikos Loterijų įstatymo 2 str. teigiama, jog loterija yra žaidimas pagal nustatytas taisykles, kai žaidėjai pagal nupirktus bilietus lošia piniginius arba daiktinius laimėjimus. Kai kurie linkę manyti, jog loterija yra azartinių lošimų rūšis. Tačiau vis dėlto ji neatitinka visų azartiniam lošimui būdingų požymių, kadangi visų pirma skiriasi savo žaidimo pobūdžiu (bilietų pardavimas). Antra, lošiant loterijoje galima laimėti ne tik piniginius, bet ir daiktinius laimėjimus, kurie nepatenka į azartinio lošimo sąvoką. Trečia, loterija savo prigimtimi daugelio žmonių nėra laikoma tokia pavojinga visuomenei kaip kitos lošimų rūšys. Tai liudija ne tik visiems prieinamas loterijos bilietų įsigijimas, bet ir praktiškai jokių prevencijos priemonių šioje srityje nebuvimas, nes loterija paprasčiausiai nepasižymi tokio neigiamu poveikiu, kaip azartiniai lošimai. Pagal Lietuvos ir Didžiosios Britanijos viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Baltijos tyrimai“ atliktą tyrimą gyventojai loterijų nelaiko tokiomis pavojingomis kaip kiti azartiniai lošimai (Grebliauskas A., Kacas S., Petrošius A. ir kt., 2008).

Didžiosios Britanijos psichologijos mokslų profesorius M. Griffiths teigia, kad azartinių lošimų struktūrą sudaro:

- Rizika (įskaitant prieinamumą, supratimą ir suvokimą apie pinigus ir naudą);
- Lošimo dažnumas ir pasikartojimas (nuo vieno atvejo iki kelių kartų);
- Laimėjimų suma (prizų vertę, laimėjimų dydis, pinigų suma);
- Individualūs sugebėjimai (įskaitant apgaulę) ir suvokimas;

- Nesėkmės ir galimybės išlošti (artimiausiu metu vykstančių situacijų numatymas);
- Apšvietimo, spalvų ir garso efektai (skambučiai, muzikiniai tonai, skelbiantys laimėjimus ir pralaimėjimus);
- Individų tarpusavio sąveika ,sociali ir asociali prigimtis (lošimas yra individuali ir/ar grupinė veikla);
- Lošimo aplinka (lošimo vieta, prieinamumas, pasiekiamumas);
- Lošimo rūšių įvairovė (vienu metu lošėjas gali dalyvauti keliuose lošimuose);
- Visuomeninių informavimo priemonių įtaka (televizijos, prekybos reklama);
- Teisės normos, taisyklės. (Griffiths M. D., 2004).

Kalbant apie azartinių lošimų sampratą labai svarbus aspektas yra amžiaus cenzas. Azartiniai lošimai yra skirti tik pilnamečiams asmenims. Azartinių lošimų įtvirtinta bendra nuostata yra tokia, kad draudžiama lošti asmenims, kurie nėra sulaukę 18 metų. Lošimus, organizuojamus lošimo namuose (kazino), gali lošti asmenys, kuriems yra sukakę 21 metai (Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas). Į lošimo namus (kazino), kur organizuojami lošimai A kategorijos automatais bei stalais, įleidžiami asmenys tik sulaukę 21 metų, o lošimo automatų salonuose, kuriuose leidžiama organizuoti lošimus tik B kategorijos automatais, įleidžiami 18 metų sulaukę asmenys.

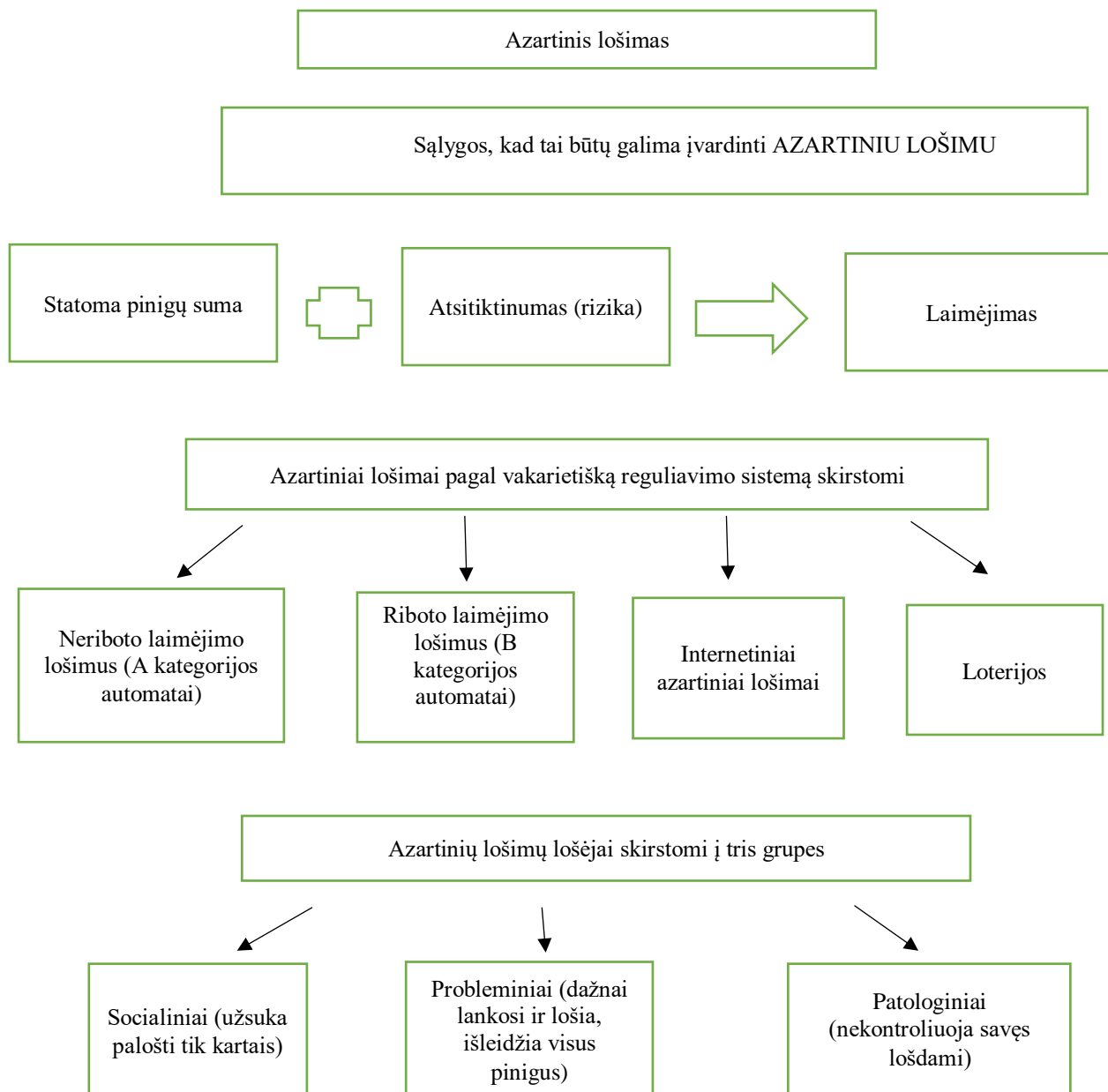
Custeris ir Miltas (1985) lošėjus suskirstė į tris grupes: socialiniai, probleminiai ir patologiniai lošėjai. Jie skirstomi pagal tai, kiek svarbūs azartiniai lošimai žmogui ir kokią daro įtaką jo gyvenimui.

- Socialiniams lošėjams azartiniai lošimai nėra pagrindinė laisvalaikio veikla. Į lošimo vietas socialiniai lošėjai užsuka tik kartais praleisti laiką su draugais, pabūti malonioje aplinkoje. Lošimai socialiniams lošėjams paprastai nedaro žalos. Jiems šis pomėgis netrukdo gyventi.
- Probleminiai lošėjai dažnai lanko lošimo vietas ir išleidžia pinigus, kurie paprastai turėtų būti panaudoti kitoms reikmėms. Dėl pomėgio lošti jiems gali kilti nesutarimų šeimoje, darbe. Probleminiai lošėjai gali nustoti lošti visam laikui ar tik kažkuriam laikui.
- Patologiniai lošėjai negali kontroliuoti savęs lošdami. Dėl lošimų patologiniai lošėjai paprastai turi įvairiausių problemų darbe, šeimoje, finansinių nuostolių. (Pagal TLK-10 (1997)).

Apibendrinant galima teigti, kad įsitraukimas į azartinius lošimus – tai ne tik noras lengvai praturtėti, bet ir tam tikras asmens tapatumo, saviraiškos, atsipalaidavimo būdas, iš pradžių sukuriantis saugumo, atsiribojimo nuo nemalonių dalykų iliuziją (Orgaz, Estévez ir H. Matute, 2013). Galima daryti išvadą, kad azartiniai lošimai – tai tam tikrų žmogaus sugebėjimų išmėginimas ir pamišimo dėl aistros būdas, o įsitraukimo į azartinius lošimus laipsnis ir kylančios problemos priklauso nuo lošėjo siekiamų tikslų, charakterio savybių ir kt. Lemiamą vaidmenį vėlesniam asmens

suvokimui ir elgesiui daro pirminės patirtys, suformuojančios nuostatas, polinkius bei savimonę, kurią individas pasitelkia suvokdamas bei reaguodamas į įvairias situacijas, kuriose atsiduria (H. J. Shaffer, M. N. Hall, J. Vander Bilt ir E. George, 2003).

1 pav. Azartinių lošimų priklausomybės samprata skyriaus apibendrinimas

Toliau darbe aptariama azartinių lošimų situacijos analizė Lietuvoje - įstatymai, dokumentai, draudimai, galiojantys Lietuvoje.

1.2 Azartinių lošimų situacijos analizė Lietuvoje

Azartiniai lošimai Lietuvos Respublikoje buvo legalizuoti 2001m. liepos 1 d. įsigaliojus Azartinių lošimų įstatymui (Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas). Pagrindinį įstatymo turinį sudaro reikalavimai, kuriuos reikia atitikti norint organizuoti azartinius lošimus. Kadangi azartiniai lošimai patenka į aukštesnį nei vidutinis korupcijos rizikos lygį, leidimų išdavimą prižiūri Priežiūros komisija. Priežiūros komisijos ataskaitoje teigiama, kad „2002 metų pabaigoje Lietuvoje legaliai veikė 4 lošimų namai (kazino), 6 automatų salonai (1 automatų salonas pertvarkytas į lošimo namus (kazino), 3 lažybų punktai. Priežiūros komisija lošimų organizatoriams suteikė teisę juose naudoti 28 lošimų stalus, 169 A kategorijos automatus ir 55 B kategorijos automatus“ (Valstybinė lošimų priežiūros komisija). 2010 m. pabaigoje Lietuvoje jau veikė 14 lošimo namų (kazino), 101 automatų salonų ir 179 lažybų punktai.

Atliktų tyrimų duomenimis, Lietuvoje daugiau nei pusė (53 proc.) 18–40 metų amžiaus vyrų, gyvenančių didžiuosiuose Lietuvos miestuose, yra lošę azartinius lošimus. Trečdalis (33 proc.) aktyvių lošėjų pripažino, jog lošimas jiems kelia finansinių, psichologinių, bendravimo su šeima, draugais problemų (A. Paukštienė, 2016). Tiriant Kauno paauglius pastebėta, jog dauguma paauglių yra bent kartą žaidę TV loterijoje (36,8 proc.), remiantis tyrimo įrankio DSM-IV-MR-J kriterijais, išskyrus patologiškus lošėjus, buvo pastebėta, kad dauguma Kauno paauglių lošia lošimo automatais (51,4 proc.), nemaža dalis lošia kortomis (17,1 proc.). Išanalizavę tarptautinius duomenis matome, kad 93 proc. 9-16 metų amžiaus vaikų naudojami internetu ne rečiau kaip kartą per savaitę, 60 proc. internete naršo beveik kiekvieną dieną (K. T. Livingtone ir kt., 2011). Taigi, Lietuvoje patologinį potraukį lošimams turi 4,2 proc. Lietuvos gyventojų. Potraukis lošti būdingas visoms socialinėms grupėms, dažniausiai tai 21–55 metų amžiaus vyrai, jie lošia 3–4 kartus dažniau nei moterys. (cit. pgl. A. Meiženis ir J.Sondaitė, 2015).

Azartinių lošimų bendrovių veiklą prižiūri institucijos, priklausančios nacionaliniam lygmeniui, tačiau lošimo namus (kazino) galima steigti tik su vietos savivaldybės sutikimu. Taip galima kontroliuoti lošimo namų kiekį mieste pagal gyventojų skaičių, be to, užtikrinti, kad lošimo namai nedarys neigiamo poveikio aplinkiniams gyventojams ar viešoms įstaigoms (darželiai, mokyklos ir pan.). Taip vietos savivaldos įgyvendina savo pareigą suderinti interesų grupių poreikius.

Memorandume apie azartinių lošimų rinką Europos Sąjungoje ir Lietuvoje (2014) nurodoma, kad azartinių lošimų rinka Lietuvos Respublikoje yra suskaidyta į atskirus lošimo sektorius: loterijų paslaugos, lošimo namų paslaugos, lažybų paslaugos, B kategorijos lošimo automatų teikiamos paslaugos, totalizatoriaus paslaugos. Remiantis memorandumo apie azartinių lošimų rinką Europos Sąjungoje ir Lietuvoje duomenimis (2014), Lietuvos azartinių lošimų rinkoje vyrauja lošimai, skatinantys didesnę prasišiosimo riziką. Lietuvos lošimų rinkoje kazino užima 31,48

% rinkos. (Memorandumas apie...2014). Taip pat labai svarbu išskirti internetinius lošimus. Kaip teigiama LPT straipsnyje apie internetinius lošimus ES, Lietuvoje internetiniai lošimai iki pat 2015 metų buvo draudžiami. Tačiau nesunkiai galima rasti svetainių, siūlančių galimybę palošti internetu, jos dažniausiai būna registruotos užsienio šalyse. Dėl šios problemos, siekiant internetinių lošimų įteisavimo Lietuvoje, yra parengtas įstatymo projektas, kuriuo siekiama internetinius lošimus legalizuoti Lietuvoje, nurodant ir įteisinant atitinkamos apsaugos priemones, kurios užkirstų kelią vaikams ir jaunuoliams lengvai lošti internete. Tačiau šis įstatymo projektas nuo 2007 metų vis dar nėra priimtas, teisinantis, kaip pastebi E. Gudavičius (2015), jog būtent ši pataisa paskatins asmenis įsitraukti į lošimus, padidins nelegalių lošimų veiklos galimybes, taip pat įstatymo priešininkai sako, jog taip bus įvedama interneto cenzūra Lietuvoje bei diskriminuojami užsienio internetinių lošimų organizatoriai ir jų paslaugos.

Lietuvoje azartinių lošimų įstatymo projekte taikomi šie apribojimai:

1. “Draudžiama žaisti loterijoje, žaisti piniginius - daiktinius žaidimus, lošti azartinius lošimus asmenims (patiems ar per kitą asmenį arba pagal kito asmens išduotą įgaliojimą), kurie yra organizuojančios loteriją, piniginius-daiktinius žaidimus ar azartinius lošimus įmonės akcininkai (dalininkai), šios įmonės valdymo organų (stebėtojų tarybos, valdybos, administracijos) nariai ar darbuotojai, tiesiogiai vadovaujantys piniginiams-daiktiniams žaidimams ar azartiniams lošimams, taip pat asmenims, kurie vykdo loterijų, piniginių - daiktinių žaidimų ar azartinių lošimų organizavimo priežiūrą ir kontrolę.“ (LR Loterijų, piniginių- daiktinių žaidimų ir azartinių lošimų ĮSTATYMO PROJEKTAS 1996, Vilnius).
2. Atsiskaitymas už paslaugas gali būti tik grynais pinigais, atsiskaityti banko kortele griežtai draudžiama, be to, patalpoje, kur vykdoma azartinių lošimų veikla, negali būti bankomatų. Taip pat numatoma lošiančių asmenų identifikacija: jei lošėjas lošimo namuose norėtų pinigus išsikeisti į žetonus už didesnę nei 5000 lt. sumą, jo tapatybė turi būti identifikuota ir užregistruota (LR Azartinių lošimų ĮSTATYMAS 2001 m. gegužės 17 d. Nr. IX-325, Vilnius).
3. Taip pat įstatyme nurodytos tam tikros vietos, kuriose negalima vydyti azartinių lošimų veiklos. Pvz.: ikimokyklinio ugdymo įstaigose, bendrojo lavinimo mokyklose, sveikatos priežiūros įstaigose, vaikų sanatorijose, kino teatruose, geležinkelio ir autobusų stotyse, oro uostuose, jūrų uostuose, išskyrus lošimus automatais, jeigu jie organizuojami atskirose patalpose, nesusijusiose su šių įstaigų tiesioginėmis funkcijomis, pašto įstaigose, išskyrus jose įsteigtus lažybų ir totalizatorių punktus, profesinio mokymo įstaigose, aukštesniosiose mokyklose, aukštosiose mokyklose, papildomo ugdymo ir neformaliojo švietimo įstaigose (LR Azartinių lošimų ĮSTATYMAS 2001 m. gegužės 17 d. Nr. IX-325, Vilnius).
4. Nurodyta amžiaus riba, nuo kada galima pradėti žaisti azartinius žaidimus.

Labai svarbi laimėtojų asmeninių duomenų apsauga. Asmeniniai duomenys apie loterijos laimėtojus gali būti pateikiami tik Valstybinei lošimų priežiūros komisijai, ikiteisminio tyrimo pareigūnams, teismui ir kitoms institucijoms ir neskelbiami viešai. Loterijų įstatymas nenumato reklamos draudimo ar atsiskaitymo už prekę apribojimo, nėra draudžiama suteikti paskolas kitiems subjektams

Azartinių lošimų priežiūrą ir kontrolę vykdo Lošimų priežiūros tarnyba prie Lietuvos Respublikos Finansų tarnybos. Jų iniciatyva yra įkurtas projektas www.Nebenoriu-losti.lt yra skirtas lošėjams ir jų šeimos nariams. Šio projekto tikslai:

- Pateikti informaciją apie priklausomybę lošimams kaip pavojingą ligą bei socialinę problemą, atskleisti jos pasekmes ir pateikti realių žmonių patirties aprašymus;
- Pateikti pagalbos teikėjų kontaktus ir aprašymus, taip palengvinant asmeniui rasti pagalbą jo gyvenamojoje vietovėje;
- Visuomenės dėmesio atkreipimas į lošimų priklausomybę kaip problemą, informacijos apie atsakingą lošimą sklaida.

Išanalizavus puslapi www.Nebenoriu-losti.lt veiklą, galima teigti, kad tai informacinio pobūdžio puslapis, kuriame pateikiama informacija, kur ieškoti pagalbos, pateiktos nuorodos ir kontaktai, taip pat publikuojami straipsniai, susiję su lošimų tematika, žmonių patirtimis. Pats puslapis nei socialinėje platformoje Facebook nei internete nėra labai išpopuliarintas ar pritraukęs didelį kiekį lankytojų, nes jis domina tik ieškančius pagalbos, jų šeimos narius, specialistus (socialinius darbuotojus, psichologus ir kita).

Taip pat LPT asmenims, turintiems problemų dėl azartinių lošimų, yra suteikiama galimybė parašyti prašymą dėl savanoriško apsisprendimo nelošti, kuriuo siekiama mažinti azartinių lošimų priklausomybės sukeltus neigiamus padarinius. 2017 m. gegužės 1 d., įsigaliojus Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymo pakeitimui, asmenų prašymų neleisti lošti ir dalyvauti nuotoliniuose lošimuose (toliau – prašymai) pateikimas įgauna teisinę galią. Už asmenų, pateikusių prašymus, įleidimą į lošimų organizavimo vietas atsakingi tampa lošimų organizatoriai. Tai reiškia, kad savo veiklą pradės apsiribojusių savo galimybę lošti asmenų registras (toliau – registras). Registro tvarkytoja yra Priežiūros tarnyba. Taigi, asmenys, norintys apriboti savo galimybę lošti, nuo 2017 m. gegužės 1 d. Priežiūros tarnybai arba lošimų organizatoriui prašymą gali pateikti vienu iš šių būdų:

- Elektroniniu būdu portale „Elektroniniai valdžios vartai“ (adresu <https://www.epaslaugos.lt/portal/service/74420/13221?searchId=dc364005-8bed-4487-b267-56e67ed3d504>) tiesiogiai prisijungus ir užpildžius nustatytos formos prašymą;
- Lošimų organizavimo vietoje, kur asmeniui bus suteikta galimybė prisijungti prie portalo „Elektroniniai valdžios vartai“;

- Tiesiogiai atvykus į Priežiūros tarnybą.

Azartinių lošimų organizavimo politika ir veikla rūpinasi ne tik LPT, bet ir Nacionalinė lošimų ir žaidimų verslo asociacija (NLŽA), kuri yra pirmasis toks lošimų ir žaidimų verslo susivienijimas Lietuvoje. NLŽA internetiniame puslapyje yra išdėstę savo tikslus: įtvirtinti lošimų rinką Lietuvoje, kuri atitiktų Europos sąjungos standartus, užtikrinti sąžiningumą ir atsakingą lošimų organizavimą, skaidrią lošimų rinką ir organizatorius padaryti kiek įmanoma socialiai atsakingus. Kaip teigia NLŽA, jie siekia priimtino visuomenės laisvalaikio praleidimo naudojantis žaidimų verslo siūlomomis paslaugomis. Asociacija vienija lošimų organizatorius, prietaisų tiekėjus ir jų priežiūros įstaigas. NLŽA skelbia, jog aktyviai dalyvauja visuomenės švietimo apie lošimus veikloje - buvo išleista knyga, publikuojami straipsniai žiniasklaidoje, atstovai dalyvauja televizijos laidose, bendrauja su užsienio valstybių lošimus organizuojančiomis įstaigomis. Taip pat kuria pasiūlymus ir bendradarbiauja su vyriausybe dėl lošimų ir žaidimų organizavimo Lietuvoje. (Nacionalinė lošimų....)

Apibendrinant galima teigti, kad LR Vyriausybės programoje yra numatyta „įgyvendinti saugią ir subalansuotą loterijų ir azartinių lošimų veiklos reguliavimo politiką, valstybinę loterijų ir lošimų veiklos priežiūrą, užtikrinti sąžiningą ir skaidrą lošimų ir loterijų veiklos vykdymą, siekti apsaugoti visuomenę, ypač nepilnamečius ir asmenis, turinčius problemų dėl lošimo, nuo galimų neigiamų lošimų padarinių, užtikrinti, kad lošimų veikla nebūtų naudojama nusikalstamais tikslais, siekti apsaugoti visuomenės kultūrinės ir etinės vertybes nuo neigiamo azartinių lošimų poveikio, užtikrinti loterijų ir lošimų veiklos stebėseną“ (Šešioliktos Vyriausybės 2012 – 2016 metų programa, 2012, p. 10).

Išanalizavus mokslinę literatūrą matoma tendencija vis didėjančiam paauglių norui įsitraukti į azartinius lošimus. Matyti, kad paaugliai ne tik lošia (nepaisant įstatymų apribojimų), tačiau ir susiduria su priklausomybės nuo lošimų pasekmėmis dar prieš sulaukdami savo teisėto amžiaus lošti. Todėl siekiant išsiaiškinti to priežastis toliau darbe bus pateikiama šeimos samprata ir tėvų auklėjimo ypatumai.

1.3 Šeimos samprata

Šeima – socialinė grupė, kurioje galima išskirti pagrindines socialinės organizacijos struktūras ir bruožus. Šeimoje gyvena skirtingų kartų, skirtingų lyčių, įvairaus išsilavinimo, temperamento, profesinės veiklos žmonės. Šie bruožai lemia skirtingą gyvenimo stilių, pažiūras, orientacijas, elgesį ir pan. Tačiau šeimos narius jungia turima nuosavybė, bendras likimas, žmogiškieji ryšiai. Pastarieji gali būti labai glaudūs arba tik fragmentiški, netgi susvetimėję.

Istoriškai “tradicinė” šeima yra gana neilgalaikis darinys. Ji atsirado XIX ir XX a. sandūroje kartu su didžiuliais pokyčiais, sąlygotais industrializacijos ir urbanizacijos. Tuomet išplėstinė šeima

nebebuvo tokia reikalinga materialiniu požiūriu, branduolinės šeimos tapo mažesnės. Žmonių gyvenimo trukmė pailgėjo, o jų ekonominis priklausymas nuo kitų sumažėjo, todėl vedybos visam gyvenimui daliai individų pasidarė nebebūtinės. Dėl to ėmė rasti įvairių šeimos formų: šeimų be vaikų, vienos motinos ar tėvo su vaikais šeimų, įvairių ir tėvių ar sugyventinių šeimų (G. Davidavičius, 2004).

Skirtingų mokslo sričių atstovai norėdami apibrėžti šeimos sąvoką akcentuoja vis kitus šeimos sampratos aspektus. Tarkim, sociologijoje pabrėžiama, jog šeima yra pirminė visuomenės ląstelė. Ji yra visuomenės vystymosi pagrindas. J. Huinink ir D. Konietzka (2007) šeimos svarbą visuomenės raidai aiškina taip, jog būtent šeima yra pradininkė, kuri išugdo bei užaugina visuomenei naują kartą. Pasak autorių, šeimoje vyraujantys ryšiai privalėtų padėti vaikui tapti savarankišku ir veikliu visuomenės nariu. Panašiai šeimą apibūdina ir lietuvių sociologas V. Dumbliauskas (1999 p. 37), kuris nurodo, jog „šeima yra socialinė grupė (kartu ir viena iš svarbiausių socialinių institucijų), jungiama santuokos ir giminystės ryšių, jos tikslas – auklėti jaunąją kartą ir organizuoti kasdieninį jos narių gyvenimą“. G. P. Murdock šeimos apibrėžimas, jau tapęs klasikiniu, taip pat buvo plačiai naudojamas sociologijoje ir antropologijoje. Jo požiūriu, šeima – tai socialinė grupė, kuriai būdinga bendra gyvenamoji vieta, ekonominiai ryšiai ir reprodukcija. Ją sudaro abiejų lyčių suaugę asmenys, iš kurių bent du turi socialiai leistinus intymius santykius, bei vienas ar keli tikrieji ar įsūnyti vaikai (I. E. Juozeliūnienė, 1992).

M. M. Leliūgienė (2003) teigia, kad šeima – tai maža asmenų grupė, kurios pagrindas – santuoka ar kraujo ryšiais susieta giminystė. Tojos šeimos narius sieja bendras gyvenamasis būstas ir bendras namų ūkio tvarkymas, emocinis ryšys, įsipareigojimai vieno kitam, vaikų auginimas ir auklėjimas. Socialiniu institutu vadinama šeima - tai stabili santykių tarp žmonių forma, apimanti svarbiausią kasdieninio žmogaus gyvenimo dalį: seksualinius santykius, vaikų gimdymą ir pirminę jų socializaciją, didžiąją buitinės priežiūros dalį, lavinimą, medicininį aptarnavimą ir t.t. (Leliūgienė, 2003).

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje rašoma, kad „Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (38 straipsnis). Tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti...“ Vaikų pareiga – gerbti savo tėvus, globoti juos ir tausoti jų palikimą (P. G. Adlys, R. Ambrozaitienė, 1995).

“Šeimos teisių chartijoje” rašoma: “Šeima yra daugiau negu vien teisinis, visuomeninis ir ekonominis vienetas, tai – meilės ir solidarumo bendruomenė, unikaliai suderinta mokyti ir perduoti kultūrinėms, etinėms, visuomeninėms, dvasinėms bei religinėms vertybėms, kurios yra esminės jos narių ir visuomenės vystymuisi ir gerovei” (Šeimos pedagogika, 2004).

Valstybės šeimos politikos koncepcijoje (2008) kalbama apie šeimą kaip pirminę bendruomenę, susiformavusią pirmiau nei valstybė ar kuris kitas socialinis darinys. Gyvenimas drauge ir šeimos narių bendrystė bei tarpusavio priklausomybė grindžia būtinybę matyti šeimą kaip visumą. Žmogaus teisės pirmiausia įgyvendinamos per šeimą, neskaidant ją į atskirus narius, bet stiprinat jų tarpusavio atsakomybę. Vyro ir moters santuokos pagrindu sukurta šeima, net tapusi nepilna, geriau apsaugo savo narių teises ir rengia visaverčiam asmeniniam bei socialiniam gyvenimui, negu bet kuri valstybės įsteigta ir remiama institucija. Šioje koncepcijoje išskiriamos šeimos pagrindinės funkcijos asmens ir visuomenės gyvenime:

1. Asmenų bendruomenės kūrimas – tarpasmeninių ryšių užmezgimas ir plėtotė, partnerių lyčių abipusiškumo ir papildomumo, asmenų tarpusavio pagarbos, pasitikėjimo ir atsakomybės ugdymas priimant sutuoktinių ir tėvų įsipareigojimus.

2. Prokreacija – gyvybės davimas iš meilės, grindžiamas atsakingu motinystės ir tėvystės supratimu, vaikų auginimas.

3. Ugdymas ir socializacija – kultūros ir vertybių, elgesio normų bei pirminių žinių perteikimas, pažinimo ir bendravimo įgūdžių ugdymas, žmogaus gabumų atskleidimo ir galimybės juos įgyvendinti užtikrinimas, asmens lytinės tapatybės ugdymas (vyro ir moters vaidmens šeimoje ir visuomenėje pažinimas), savimonės ugdymas, socialinė rehabilitacija.

4. Globa ir rekreacija – žmogiškosios globos, psichologinio saugumo (ypač vaikų, vyresnio amžiaus žmonių ir neįgalių žmonių) užtikrinimas, psichofizinės brandos ugdymas, asmens psichinių, fizinių bei dvasinių galių atkūrimas ir palaikymas.

5. Namų ūkio kūrimas – bendros veiklos, solidarumo, įsipareigojimų, atsakomybės ir savarankiškumo ugdymas, materialinio apsirūpinimo užtikrinimas, gebėjimo derinti šeimos gyvenimą ir darbinį užimtumą ugdymas.

Jonas Paulius II (1994), rašydamas apie šeimą ir jos uždavinius šiuolaikiniame pasaulyje, išskiria tokias šeimos funkcijas:

- Asmenų bendruomenės kūrimas.
- Tarnavimas gyvybei.
- Dalyvavimas visuomenės vystymesi.
- Dalyvavimas Bažnyčios gyvenime ir jos pasiuntinybėje.

Pagal A. Miškinį (1993, p.25) pagrindinės šeimos funkcijos yra šios:

- Žmonių giminės tęsimas;
- Vaikų socializacija ir auklėjimas;
- Tautos etoso tęstinumas;
- Ūkinė ir ekonominė;

- Rekreacija;
- Bendravimas;
- Emocinė;
- Lytinių poreikių tenkinimas.

Z. Bajoriūnas (1994) išskyrė dar kelias papildomas šeimos funkcijas:

- Vaikų auginimas – tai viena iš svarbiausių šeimos dvasinio gyvenimo funkcijų. Ji glaudžiai susijusi su biologine ir socialine šeimos prigimtimi – tęsiama žmonių giminė. Ši funkcija tenkina emocinius motinystės ir tėvystės poreikius bei visuomenės reikmes – kad gimtų daugiau vaikų ir jie užaugtų geri.
- Tautos etoso tęstinumo (etosas yra graikų kalbos terminas: gr. ethos – paprotys, tradicija, įprotis, charakteris) – žmonių bendrumą palaikydama tradicijų jungtimi, ne tik išplečia socialinių ryšių erdvę dabartyje, bet ir nutiesia gijas toli į praeitį. Etosas – natūralus, ilgainiui susiklostęs istorinis dorumo paveldas, tai gyva tautos dvasia, siejanti mus su praeitimi. Etoso tęstinumas puoselėjamas šeimoje. Lietuvių tautos etninės kultūros kloduose slypi vaiko tautiškumo ir dorovingumo, dvasingumo ugdymo versmės. Tai ypač svarbu dabar, kai šeima, auklėjimo darbe pasitelkusi etosą, gali objektyviai prisidėti prie lietuvių tautos vienijimo, jos gaivinimo.
- Emocinė – tai viena iš svarbiausių, būdingiausių šeimai funkcijų, nes šeima yra vieta, kur žmogus turėtų rasti emocinį prieglobstį. Emocinė šeimos funkcija susijusi su jausmų pusiausvyros joje išsaugojimu, smarkiais išgyvenimais.
- Reguluojančioji - kai šeima atlieka jos narių emocijų ir elgesio kontrolės funkciją. Ji skatina arba neskatina perimti visuomenės propaguojamas normas ir vertybes. Šeimos nariai kontroliuoja vieni kitų elgesį. Tai sutuoktinių veiksmų tarpusavio kontrolė, kad jie nekenktų vaikų auklėjimui ir sandraugai. Tai vaikų elgesio kontrolė, kad atitiktų pagrindinius šeimos, mokyklos ir visuomenės tikslus. Tai ir jautri vaikų kontrolė tėvų atžvilgiu bei visos šeimos emocijų ir elgesio kontrolė kiekvieno jos nario atžvilgiu.

Kalbant apie šeimas dažniausiai įvardijamos šios formos pagal jos sandarą:

- monogamija (santuokoje gyvena vienas vyras ir viena žmona);
- poligamija (vienu iš sutuoktinių dalijasi keli priešingos lyties sutuoktiniai);
- poliandrija – poligamijos rūšis, kai moteris tuo pačiu metu turi ne vieną, bet kelis sutuoktinius;
- poliginija – poligamijos rūšis, kai vyras tuo pačiu metu turi ne vieną, bet kelias žmonas;
- nepilna šeima – vienišas tėvas (mama) augina vaiką (vaikus);
- matrifokalinė – nepilnos šeimos rūšis, kai vieniša mama augina vaiką (vaikus);
- konvencionali šeima (sudaryta tėvų sprendimu);

- senelių vadovaujama šeima (šeimos galva – vyriausias jos narys);
- šeima, kurioje partneriai pasikeitę vaidmenimis (vyras prižiūri vaikus, o moteris rūpinasi namų ūkiu);
- patėvio arba pamotės šeima (su patėviu arba pamote sieja ne kraujo ryšiai, bet pakartotina santuoka su vienu iš tėvų);
- kibuciai (drauge gyvenantys vienoje komunoje ir pasiskirstę pareigomis viengungiai ir susituokę asmenys);
- sudėtinė, arba išplėstinė (kartu gyvena kraujo giminaičiai, jų sutuoktiniai, gimdytojai ir vaikai) (R. Žibaitis, 1995).

B. P. Ackerman ir kt. (2001) šeimas suskirstė į keturias kategorijas:

- Sveika šeima (kai abu tėvai biologiniai);
- Šeima, kurioje yra patėvis/pamotė (t.y. vienas iš biologinių tėvų yra susituokęs su nebiologiniu);
- Vieno tėvo šeima (vaikas auga tik su vienu biologiniu tėvu/mama);
- Sugyventinių šeima (t.y. kai vienas iš biologinių tėvų gyvena su nebiologiniu, bet be santuokos).

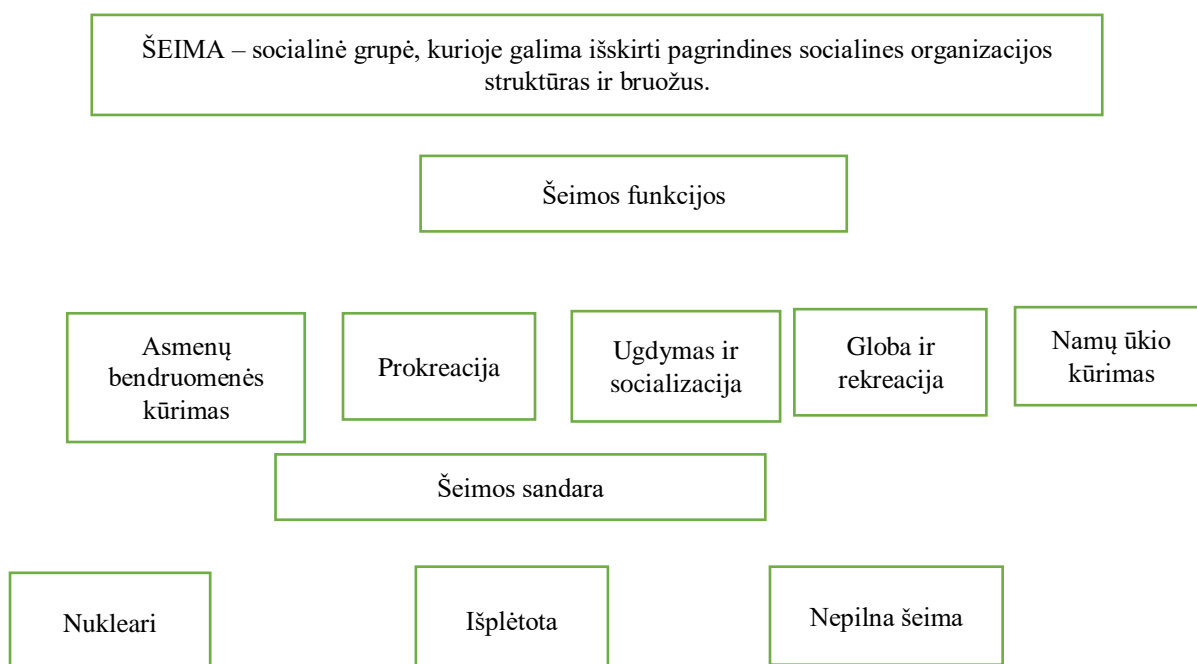
Nors formų įvairovė labai didelė, vis dėl to galima daryti išvadą, kad dažniausiai šeimos struktūrą atspindi trys šeimos modeliai: nukleari, išplėtota ir nepilna šeima

- Nukleari šeima, kur su tėvu ir motina auga vienas ar keli vaikai, yra palankiausia visapusiškam vaiko auginimui ir ugdymui. Jei šeima yra darni, vaikas turės visas sąlygas vystyti savo pažintinius interesus.
- Kitas šeimos modelis – išplėtota šeima, susideda iš trijų kartų, gyvenančių vienuose namuose. Augantiems tokioje šeimoje vaikams skiriama daugiau dėmesio, nors kartais toks dėmesys gali juos varginti ir sukelti neigiamą poveikį.
- “Nepilnos šeimos pastaruoju metu yra gana dažnos. Iš pirmo žvilgsnio jos atrodo vienodos: motina, vienas ar keli vaikai, kartais dar seneliai. Tačiau ekonominiu, socialiniu požiūriu skiriasi” (K. Miškinis, 1993).

Nepaisant šeimos struktūros, vis dėl to šeima – pirmoji socialinė institucija, perteikianti tam tikrus elgesio modelius (D. Kiliuvienė, I. Vaitkienė, 2007, p. 83). Socializacijos, vertybių internalizacijos procesas vyksta betarpiškai ir, nepaisant šeimos modelio, anot G. Butkienės, A. Kepalaitės (1996), vaikas perima šeimos gyvenimo būdą, jos narių dorinę bei dvasinę kultūrą, elgesio normas, veiklos ir bendravimo su kitais žmonėmis pavyzdžius. Šeimos darnumą dažnai parodo artimi santykiai tarp tėvų ir vaikų bei konfliktų nebuvimas. Santykių artumas apima tarpusavio

priklausomybę, intymumą (t.y. fizinį artumą), psichologinį artumą, pasitikėjimą, paramą ir bendravimą (R. M. Lerner ir L. Steinberg, 2004).

2 pav. Šeimos samprata skyriaus apibendrinimas

Taigi, šeima yra pirma ir svarbiausia institucija, kuri yra atsakinga už vaiko socializaciją, ugdymą, auklėjimą ir jo tinkamą integraciją į visuomenę, kurioje jis, išėjęs iš saugios šeimos aplinkos, turės susidurti su įvairiomis problemomis, ir tik tėvų palaikymas, kontrolė, supratimas ir atviras bendravimas gali padėti paaugliui išspręsti sunkias jo gyvenimo tarpsnio problemas ir pasirinkti tinkamus sprendimo būdus.

1.4 Tėvų auklėjimo stiliai

K. Blauzdžiūnaitės ir R. Žukauskienės (2013) teigimu, tėvų–vaikų tarpusavio santykiai, tėvų taikomas auklėjimo stilius turi itin didelę reikšmę paauglių psichologiniam prisitaikymui. Auklėjimo stilius yra apibūdinamas kaip stabilus požiūrių ir įsitikinimų kompleksas, sudarantis vaikų auklėjimo praktikos kontekstą (O. Malinauskienė, R. Žukauskienė, 2004). Taigi, galima teigti, kad didžiausią įtaką vaiko ir paauglio socializacijai daro jo artimiausia socialinė aplinka - šeima, kurioje individas gimsta, auga, bręsta, skleidžiasi kaip asmenybė. O socializacija yra viena svarbiausių šeimos funkcijų. Šeimos funkcija čia suprantama kaip šeimos paskirtis, kuri siejasi su šeimos narių poreikių tenkinimu ir vaidmenų atlikimu (I. Leliūgienė, L. Rupšienė, L. Plavinskienė, 2005). Įvairiais tyrimais nustatyta, jog šeimoje vyraujančių emocinių santykių kokybė turi įtakos paauglių probleminei ar antisocialiam elgesiui, jų polinkiui vartoti narkotines medžiagas, gerovei, kognityviniam ir socialiniam vystymuisi (Filiz, Yaprak, 2009). Tėvų ir vaiko santykiai turi įtakos vaiko prieraišumo

jausmo vystymuisi, prosocialiam elgesiui, pasiekimų motyvacijai (G. Takeuchi, 2008) bei prisitaikymui mokykloje (A. Milevsky ir kiti, 2008). Tyrimai atskleidžia, jog tėvų auklėjimo stilius yra vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos visiems šiems ir kitiems vaiko raidos rezultatams (A. Chandola, S. Bhanot, 2008; G. Takeuchi, 2008).

Kad šeima galėtų atlikti vaikų auginimo, auklėjimo funkcijas, anot J. Vaitkevičiaus (1995: 199), reikalingos tam tikros pedagoginės tėvų žinios (Sergio Belardineli, 2000). Vaikų gimdymas, auginimas, priežiūra, auklėjimas tėvams nėra prievarta, tai yra vienas iš svarbiausių ir labiausiai įsisąmonintų poreikių. Nuo tėvų priklauso vaikui diegiama moralinių vertybių sistema, formuojamos elgesio normos (J. Uzdila, 1993: 121 – 122).

Toliau darbe bus pateikiama skirtingų mokslininkų išskiriami tėvų auklėjimo stiliai.

Auklėjimo stilius gali būti apibrėžtas kaip tėvų elgesio su vaiku būdas, apimantis kontrolės ir šilumos aspektus (D. Baumrid, 1966). Tėvų kontrolės aspektas atspindi, koku laipsniu tėvai vadovauja vaikų elgesiui: nuo labai griežto ir kontroliuojančio iki bendradarbiaujančio ar nustatančio vos kelias taisykles ir reikalavimus. Tėvų emocinės šilumos laipsnis nurodo, kiek tėvai priima vaiką ir atsako į jo poreikius.

Mokslininkai N. Darling, L. Steinberg, (1993) auklėjimo stiliu vadina stabilų tėvų požiūrį ir įsitikinimą visumą, kuri apima tam tikrus tėvų elgesio būdus, skirtus daryti įtaką vaikams. Jų teigimu, šie elgesio būdai apibūdinami dviem sąvokomis:

- į tikslą orientuotas – tėvai atlieka savo tėviškas pareigas,
- ne į tikslą orientuotas – elgesys apima tėvų gestus, balso toną ar spontanišką emocijų išraišką.

Tokiais elgesio būdais ir jų variacijomis mokslinėje literatūroje perteikiamas tėvų požiūris į vaiką.

M. Eisemann (1988) išskyrė tris auklėjimo stilius:

- Atstūmimas. Autorius atstūmimą apibūdino kaip auklėjimą, pasireiškiantį „fizinį bausmių taikymu, vaiko, kaip individualybės, atstūmimu, priešišku, pagarbos stoka, peikimu, kritikavimu kitų žmonių akivaizdoje. Emocine šiluma pagrįstam auklėjimo stiliui būdinga šiluma ir dėmesys, neįkyri pagalba, pagarba vaiko požiūriui ir intelekto stimuliavimas. Pasak V. Vaitekonienės (2001), vaikų emocinis atstūmimas gali sukelti eilę neigiamų padarinių, tokių kaip: padidintą arba gynybišką nepriklausomybę, agresiją, emocinį nejautrumą, sumenkusį savęs vertinimą, neigiamą pasaulio suvokimą, emocinį nestabilumą. Paminėtina, jog prie išvardintų problemų paastrėjimo prisideda paauglių fiziologiniai pokyčiai.
- Emocinę šilumą.
- Perdėta globa. Perdėta globa pasireiškia perdėtu tėvų rūpinimusi, griežta kontrole, aukštais laimėjimų standartais, primestomis griežtomis taisyklėmis ir reikalavimu paklusti (cit. pagal R. Žukauskienė, O. Malinauskienė, 2008, p. 64). Anot P. Kalpoko ir kt. (2011), vėlyvosios

paauglystės laikotarpiu vyksta hormonų veiklos pokyčiai organizme ir labai suintensyvėja testosterono gamyba. Tai savo ruožtu siejama su jaunuolių elgesio pokyčiais, tokiais kaip padidėjusi agresija, emocinis nestabilumas ar pasunkėjusi savikontrolė. Kakihara su kolegomis (2010) savo tyrime pastebėjo, kad pernelyg didelė kontrolė, griežti tėvų apribojimai stipresnį neigiamą efektą daro vyresniesiems paaugliams. Todėl analizuojant paauglių elgsenos ypatumus būtina atkreipti dėmesį į paauglystės tarpsnį. Grigaliūnienė (2008) atlikusi tyrimą nustatė, kad menkas paauglių ir tėvų kontaktas, neatsižvelgimas į paauglių poreikius net 4,55 karto padidina riziką susirgti psichosomatine liga. Vadinas, tėvų auklėjimo stilius ir metodai suteikia pagrindą įgyti svarbiausių įgūdžių, kurie bus reikšmingi ateityje, o tėvų padaršinimas, vaidmenų modeliai ir šeimos parama lemia į ateitį nukreiptą tikslą ir planų kokybę, turinį ir su tuo susijusias atribucijas.

D. Elder (1971) (cit. pagal R. Žukauskienę, 1996) nurodo septynis auklėjimo stilius, kurie pagrįsti kontrole, tai yra nuo griežtos kontrolės iki visiško nekontroliavimo:

- Autokratinis stilius – paaugliui neleidžiama reikšti savo nuomonės, priimti kokius nors sprendimus;
- Autoritarinis – paauglys gali reikšti savo nuomonę, tačiau galutinį sprendimą visada priima tėvai;
- Demokratinis – paauglys gali laisvai dalyvauti diskusijose apie jo paties elgesį, tačiau galutines išvadas formuoja tėvai, sprendimas priimamas jiems pritarus;
- Lygiateisiškas stilius – priimant sprendimus tėvai ir paaugliai turi panašias teises;
- Laisvos valios stilius – priimant sprendimus paauglys užima aktyvesnę poziciją. Jie atsižvelgia į tėvų nuomonę, bet ne visada jos paiso;
- Nesikišimo stilius – paauglys pats sprendžia, ar laikytis tėvų nustatytų normų, ar jas ignoruoti;
- Ignoravimo – tėvai nesidomi paaugliu ir jam nevadovauja (A. Petruolytė, 2003).

R. Žukauskienė (2005) pateikia keturis šeimos tipus pagal tai, kas vadovauja jos veiklai:

- Šeimoje autoritetas yra tėvas, kuris vykdo vaiko elgesio kontrolės funkcijas;
- Vaiko elgesio kontrolės funkcijas vykdo motina;
- Yra pusiausvyra tarp tėvo ir motinos (vyro ir žmonos);
- Šeimoje susikuria tarpinė padėtis tarp vyro ir žmonos, priklausomai nuo to, kurio iš jų šeimoje įtaka didesnė.

D. Baumrind (1971) yra sukūrusi žinomiausią ir plačiausiai naudojamą tėvų auklėjimo stilių tipologiją. Mokslininkė aprašė tris vaikų auklėjimo stilius: autoritetinį, autoritarinį ir atlaidų. Vėliau E. Maccoby ir J. Martin (1983) išskyrė dar vieną auklėjimo stilių. Šis keturių auklėjimo stilių modelis buvo patvirtintas įvairiais tyrimais ir šiuo metu jis yra vienas iš pagrindinių modelių, naudojamų

auklėjimo stilių tyrimuose. Nors auklėjimo stiliai teoriškai buvo sudaryti iš trijų dimensijų, tačiau tyrimuose paprastai yra vertinamos tik dvi iš jų: tėvų jautrumas ir kontrolė (J. Salazar - Rodriguez ir kiti, 2009).

E. Maccoby ir J. Martin (1983) šiuos stilius išskaidė į dvi dimensijas, kurios apibrėžiamas reagavimu ir reikalavimais arba kontrole. Reikalavimų dimensija rodo, kiek tėvai kontroliuoja vaikus, apima brandos reikalavimą, priežiūrą ir bausmes. Reagavimo dimensija matuoja, kiek tėvai rodo emocinę šilumą, priėmimą ir įsitraukimą į santykius, yra jautrūs vaikams ir palaikantys, skatinantys jų individualumą, savireguliaciją ir savarankiškumą.

1 lentelė. Dviejų dimensijų tėvų auklėjimo stilių klasifikacija (Maccoby & Martin, 1983)

Griežtamas, reikalavimai, kontrolė	Įsitraukimas, reagavimas, palaikymas	
	Didelis	Mažas
Didelis	Autoritetingas	Autoritarinis
Mažas	Liberalus	Aplaidus

Toliau darbe plačiau aptariami keturi auklėjimo stiliai:

Autoritetingas tėvų auklėjimo stilius. Autoritetingo stiliaus tėvai savo vaikui kelia reikalavimus, tačiau vaikas gauna ir paramą (R.S.Enten, M. Golan, 2008). Tokie tėvai nustato aiškias taisykles, kurių reikia laikytis, kontroliuoja, kaip jų laikomasi, paaiškina priežastis, kodėl šeimoje privalu laikytis taisyklių. Tokie tėvai vaikui yra šilti, mėgsta įsitraukti į vaiko gyvenimą. Vaikai iš jų sulaukia daug meilės ir yra palaikomi, kada vaikas nori siekti kažkokių tikslų. Šie tėvai iš savo atžalų reikalauja aukšto brandos lygio, pvz.: tokių tėvų vaikai visada turi stengtis siekti aukštų pasiekimų įvairiose srityse (Spera, 2005). Drausminimo metodai yra labiau palaikantys ir skatinantys pasitaisyti, o ne nubausti. Tėvai yra linkę į kompromisus, atsižvelgia į vaiko nuomonę ir aptaria su juo visus galimus sprendimo priėmimo variantus. Šie tėvai dažnai naudoja monitoringą. Šiuo stiliumi besinaudojantys tėvai puikiai jaučia pusiausvyrą tarp šilumos, palaikymo ir kontrolės (Spera, 2005). Autoritetingų tėvų lūkesčiai jų vaikams gali daryti teigiamą įtaką. Šių lūkesčių dėka autoritetingų tėvų vaikai rodo didelę pagarbą ne tik savo tėvams, bet ir kitoms svarbioms figūroms, kaip pedagogai (S.A. Olowodunoye, O. A.Titus, 2011). Autoritetingų tėvų vaikai yra atsakingi, savarankiški, pasitikintys savimi, altruistiški, empatiški, pareigingi. Autoritetingas auklėjimo stilius palankus vaiko asmenybės vystymuisi. Vaikai žino savo pareigas šeimoje, pasitiki savimi, palankiau save vertina, jaučiasi svarbūs, mylimi, savarankiški, yra labiau prisirišę prie tėvų, laiko juos pavyzdžiu. Sukuriama tėvų ir vaikų tarpusavio santykių harmonija.

Autoritariškas auklėjimo stilius. Autoritariški tėvai nėra nei šilti, nei jautrūs savo vaikams. Tačiau jiems būdingas aukštas brandaus elgesio kontrolės lygis. Tokie tėvai yra griežti, tikisi

paklusnumo ir demonstruoja savo galią, kai vaikas nusižengia. Jie išreiškia savo lūkesčius ir brandaus elgesio reikalavimus per taisykles, kurių neaptaria kartu su vaiku, pvz., šio tipo tėvai reikalaujami gero mokymosi argumentuos tai taip: „Nes aš taip pasakiau“ (C. Spera, 2005). Šio auklėjimo stiliaus vaikai turi laikytis griežtų taisyklių, o nesugebėjimas jų laikytis sukelia bausmes. Autoritariniai tėvai kelia aukštus reikalavimus vaikams ir sau, tačiau jiems labiau rūpi jų pačių poreikiai, interesai, idėjos nei vaikų. Tėvai nutolsta nuo savo vaikų, tampa vis griežtesni, nes bijo parodyti vaikams švelnumą, rūpestingumą. Šie tėvai taiko griežtą discipliną - vaikas bus paklusnus arba nubaustas (McKinney ir kt., 2011). Šių tėvų vaikai atsakingi, tačiau stokoja savarankiškumo, bijo suklysti. Autoritarinių tėvų vaikai retai pasitiki savo jėgomis, nesugeba savarankiškai mąstyti ir veikti. Šis auklėjimo stilius riboja vaiko savarankiškumą ir iniciatyvą, nes vaikai bijo būti suaugusiųjų nesuprasti, nori įtikti visiems suaugusiems. Vaikams būdinga savęs niekinimo tendencija, liguistas jautrumas, užsisklendimas, dorovinės brandos stoka, smalsumo nebuvimas (S.A. Olowodunoye, O.A. Titus, 2011).

Liberalus auklėjimo stilius. Tokių tėvų auklėjimo stilių pasirenkantys tėvai yra gan įvairūs atsižvelgiant į jų dalyvavimą vaiko gyvenime. Kai kurie į savo vaikų gyvenimą įsitraukia giliau, o kai kurie atvirkščiai. Šie tėvai nuolaidžiauja vaikams ir iš jų nieko nesitiki, vaikams nebūna iškelti reikalavimai. Bendraudami su savo atžalomis, šio tipo tėvai yra atsipalaidavę ir nerūpestingi. Jų įsitraukimas į vaiko gyvenimą yra gan vidutinis, jų vaikai neprivalo būti brandūs, jie beveik nekontroliuojami (C. Spera, 2005). Tokioje šeimoje vaikui duodama laisvė, jis yra mylimas, su juo švelniai elgiamasi. Tarpusavio bendravimas labiau primena draugų nei tėvų ir vaikų santykį. Tėvai atleidūs, retai drausmina savo vaikus, daug nereikalauja ir neskatina atsakyti už savo elgesį, leidžia elgtis taip, kaip vaikas nori, nenustato elgesio normų ribų. Todėl vaikas gali susidaryti apie save ir savo poelgius neadekvačią nuomonę. Dažnai dėl šios priežasties vaikai neišmoksta būti *savarankiški*. Šie vaikai savo tėvų nemato kaip *autoriteto*, į tėvus žiūri kaip į bendraamžius (S.A. Olowodunoye, O.A. Titus, 2011). Kadangi tėvai visada juos perdėtai saugo, vaikai išėję į darželį gali susidurti su sunkumais, nes nebus pratę, kad jie nėra visko centras, jiems bus sunku efektyviai bendrauti su bendraamžiais (S.A. Olowodunoye, O.A. Titus, 2011).

Aplaidus auklėjimo stilius. Šiam auklėjimo stiliui būdinga mažai reikalavimų vaikams, abejingas reagavimas į vaikų poelgius ir ribotas bendravimas. Nors šie tėvai tarsi patenkina pagrindinius vaiko poreikius, tačiau tuo jų dalyvavimas vaiko gyvenime ir apsiriboja. Ypatingais atvejais šie tėvai pamiršta vaikų poreikius. Atsainių tėvų vaikai stokoja savitvardos, prastai save vertina, taip pat yra mažiau kompetentingi nei jų bendraamžiai.

Didžiausias pastebimas skirtumas tarp autoritariško ir autoritetingo tėvų auklėjimo stilių yra kontrolės elementas. Abu šie auklėjimo stiliai iš tėvų reikalauja reiklumo auklėjant vaikus. Šie stiliai skiriasi tuo, kad autoritetingi tėvai iš savo vaikų reikalauja besąlygiško paklusnumo. Jų vaikai turi paklusti be jokių klausimų, kai tuo atveju autoritetingi tėvai reikalauja paklusnumo ir su vaikais apie

tai kalba. Vaikams yra nurodoma, kodėl reikia laikytis tam tikrų taisyklių, viskas yra aptariama tarpusavyje, su vaikais diskutuojama (N. Darling, 1999). Taigi, santykiai su tėvais gali ne tik turėti įtakos santykiams su išoriniais autoritetais, bet jie gali būti laikomi ir prielaida formuoti silpnam arba stipriam vidiniam autoritetui. Pavyzdžiui, tyrėjai Hibbard ir Walton (2014) atliktu tyrimu nustatė, kad autoritarinis tėvų auklėjimo stilius buvo susijęs su didesniu susirūpinimu dėl klaidų ir abejonėmis savo sugebėjimais. Autoritetingas auklėjimas sušvelnino šiuos disfunkcinius asmens jausmus (D.R. Hibbard & G.E. Walton, 2014). Aptikta, kad palaikantis klimatas šeimoje, kai individas gali imtis veiklos nebijodamas nesėkmės, padeda asmeniui susikurti standartus, kuriuos jis geba pasiekti. Priešingai, kai asmuo patiria mažai tėvų šilumos, gali ugdyti jausmą, kad jis yra nuolat kritikuojamas, ir kelti abejonių savimi susidūrus su naujais iššūkiais. Taigi, kai tėvai kelia didelius reikalavimus, stipriai vaikus kontroliuoja, mažai juos palaiko ir neapsupa šiluma, gali būti prielaida silpnesniam pasitikėjimui savimi ir menkam vidiniam autoritetui susiformuoti.

Kalbant apie tėvų auklėjimo stilius labai svarbu paminėti komunikacinę šeimos funkciją. Z. Bajoriūnas (1997 p.50) komunikacinę šeimos funkciją įvardina kaip sudėtingą procesą, nuo kurio priklauso šeimos nariams daroma įtaka. Pabrėžiamas suaugusiųjų bendravimo būdas, naudojamos komunikacinės priemonės: balso tonas, veido išraiška, žodžių parinkimas. Komunikuojant yra suprantama, kaip pašnekovas jaučiasi. Todėl informacijos siuntimas tarp gavėjo (šiuo atveju paauglių vaiko) ir siuntėjo (tėvų) yra labai svarbus. Anot V. Rimkaus (2010, p.53), „socialiniam vaiko palaikymui šeimoje taip pat labai svarbu išlaikyti ir puoselėti kasdienę šeimos rutiną, kurią reikėtų suprasti kaip visus šeimos narius įtraukiančią, reguliariai pasikartojančią veiklą: vaikų pareigas namuose, tėvų taikomus disciplinavimo būdus, bendrus pietus ar vakarienę, švenčių šventimą ir pan. Šeimos, kurios krizių periodais išsaugo įprastą rutiną, yra atsparesnės stresui, padeda vaikui susiformuoti stipresnę šeimos identitetą, sukuria saugumo ir stabilumo atmosferą. Kakihara su kolegomis (2010) ,tirdami tėvų kontrolės būdus, pastebėjo, kad pernelyg didelė kontrolė, griežti tėvų apribojimai stipresnę neigiamą efektą daro vyresniesiems paaugliams. Todėl analizuojant paauglių elgsenos ypatumus būtina atkreipti dėmesį ir į paauglystės amžiaus tarpsnį. D. Baumrid (1966): „Tėvų kontrolės aspektas atspindi, koku laipsniu tėvai vadovauja vaikų elgesiui: nuo labai griežto ir kontroliuojančio iki bendradarbiaujančio ar nustatančio vos kelias taisykles ir reikalavimus. Tėvų emocinės šilumos laipsnis nurodo, kiek tėvai priima vaiką ir atsako į jo poreikius” (T. Kriščiūnaitė, R. Pakrosnė, 2013, p. 87).

Labai svarbu kalbant apie vaikų auklėjimą paminėti fizines bausmes, kurios ilgą laiką buvo taikomos auklėjant vaikus. Kaip rodo duRivage ir kolegų (2015) atlikto tyrimo rezultatai, fizinės bausmės iš tiesų sukelia įvairius psichinius sunkumus, tokius kaip atsiskyrimo ir bendrąjį nerimą, fobijas, aktyvumo ir dėmesio sutrikimą (toliau ADS) bei depresiją (duRivage ir kt., 2015). W. Coley ir kolegų (2014) tyrimo rezultatai atskleidė, kad nors vaiko mušimas ikimokykliniame amžiuje tam

tikram laikui sumažino vaikų elgesio problemas, tolimesnis vaiko mušimas ir vėlesniame amžiuje buvo nustatytas kaip veiksnys, sukeliantis elgesio ir emocijų problemas (W. Coley ir kt., 2014). 2017 m. buvo pateiktas LR Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo NR. I-1234 2, 6, 10, 49, 56, 57 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 21 straipsniu įstatymas, kuriame griežtai draudžiamas bet kokio pobūdžio (fizinis, psichologinis) smurtas prieš nepilnametį asmenį.

Apibendrinant galima remtis K. Kubilienės (2012) pateiktomis mintimis, jog šeimos įtaka ypač svarbi paauglystėje. Šeima nėra uždara, statiška sistema, bet sudėtinga ir dinamiška, tiek veikianti, tiek paveikta socialinių, kultūrinių, istorinių bei individualių pokyčių. Svarbiausi pokyčiai yra paauglystėje – tuomet, kai paauglys patiria fizinius, pažintinius bei socialinius pokyčius, šeimos sistema turi prisitaikyti prie naujų aplinkybių. Taigi, santykiai tarp tėvų ir vaikų, jų taikomas auklėjimo stilius turi itin didelę reikšmę paauglių psichologiniam prisitaikymui, o tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos visiems šiems ir kitiems vaiko raidos rezultatams. Todėl toliau darbe bus aptariama paauglystės tarpsnio charakteristika.

1.5 Paauglystės tarpsnio charakteristika

Paauglystė – tai pereinamasis laikotarpis nuo vaikystės į suaugusio žmogaus gyvenimą. Mūsų visuomenėje yra nusistovėjusi nuomonė, kad paauglystė apima 12-18 metų amžiaus tarpsnį. Kai kurie autoriai mano, kad šis amžius prasideda nuo 10-11 metų ir tęsiasi net iki 22–25 metų, kai kalbama apie atskirus brandos veiksnius. Remiantis šiais autoriais (A. Petrulytė, 2003, G. Navaitis, 2001), paauglystės laikotarpį galima skirstyti į du etapus: ankstyvosios paauglystės pradžią – 12–14 metų ir ankstyvosios paauglystės pabaigą – 15–18 metų. Taip pat paauglystės raidos etapai skiriami ir užsienio literatūroje: ankstyvoji paauglystė – nuo 12 iki 14 metų, vidurinioji nuo 15–18 metų, vėlyvoji- nuo 19 iki 21 metų, kol individas nustoja fiziškai augti (H. Zimmer, 1994).

Paauglystės laikotarpiu vyksta labai svarbūs pokyčiai fizinėje, psichologinėje ir socialinėse sferose bei atsiranda nauji poreikiai. Paauglystėje padažnėja rizikingo ir neatsargaus elgesio atvejų, išryškėja aštrių pojūčių siekis (R. Žukauskienė, 2012). A. Šarkūnienė (2005) paauglystės amžių vadina sąlygišku, nes „įtampa tarp biologinės ir socialinės brandos sukelia audrų laikotarpį“. Paauglystė labiau sietina su neramumu laikotarpiu. Vaičiulienė taip pat teigia, kad paauglystė - tai pereinamasis laikotarpis iš vaikystės į suaugusiojo amžių, kuris „kaip biologinis reiškinys, prasideda lytiniu brendimu, o jos kaip kultūros reiškinio trukmė skirtingose visuomenėse nevienoda ir priklauso nuo visuomenės ekonominės plėtros lygio, vertybių, idealų, gebėjimo toleruoti požiūrių įvairovę“ (D. Vaičiulienė, 2004, 7).

N. Umbrasienė ir L. Narkauskaitė (2010) paauglystę taip pat įvardija kaip pereinamąjį ir krizinį periodą, nes „šiuo laikotarpiu prasideda didelės socialinės ir psichologinės permainos, kurios

paprastai sutampa su audringu fiziologiniu vystymusi “. Paaugliams tampa svarbu įvairiomis formomis išreikšti save, parodyti dar tik besiformuojantį individualumą. Labiau nei bet kada trokštama nepriklausomybės ir savarankiškumo, nors socialinės prielaidos įgyti šiems bruožams dar visiškai nėra sukurtos (N. Umbrasienė, L. Narkauskaitė, 2010). Todėl galima daryti išvadą, kad paauglystė asmenybės raidos kelyje laikoma sudėtingiausiu, prieštaringiausiu ir maištingiausiu amžiaus tarpsniu, lydimu intensyvių fizinės, pažintinės ir psichosocialinės raidos pokyčių, dažnai atvedančių „paauglius į prieštaringą padėtį: į didėjančių aspiracijų atotrūkį nuo realių galimybių, tapatumo formavimosi sunkumus, neadekvatų savęs vertinimą“ (I. Tilindienė, 2006, 148). Šias autorių mintis patvirtina ir paauglių problemas tyrinėjęs Korkmaz (2015).

Patys svarbiausi uždaviniai, kuriuos reikia išspręsti paauglystėje – tai pasiekti emocinę ir ekonominę nepriklausomybę, įgyti žinių, gebėjimų ir įgūdžių, reikalingų „pilietiniam kompetentingumui palaikyti, profesijai pasirinkti ir pasirengti darbinei veiklai bei vedyboms ir šeimyniniam gyvenimui“ (R. Žukauskienė, 2002, 309).

Amerikos psichiatrai vertina paauglystę kaip “normalią psichozę “. Šie pasisakymai griežti, bet tinka vis dėlto ne visiems paaugliams. Paauglio asmenybė gali vystytis trimis būdais (pgl. E. Sprangerį):

- **Paauglystė prasideda staiga, vyksta audringai, ištinka krizė.** Paauglys šį laikotarpį išgyvena kaip “antrąjį“ gimimą, nes galiausiai suvokia savo naująjį Aš;
- **Paauglystės pokyčiai vyksta lėtai, palengva, be didelių asmenybės sukrėtimų ir staigių pasikeitimų;**
- **Dėl turimos savikontrolės ir savidisciplinos** paauglys **savarankiškai įveikia vidinį nerimą** ir krizes.

N. Sturlienė (2005) išskiria šiuos paauglystės etapus:

1. Preludija (apie 11-12 m.), kai pasireiškia atskiri paauglystės simptomai. Paauglys tuo laikotarpiu linkęs maištauti, vaikiški žaidimai jau nebeįdomūs, o vyresniųjų žaidimai dar nesuprantami. Jis paprasčiausiai jaučiasi sutrikęs, negali surasti jį dominančios veiklos.

2. Negatyvioji fazė, kai pasireiškia padidintas jautrumas, dirglumas, nerimastingumas, jie greitai susijaudina, jaučia fizinį ir dvasinį diskomfortą. Tame gyvenimo etape paaugliai dažniausiai būna nepatenkinti savimi, savo aplinka, kartais net nekenčia savo artimiausios aplinkos ir savęs. Pastebėta, kad tokie vidiniai išgyvenimai priverčia paauglius dažniausiai jaustis vienišais ir nesuprastais, o tai tiesiogiai daro įtaką jų gyvenimo kokybei, t.y. paaugliai identifikuoja tik neigiamus dalykus, o tai priverčia juos gintis arba dėl baimės jie pasiduoda ir tampa melancholikais. Nustatyta, kad mergaitėms negatyvioji fazė trunka iki 11-13 metų, berniukams iki 14-16 metų. Šios fazės pabaiga dažniausiai sutampa su kūno subrendimo pabaiga.

3. Pozityvioji fazė ateina laipsniškai. Tai fazė, kai paauglys pradeda jausti artumą su aplinka, atsiranda naujų vertybių, dažniausiai atrandami nauji džiaugsmo šaltiniai – gamta, menas arba mokslas. Atsiranda intymaus artumo poreikis bei išgyvenama pirmoji meilė.

Labai išsamiai paauglio asmenybės raidą analizavo danų psichologas Eriksonas. Jis teigė, kad asmenybė bręsta visą gyvenimą ir jai kaskart iškyla specifinių amžiaus tarpsnio problemų. Eriksonas išskyrė 8 asmenybės raidos stadijas pagal pasireiškiančias būdingas psichines savybes:

2 lentelė Eriksono nustatytų psichosocialinės asmenybės raidos stadijų charakteristika

Eil. Nr.	Raidos stadijos	Pozityvus asmenybės bruožas	Destruktyvus asmenybės bruožas
1.	Sensorinė (kūdikystė) 0 - 1,5 m.	Saugumas (esminis pasitikėjimas)	Nesaugumas (nerimas, baimė)
2.	Muskulinė, 1,5 – 3 m. (ankstyvoji vaikystė)	Autonomiškumas, savarankiškumas	Abejojimas, gėda
3.	Lokomotorinė, 4 – 6 m. (vidurinioji vaikystė)	Iniciatyvumas	Pasyvumas, kaltės jausmas
4.	Latentinė, 7 – 11 m. (vėlyvoji vaikystė)	Meistriškumas	Menkavertiškumo jausmas
5.	Lytinio brandimo, 12–18 m. (paauglystė)	Identiškumas	Vaidmenų neaiškumas
6.	Jaunystė, 19 – 25 m. (pirmoji branda)	Artimumas, intymumas	Izoliacija, vienišumas
7.	Vidutinis amžius, 25-45 m. (antroji branda)	Generatyvumas, gimdymumas	Šąstingis
8.	Vėlesnė branda nuo 45 m., Senatvė ir toliau	Integralumas (vidinė darna), gyvenimo pilnatvės jautimas	Neviltis

(Pgl. „Psichologija”. Lietuvos aukštųjų mokyklų mokslo darbai. T.7. 1987. 124 p.)

Iš įvairios mokslinės literatūros matyti, kad paauglių fizinės brandos procesai skirtingų pasaulio tautų ir rasių kultūrose nesiskiria, bet socialinės brandos modeliai, apimantys suvokimo, mąstymo, savimonės, savirealizacijos, bendravimo ir kitus procesus, skiriasi ir priklauso nuo visuomenės kultūrinės, socialinės aplinkos, šeimos ir kitų socialinių institucijų keliamų reikalavimų (M. Mead, 1961; D.G. Myersas, 2000; D.Vaičiulienė, 2004; R. Žukauskienė, 2007). D. G. Myerso (2000) teigimu, plėtojantis mąstymo gebėjimams, tobulėja paauglių socialinis supratingumas ir moraliniai sprendimai. Jie geba mąstyti ne tik apie save, bet ir apie kitų žmonių mąstymą, pradeda suprasti, ką kiti žmonės galvoja apie juos. Dėl loginio mąstymo sustiprėjimo daugelis pradeda „galvoti apie tai, kas idealu, ir tampa labai kritiški visuomenės, savo tėvų ir savų trūkumų atžvilgiu“ (D. G. Myers, 2000, 110). „Šiame amžiaus tarpsnyje vaikiškas pasitikėjimas tėvais nyksta, ateina eksperimentavimo laikas“ - paaugliai nori viską išbandyti ir patirti, suvokti savo kūno galimybes, naujas emocijas, o noras būti suaugusiems, skatina paauglius mėgdžioti ir suaugusiųjų elgesį. (R. Civinskas ir kt., 2006, 97).

Aptibendrinant galima teigti, kad paauglystėje susiduriama su identiteto (savojo „aš“) ir vaidmenų pasikeitimo krize (kas aš esu?), todėl pagrindiniu uždaviniu tampa savo individualaus „aš“ susikūrimas. Paauglystės raidos etapui būdingi psichologiniai savitumai su tam tikrais specifiniais sunkumais. Plėtojantis paauglių mąstymo gebėjimams, tobulėja jų socialinis supratingumas ir moraliniai sprendimai. Pradedama suprasti, ką kiti žmonės galvoja apie juos. Visi vidiniai ir išoriniai socialiniai veiksniai yra svarbūs paauglio gyvenime, bet, kalbant apie jo elgesį, reikėtų akcentuoti šeimos įtaką. Nors paauglystės laikotarpiu keičiasi santykiai su šeima, draugais, keičiasi paauglio autoritetai, jie įgyja daugiau laisvės, bet vis dėlto tėvai bei jų nuomonė išlieka labai svarbi paauglio gyvenime jo asmenybės vystymuisi bei elgesiui.

Aptarus, kas yra azartiniai lošimai, paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumus bei kokią įtaką paaugliui daro šeima ir tėvų auklėjimas, toliau darbe bus patekiamos galimos priežastys, skatinančios jaunimą lošti azartinius lošimus.

Toliau darbe patekiamos priežastys, skatinančios įtraukti jaunimą į azartinius lošimus. Taigi, azartinių lošimų paplitimui tarp jaunimo ypatingą reikšmę turi globalios žiniasklaidos kuriamas „koliažo efektas“, kuris yra pasiekiamas kiekvienam lošėjui, norinčiam gauti reikiamą informaciją. Šį potraukį skatina itin suaktyvinta reklama įvairių masinių renginių metu, prekybos centruose, per televiziją ir kitas žiniasklaidos priemones (McMullan, Miller ir Perrier, 2012).

Viena iš pagrindinių priežasčių, įtraukiant paauglius į azartinius lošimus, jų įteisinimas. Tai pirmasis jaunimo žingsnis probleminių azartinių lošimų link (M.D. Griffiths, 2000; Shaffer, LaBrie ir LaPlante, 2004). Labiausiai paplitusi veikla – dalyvavimas valstybinėse loterijose (M.D. Griffiths, 2000, 2014), o vienkartinės loterijos – populiariausia jaunimo lošimo forma (Felsher, Derevensky ir Gupta, 2007). Atskleista, kad jaunimas reguliariai dalyvaudavo legalizuotų azartinių lošimų veikloje, nepaisant amžiaus draudimų. Jaunuoliai lengvai įsigydavo loterijų bilietus ir dalyvaudavo lošimuose, nes loterijos buvo plačiai reklamuojamos, santykinai maža kaina ir kt. (D.F. Jacobs, 2000; H. Felsher, J. Derevensky ir Gupta, 2007). Nustatyta, kad neteisėtas valstybinių loterijos bilietų įsigijimas neigiamai veikia jaunimo elgseną ir sukelia ne tik socialinius, bet ir psichologinius padarinius jaunimui, ypač atkreiptinas dėmesys į tokius azartinius lošimus, kurie sukelia staigų momentinį pasitenkinimą (H. J. Shaffer ir N. M. Zinberg, 1994).

Gaboury A. ir Ladouceur R. (1993) atliktais tyrimais nustatė, kad jaunimas lošdavo neteisėtai (į lošimo patalpas patekdavo nepilnamečiai), nes įstatymuose daug spragų arba jų nebūdavo laikomasi. Mokslininkai pastebėjo, kad jaunimo probleminis lošimas susijęs su naujų informacinių technologijų plėtra, ypač nelegaliais internetiniais lošimais.

Taigi buvo atskleistas ryšys tarp jaunimo intensyvaus įsitraukimo į internetinius ir vaizdo lošimus bei probleminio lošimo (F. Calado, J. Alexandre ir M.D. Griffiths, 2014). Naujų formų azartiniai lošimai, įskaitant technologiškai pažangius lošimo automatus, vaizdo loterijų terminalus,

interaktyviają televiziją, lažybas telefonu, lošimus mobiliajame telefone ir socialinių tinklų svetainėse (M.D. Griffiths ir Parke, 2010; King, Delfabbro ir M.D. Griffiths, 2010; M.D. Griffiths, King ir Delfabbro, 2012) laisvai prieinami ir ypač patrauklūs jaunimui. Šiuolaikiniai azartiniai lošimai (pvz., kompiuterių sistemų) iš esmės niekada nėra užbaigiami. Virtuali erdvė suteikia daug galimybių lošėjams, lošimai vyksta visame interneto tinkle, todėl azartinių lošimų plitimo masto neįmanoma išmatuoti ir įvertinti skaičiais, nes ši veikla yra nepertraukiama, dažnai pasikartojantis procesas. Juos gali lošti ir nepilnamečiai, nes internete nėra galimybės taikyti jokių prevencijos priemonių (M. Arasimavičius, 2009, p. 302).

Remiantis mokslinių tyrimų išvadomis, jaunimo įsitraukimo į azartinius lošimus kylančias problemas galima suskirstyti į šias kategorijas:

- Tarpasmeninių santykių problemos.
- Psichologinės problemos. Būtų galima įvardinti norą pabėgti nuo problemų, blogos nuotaikos ar niūrių minčių, pvz., depresijos, bejėgiškumo, nerimo, kaltės jausmo. Tokie žmonės į kazino visų pirma eina pabendrauti, užsimiršti bei pasilinksinti (Abbott, Volberg, Bellringer, Reith, 2004; Wardle, Dobbie, Kerr, Reith, 2009).
- M. Arasimavičiaus (2008) teigimu, pagrindinėmis socialinėmis priklausomybės nuo azartinių lošimų išsivystymo priežastys šiuo metu yra šios: asmens amžius, lytis, kultūra ir tautybė, visuomenės požiūris į lošimą, lošimo prieiga, technologijos.
- Problemos šeimoje, darbe, universitete, mokykloje ir kt. (problemiški lošėjai dažniau “bėgdavo iš pamokų”, buvo siunčiami pas direktorių, jų prašoma atsivesti tėvus į mokyklą ir pan.).

Taigi, galima teigti, kad viena pagrindinių priežasčių, dėl ko vaikai ir jaunimas pradeda lošti azartinius lošimus, yra aplinka (šeima), kurioje jie auga, kadangi ten susiformuoja jų elgesio modelis. Vaiką veikia socialiniai prototipai (jie stebi kasdienį tėvų elgesį ir girdi įprastinius tėvų pokalbius). Nustatyta, kad tėvų nuostatos dėl lošimo ir jų, kaip lošėjų, elgesys labai veikia vaikus. Mokslininkų (Delfabbro ir Thrupp, 2001; Fabiansson, 2006) tvirtinimu, vaikai ir paaugliai apie azartinius lošimus sužino iš savo tėvų, stebėdami jų elgesį lošimo metu, todėl lošiančių tėvų vaikams kyla didesnė rizika tapti problemiškais lošėjais (Shaffer, Hall, Bilt ir George, 2003). Visuomenėje, kurioje egzistuoja daugybė subkultūrų ir specifinių veiklos sričių, netinkamos elgsenos išmokstama pirminėse, ypač bendraamžių, grupėse. Lošėjai paprastai turi draugų, kurie lošia, tačiau kokios tai draugystės ir kaip jos užsimezga, nėra aišku (S. Fisher, 2000). Mokslo įstaigų įtaka jaunimo lošimui yra mažai tyrinėta. Kiek daugiau žinoma apie jaunimo pamokų, paskaitų praleidinėjimą dėl įsitraukimo į azartinius lošimus, negu apie lošimų paplitimą mokslo įstaigose, tačiau jos gali būti lošėjų susitikimų, lošimo skolų išieškojimo vieta ir kt. (Shaffer et al., 2003)

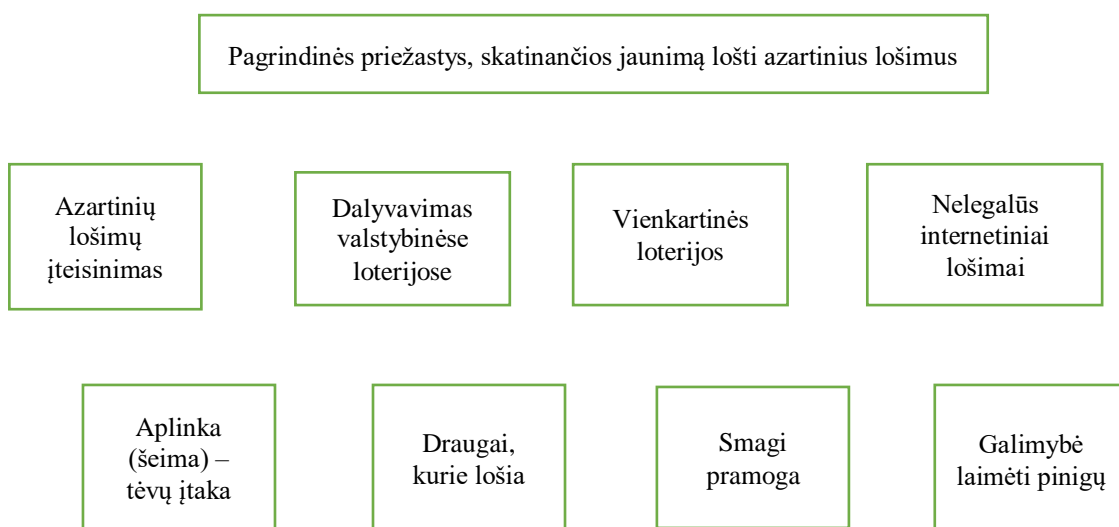
Problemos, kylančios asmenims, įsitraukusiems į azartinius lošimus:

- Finansinės problemos;
- Teisinės problemos (JAV apklausus 100 – tą 16-21 metų jaunuolių, besimokančių kardomojo įkalinimo įstaigoje, paaiškėjo, kad 60 iš jų buvo azartiniai lošėjai. Iš jų 14 (23 %) pripažino, kad pritrūkus pinigų lošimui, įvykdė kriminalinį nusikaltimą, 8 (14 %) pripažino vogę, tačiau nepadarė sunkių nusikaltimų);
- Egzistencinės problemos;

Remiantis M.D. Griffiths (1995 m.) ir daugelio kitų tyrėjų išvadomis, pastebima tendencija :

- „Problemiškų“ lošėjų jaunuolių daugiau yra vyriškos lyties;
 - Jaunuoliai yra iš šeimų, kuriose tėvai taip pat lošia ar turi žalingų įpročių;
 - Jie yra iš gausesnių šeimų;
 - Dažniausiai yra kilę iš žemesnio socialinio sluoksnio.
- Belkinas A. yra kitos nuomonės ir įvardija tokias priežastis:
- Apytikriai iki 15 metų šie žmonės galėjo netekti artimųjų dėmesio (tam įtakos turėjo motinos arba tėvo skrybros, artimojo mirtis, su vaikais buvo blogai elgiamasi šeimoje, tėvai buvo žiaurūs, nestabilios psichikos arba tik galvoję apie save);
 - Pinigai yra kaip garbinimo objektas, pagrindinė vertybė (ypač augusiems vaikų globos namuose);
 - Aistra azartiniam lošimams perduodama iš kartos į kartą;
 - Psichikos regresas (archajinis, primityvus mąstymas, tikėjimas prakeiksmu, įvairių ritualų, žadančių ateinančią sėkmę, atlikimas).

3 pav. Priežasčių, skatinančių įsitraukti jaunimą į azartinius lošimus, apibendrinimas

Taigi, galima daryti išvadą, kad tai pagrindinės priežastys, dėl kurių jaunuoliai įsitraukia į azartinius lošimus, kadangi tai tampa vis patrauklesne laisvalaikio praleidimo, socializacijos ar siekio

praturtėti forma, o tai skatina priklausomybės nuo azartinių lošimų riziką, kuri visuomenėje pripažįstama pačia opiausia problema (Lošimų ir didžiųjų loterijų organizavimo valstybinė priežiūra, 2015, p. 13).

2. TYRIMO METODOLOGIJA

2.1 Tyrimo logika

Tyrimu siekta nustatyti gimnazistų lošimo tendencijas ir jų ryšį tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir gimnazistų azartinių lošimų. Pirmame darbo etape buvo surinkta ir analizuota mokslinė literatūra, kurioje apibendrinti mokslškai pagrįsti faktai (apie azartinius lošimus, kaip reiškini, surinkti tyrimai, dokumentai, įstatymai, reglamentuojantys azartinius lošimus, apie šeimos statuso sampratą, tėvų auklėjimo stilius, paauglystės amžiaus tarpsnio ypatumus, kokią įtaką auklėjimas turi vaikų įsitraukimui į azartinius lošimus). B. Ward ir P. Snow (2009) teigia, kad būtų sudėtinga rasti bent vieną paauglį, kuriam tėvai nedarytų jokios įtakos, mokslininkai pabrėžia, jog tėvai atlieka labai svarbų vaidmenį formuodami gyvenimo pagrindą: būtent iš tėvų vaikai perima gyvenimo būdą, dorovinę ir dvasinę kultūrą, elgesį, bendravimą, vertybes, elgesio normas. Išanalizavus mokslinę literatūrą buvo iškelta hipotezė:

Hipotezė. Tėvų auklėjimo stilius turi įtakos gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus.

Siekiant atskleisti analizuojamą problemą buvo vykdomas kiekybinis (anketinė apklausa) tyrimas. Kiekybinio tyrimo metodas pasirinktas vadovaujantis K. Kardelio (2007), L. Rupšienės, A. Rutkienės (2016) pateikiamomis metodologinėmis rekomendacijomis, kuriose teigiama, kad anoniminės apklausos metu gauti duomenys yra informatyvesni, nes galima tikėtis didesnio atsakymų į klausimus skaičiaus ir didesnio klausimyno grįžtamumo procento.

Kiekybinio tyrimo metu pasirinkti respondentai - gimnazijos mokiniai. Juos tiriant buvo siekiama sužinoti, kokią tėvų auklėjimo stilius daro įtaką gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus.

Atlikus tyrimą ir gavus duomenų analizės rezultatus buvo suformuluotos išvados ir parengta diskusija bei rekomendacijos.

2.2 Tyrimo imtis

Tyrimas buvo atliktas Klaipėdos miesto "Vėtrungės" gimnazijoje. Tyrimo metu buvo apklausiami I-IV gimnazijos klasių gimnazistai (195 mokiniai).

Tyrimo imtis buvo sudaryta remiantis patogiąja atranka (kai apklausiami patogiausiai pasiekiami respondentai). Prieš atliekant tyrimą buvo gautas gimnazijos direktoriaus leidimas atlikti jį. Mokinių tėvų/globėjų leidimo dalyvauti tyrime gauti nereikėjo, kadangi tėvai/globėjai ir mokiniai sudarytose sutartyse su gimnazija yra nurodę, kad sutinka dalyvauti gimnazijos vykdomose apklausose bei tyrimuose. Direktoriaus leidimas vykdyti apklausą suteikė galimybę apklausti nepilnamečius mokinius be individualaus tėvų leidimo.

Tyrimas buvo atliekamas 2020 metų vasario – kovo mėnesiais.

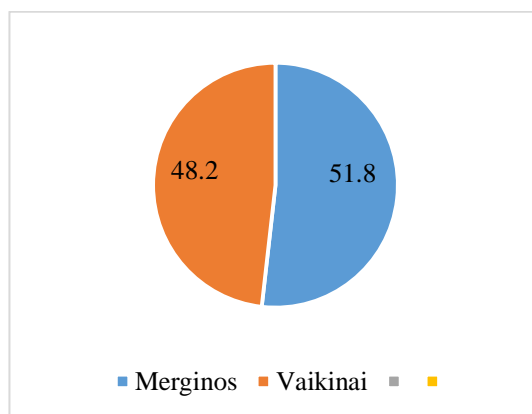
Vykdamas tyrimą buvo vadovaujama šiais etikos principais – laisvanoriškumo, konfidencialumo, anonimiškumo. Prieš išdalinant anketas respondentams buvo paaiškinta visa tyrimo eiga, tikslas, paminėta, kad gauti atsakymų rezultatai bus apibendrinti statistškai, todėl indentifikuoti respondentų bus neįmanoma. Mokiniai buvo apklausti klasės valandėlių metu. Norinčių pildyti anketas mokinių buvo paprašyta atidžiai perskaityti jas ir tada žymėti atsakymus. Anketos pildymo laikas buvo neribojamas, užpildę anketas iš karto atidavė tyrėjui.

Darbe klausama, kokia vaikų lytis, tam, kad būtų sužinotas pasiskirstymas pagal lytį. Kadangi darbe apibrėžiamas paauglystės amžiaus tarpsnis, tai respondentų klausama jų amžius, kurią klasę lanko.

Taip pat pateikti klausimai padėjo išsiaiškinti, kokia respondentų šeimos charakteristika, kokie tėvų auklėjimo stiliai bei koks ryšys tarp auklėjimo stiliaus ir azartinių lošimų. Tai padėjo suprasti, ar šeimos auklėjimo stilius turi įtakos įsitraukimui į azartinius lošimus.

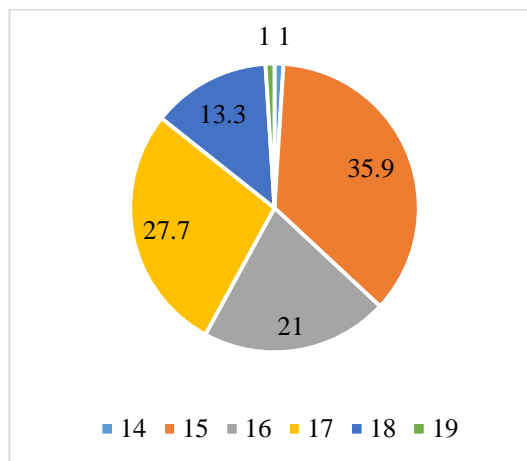
Respondentų lytis. 4 paveikslėlyje matyti, kad tyrime dalyvavo 48,2 proc. vaikinių ir 51,8 proc. merginių.

4 pav. Respondentų lytis (%)

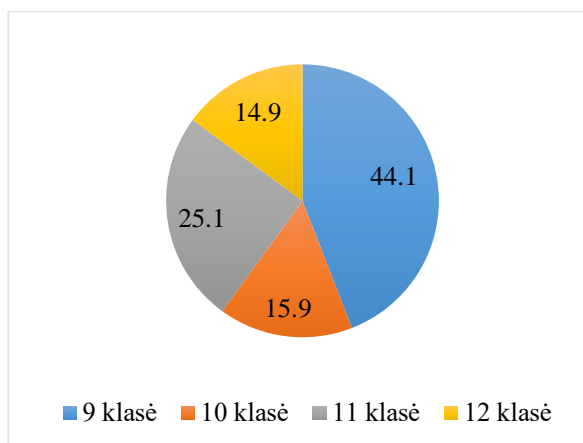
Respondentų amžius. Respondentai pagal amžių pasiskirstė taip - 35,9 proc. 15 metų, 27,7 proc. 17 metų, 21 proc. 16 metų, 13,3 proc. 18 metų ir po 1 proc. 14 ir 19 metų.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių (%)

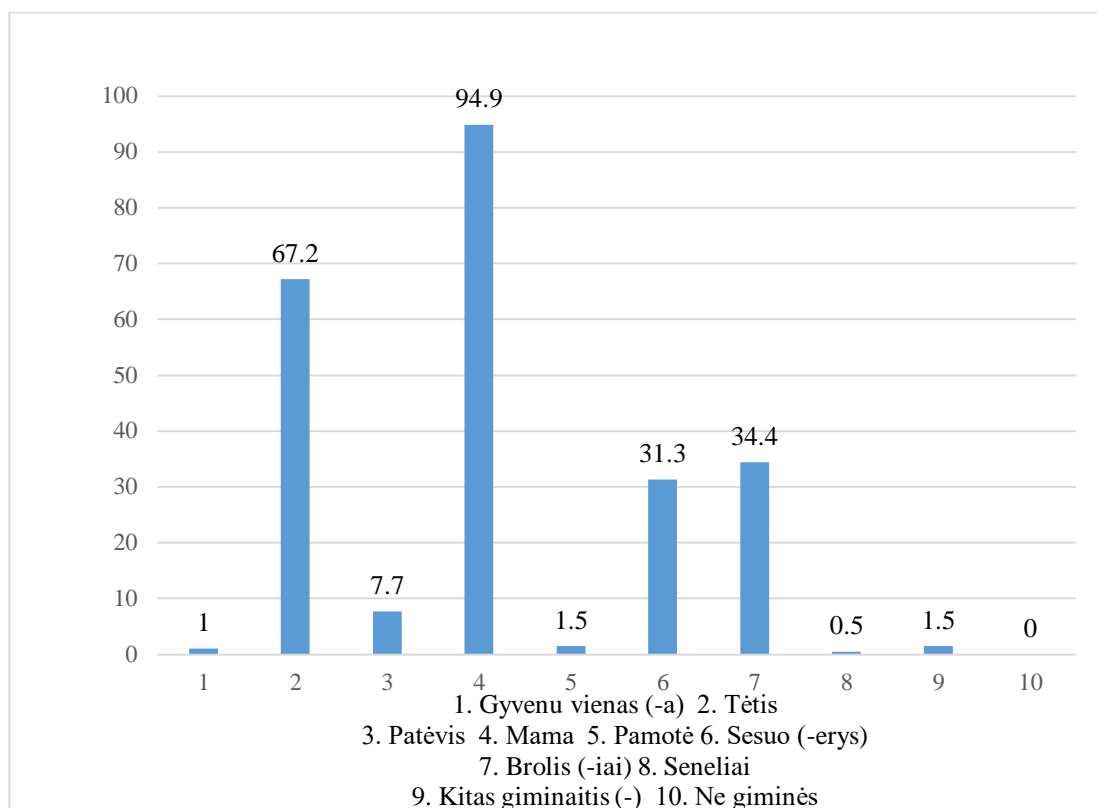
Klasė, kurioje mokosi respondentai. Tyrimo metu buvo apklausiami I-IV klasės gimnazistai. I (9 klasės) respondentų buvo daugiausia – 44,1 proc., II (10 klasės) – 15,9 proc., III (11 klasės) – 25,1 proc., ir mažiausiai IV (12 klasės) gimnazistų buvo apklausta tyrimo metu.

6 pav. Klasė, kurioje mokosi respondentai (%)

Kas kartu su Tavimi gyvena namuose, kuriuose praleidi didžiąją laiko dalį ? Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad net 94,9 proc. respondentų gyvena kartu su mama, 67,2 proc. - su tėčiu, patėviu - 7,7 proc., su pamote - 1,5 proc. Turi sesę 31,3 proc., brolių - 34,4 proc.. Gyvena su seneliais 0,5 proc., kitais giminaičiais – 1,5 proc., ne giminėmis - 0,5 proc. 1 proc. respondentų gyvena vieni.

7 pav. Asmenys, su kuriais respondentai gyvena namuose (%)

2.3 Tyrimo instrumentai

Respondentams duota anketa, kuri sudaryta iš 3 dalių. Pirmoje dalyje pateikti sociodemografiniai klausimai, antroje – klausimai, susiję su tėvų auklėjimo stiliais, ir trečioje – klausimai apie azartinius lošimus. Anketa sudaryta, remiantis išanalizuota moksline literatūra, naudojantis John R. Buri (1991) sukurtu klausimynu (kūrė remdamasis D. Baumrid (1971) tėvų auklėjimo stilių teorijos analize) bei ESPAD pateiktu klausimynu apie azartinius lošimus. Tyrimui atlikti buvo pasirinkta patogioji imtis, kadangi tokiu būdu apklausiami patogiausiai pasiekiami respondentai. Taip pat galima apklausti didesnę kiekį respondentų, jie jaučiasi saugiau, kadangi anketa anonimiška. Anketa atliekama per 20-30 minučių.

Sociodemografiniai klausimai

Respondentams (gimnazistams) buvo pateikti klausimai, susiję su jų sociodemografinė padėtimi. Buvo klausiama, kokia jų lytis, amžius, kelintą klasę jie lanko. Taip pat pateikiamas atliekamam tyrimui labai svarbus klausimas, su kuo respondentas gyvena namuose, kuriuose praleidžia didžiąją laiko dalį (vienu iš tėvų, broliais, sesėm, giminaičiais ir kt.). Šiais klausimais siekiama išsiaiškinti demografinius respondentų duomenis, kurie svarbūs atliekant šį tyrimą.

Tėvų auklėjimo stilių matavimo instrumentas

Tėvų auklėjimo stilių instrumentą (ang. Parental Authority Questionnaire) sukūrė John R. Buri (1991), remdamasis D. Baummid (1971) tėvų auklėjimo stilių teorijos analize. Tėvų auklėjimo stilių instrumentą sudaro trys auklėjimo stiliai:

1. Autoritetingas tėvų auklėjimo stilius.
2. Liberalus auklėjimo stilius.
3. Aplaidus auklėjimo stilius.

Tėvų auklėjimo stilių instrumentas yra viešai paskelbtas internete (https://drive.google.com/file/d/1cewMR6_qyZR4Ct8m3KlghbJZENsYODZp/view).

Klausimyną sudaro 3 skalės: Valdingo auklėjimo stiliaus skalė, Autoritetingo tėvų auklėjimo stiliaus skalė bei Nekontroliojančio tėvų auklėjimo stiliaus skalė. Tėvų auklėjimo stiliaus klausimynas buvo naudotas KU studentės A. Atkočienės (2018) magistro baigiamajame darbe.

Pateiktą klausimyną sudaro 30 fenomenologinę auklėjimo patirtį matuojančių teiginių, po 10 kiekvienam auklėjimo stiliui,

3 lentelėje pateikiami valdingą auklėjimo stilių nusakantys teiginiai.

3 lentelė. Valdingo auklėjimo stiliaus subskalės

Teiginiai
Mano tėvai galvodavo, kad reikia versti vaikus pritarti jų nuomonei ar liepimui, kadangi jie linki vaikams tik gera.
Visada, kai tėvai liepdavo ką nors atlikti, jie tikėdavosi, kad aš paliepinus vykdysiu iš karto ir nieko neklausinėsiu.
Man tėvai neleisdavo klausinėti ar diskutuoti tais klausimais, kuriems sprendimą jie jau priėmė
Mano tėvai galvodavo, kad jie turi kuo daugiau naudoti fizinės jėgos tam, kad vaikai elgtųsi taip, kaip reikia, kaip priimtina.
Mano tėvai galvodavo, kad išmintingi tėvai turi kuo anksčiau parodyti, kas bosas šeimoje.
Mano tėvai visada labai nuliūsdavo, kai aš nesutikdavau su jų nuomone.
Man augant, tėvai sakydavo, kokio elgesio iš manęs tikisi, jei aš jų lūkesčių nepateisindavau, jie mane baudavo.
Mano tėvai galvodavo, kad problemos visuomenėje būtų sprendžiamos geriau, jei tėvai būtų griežtesni ir reiklesni, nurodydami savo vaikams, kokios veiklos jie turėtų imtis ir kaip jie turėtų elgtis.
Man tėvai visada pasakodavo, ką tiksliai aš turiu atlikti ir kaip aš tai turiu atlikti.
Aš visada žinojau, ko tėvai iš manęs tikisi, nors aš ir nepritarlavau jų nuomonei, turėdavau paklusti vien tik iš pagarbos tėčiui (mamai).

4 lentelė. Autoritarinio tėvų auklėjimo stiliaus subskalė

Teiginiai
Kurdami taisykles šeimoje, tėvai visada aptardavo su manimi tų taisyklių priežastingumą ir naudą.
Mano tėvai mane skatindavo išsakyti savo nuomonę, kai man atrodydavo, kad šeimos taisyklės yra per griežtos ar neracionalios.
Mano tėvai man nurodydavo, kokios veiklos imtis ar kokį sprendimą priimti.
Aš visada žinodavau, ko tėvai iš manęs nori ir tikisi, bet ir visada galėdavau su jais apie tai laisvai padiskutuoti ir pasakyti, kad aš jų nuomonei prieštarauju.
Man augant, tėvai visada protingai ir objektyviai nurodydavo, kaip aš turiu elgtis.

Priimdami šeimyninius sprendimus, tėvai visada išklausydavo ir mano nuomonę, tačiau nenuspręsdavo mano naudai vien tik dėl to, kad aš taip norėdavau.
Mano tėvai buvo nusistatę griežtus vaiko elgesio standartus, tačiau, taikydami juos man, visada atsižvelgdavo į mano asmenybę.
Mano tėvai nurodydavo, koks turi būti mano elgesys, ir jie tikėdavosi, kad aš jų nurodymus vykdysiu, tačiau jie buvo geranoriškai nusiteikę, jei aš norėdavau padiskutuoti šiuo klausimu.
Mano tėvai nurodydavo elgesio standartus, kuriais aš turiu vadovautis, tačiau jie buvo nusiteikę juos koreguoti, jei aš jiems nepritardavau.
Jei mano tėvai priimdavo kokį nors sprendimą, kuris mane skaudindavo, jie visada geranoriškai jį aptardavo su manimi ir pakeisdavo, jei suprasdavo, kad jie suklydo.

5 lentelėje pateikti Nekontroliuojančio tėvų auklėjimo stiliaus subskalę sudarančių 10 teiginių.

5 lentelė. Nekontroliuojančio tėvų auklėjimo stiliaus subskalės

Teiginiai
Mano tėvai galvodavo, kad darnioje šeimoje vaikų nuomonė tokia pat svarbi kaip ir tėvų.
Mano tėvai leisdavo priimti sprendimus savarankiškai net ir tada, kai mano nuomonė nesutapdavo su jų.
Mano tėvai galvodavo, kad nėra būtina nustatinėti elgesio taisykles vien tik todėl, kad taip yra priimta visuomenėje.
Mano tėvai labai retai pasakodavo, ko tikisi iš manes, ir retai nurodydavo, kaip aš turėčiau elgtis.
Mano tėvai, priimdami kokį nors sprendimą, dažniausiai atsižvelgdavo į mano norus.
Mano tėvai galvoja, kad problemos visuomenėje būtų sprendžiamos geriau, jei tėvai nevaržytų savo vaikų veiklos, troškimų jiems augant.
Mano tėvai man leisdavo priimti sprendimus pačiam/pačiai be daugybės jų nurodymų.
Mano tėvai negalvodavo, kad jie yra atsakingas už mano elgesio reguliavimą.
Mano tėvai leisdavo pačiam/pačiai susikurti savo požiūrį į šeimą ir jos vertybes ir, atsižvelgiant į tas vertybes, elgtis taip, kaip man atrodo tinkama.
Mano tėvai niekada man nurodydavo, kokios aš veiklos turiu imtis, ko aš turiu norėti ar kaip turiu elgtis.

Teiginiai vertinami Likerto skale nuo 1 („visiškai nesutinku“) iki 5 („visiškai sutinku“), vidurinis rangas žymi atsakymą „nei sutinku, nei nesutinku“.

Nors PAQ gali būti naudojamas atskirai vertinant tėvo ir motinos taikytus auklėjimo stilius, šiame tyrime dalyviai turėjo įvertinti abiejų tėvų taikytą auklėjimą bendrai, tarsi išvesdami bendrą patirties dedamąją, nes kitaip kiekvienu atveju turėtų būti atsižvelgiama ir į tai, kurio iš tėvų įtaka buvo stipresnė, o tai būtų sunku išmatuoti.

Gimnazistų azartinių lošimų tyrimo instrumentas

Tam, kad sužinotume, ar gimnazistai lošia azartinius lošimus, kokius dažniausiai lošia ir kaip dažnai tai daro, buvo pasirinkta tarptautinio ESPAD tyrimo anketos apie azartinius lošimus klausimų dalis (<http://epad.org/report/home>).

ESPAD tyrimas atliekamas daugelyje Europos sąjungos šalių, Lietuvoje tyrimas atliekamas nuo 1995 m. ir kartojamas kas ketverius metus. ESPAD tyrimo tikslas – surinkti, palyginti duomenis apie psichoaktyvių medžiagų vartojimo paplitimą ir intensyvumą vienoje amžiaus mokinių grupėje bei nustatyti šių medžiagų (tiek paklausos, tiek pasiūlos) paplitimo veiksnius. Tyrime taip pat renkami

duomenys apie paauglių įsitraukimą į azartinius lošimus, kadangi tai tampa vis aktualesnė ir opesnė problema mūsų visuomenėje.

Instrumentą sudaro 7 klausimai:

1 klausimas. Respondentų azartiniai lošimai iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių.

2 klausimas. Laikas, praleistas lošiant azartinius lošimus iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių.

3 klausimas. Respondentų azartiniai lošimai iš pinigų daugiau nei 2 valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių.

4 klausimas. Azartinių žaidimų rūšys.

5 klausimas. Laikas internete lošiant azartinius žaidimus.

6 klausimas. Poreikis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų.

7 klausimas. Respondentų melas artimiems žmonėms apie azartinių žaidimų lošimo dažnumą.

1 klausimas. Respondentų azartiniai lošimai iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių.

Pateiktas klausimas ir keturi teiginiai. Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele. Respondentų buvo klausama, kaip dažnai jis lošė iš pinigų (jei lošė) per pastaruosius 12 mėnesių. Buvo pateikti atsakymų variantai: kad nelošė iš pinigų, lošė kartą per mėnesį ar rečiau, 2– kartus per mėnesį ir 2–3 kartus ar daugiau per savaitę.

2 klausimas. Laikas, praleistas lošiant azartinius lošimus iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių.

Šiuo klausimu norėta išsiaiškinti, kiek laiko respondentas praleidžia lošdamas azartinius lošimus tipišką dieną (jei lošia). Buvo pateikti atsakymų variantai (nelošiu iš pinigų, nuo 30 minučių iki 1 valandos, 1–2 valandas, 2–3 valanda, 3 valandas ar daugiau). Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele.

3 klausimas. Respondentų azartiniai lošimai iš pinigų daugiau nei 2 valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių.

Šiuo klausimu buvo siekiama sužinoti, ar respondentai lošia azartinius žaidimus iš pinigų daugiau nei 2 valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių. Buvo pateikti tokie atsakymų variantai: nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių, niekada, rečiau nei kartą per mėnesį, kartą per mėnesį, kartą per savaitę, kasdien arba beveik kasdien. Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele.

4 klausimas. Azartinių žaidimų rūšis.

6 lentelėje pateikiamos azartinių žaidimų rūšys bei laikas (kiek laiko respondentas praleidžia žaisdamas tam tikrus azartinius žaidimus) - kartą per mėnesį ar rečiau, 2-4 kartus per mėnesį, 2-3

kartus per mėnesį arba visai nežaidžia azartinių žaidimų. Respondentas atsakinėdamas į šį klausimą jam tinkamą atsakymą turėjo pažymėti varnele.

6 lentelė. Žaidimų rūšis ir laikas

	Nežaidžiu šių žaidimų	Kartą per mėnesį ar rečiau	2-4 kartus per mėnesį	2-3 kartus ar daugiau per savaitę
a) Lošimo automatai (vaisių mašina“, „slotai“, kt.)				
b) Kortos ar kauliukai (pokeris, bridžas, kauliukai, kt.)				
c) Loterijos („Scratch“, „Bingo“, „Keno“ ir kt.)				
d) Lažybos dėl sporto žaidimų ar gyvūnų (arklių, šunų, kt.) varžybų				

5 klausimas. Laikas internete lošiant azartinius žaidimus.

Šiuo klausimu norėta išsiaiškinti, ar respondentai lošia (jei lošia) azartinius žaidimus internete iš pinigų. Buvo pateikti tokie atsakymų variantai: nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-ą mėnesių, niekada nelošiu iš pinigų internetu, retai, kartais, dažniausia, visada. Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele.

6 klausimas. Poreikis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų.

Respondentų buvo klausama, ar kada nors jautė poreikį lažintis vis iš didesnės pinigų sumos. Buvo pateikti du atsakymų variantai – taip arba ne. Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele.

7 klausimas. Respondentų melas artimiems žmonėms apie azartinių žaidimų lošimo dažnumą.

Šiuo klausimu buvo siekiama išsiaiškinti, ar respondentai yra melavę jiems svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai jie lošia azartinius žaidimus. Pateikti atsakymų variantai – taip arba ne. Respondentai turėjo išsirinkti jiems tinkamą atsakymo variantą ir pažymėti varnele. Respondentams buvo rekomenduojama, kad skaitydami jie galvotų apie tai, kiek kiekvienas teiginys apibūdina juos. Buvo pabrėžta, kad nėra teisingų ar neteisingų atsakymų, todėl atsakinėti gerai ilgai negalvojant. Buvo prašoma nepraleisti nė vieno teiginio.

Gautų duomenų analizė

Tyrimo anketinės apklausos duomenys buvo apdorojami naudojant statistinių duomenų apdorojimo kompiuterinės programos SPSS (Statistical Package for Social Science) paketo 20 versija ir Microsoft Exel programa.

Toks užkodavimas suteikė galimybes apibendrintu būdu įvertinti tiriamųjų auklėjimo stilių ir jų ryšį su gimnazistų įsitraukimu į azartinius lošimus. Analizuojant ryšius tarp išvestinių kiekybinių kintamųjų, koreliacinės analizės metu buvo taikoma vienafaktorinė dispersinė analizė (ANOVA) ir CHI kvadrato kriterijus.

Taip pat buvo pateikti respondentų atsakymai apie azartinius lošimus, kurie gauti reitinguojant atsakymus (Likerto skalė).

Tyrimo etika

Šiame tyrime buvo laikomasi etikos principų. Pirmiausia buvo susisiepta su gimnazijos, kuriose atliekamas tyrimas, direktorium ir gautas raštiškas sutikimas atlikti tyrimą. Mokyklos vadovui buvo paaiškinta, koks šio tyrimo tikslas, užtikrintas tyrimo dalyvių anonimiškumas.

Respondentams buvo pristatytas ir paaiškintas tyrimas. Buvo paaiškinta, kaip atsakyti į pateiktus klausimus, informuota, kad anketa yra anonimiška, kad joje nereikia pateikti savo tapatybės duomenų. Garantuojamas konfidencialumas, jog bet kuri tyrime pateikta informacija nebus niekur paskelbta ir paviešinta, o respondentai iš pateikto aprašo nebus pažinti, gauta informacija nebus prieinama kitiems, išskyrus tyrimo dalyvius (Žydžiūnaitė, 2007). Respondentai buvo informuoti, kad klausimyno rezultatai bus pateikti apibendrintai, nei vieno neišskiriant, kad nebūtų identifikuota tapatybė, klasė ar net mokykla. Gimnazistų buvo prašoma į anketos klausimus atsakyti kuo tiksliau ir atviriau, taip buvo pasiekti tikslesni rezultatai.

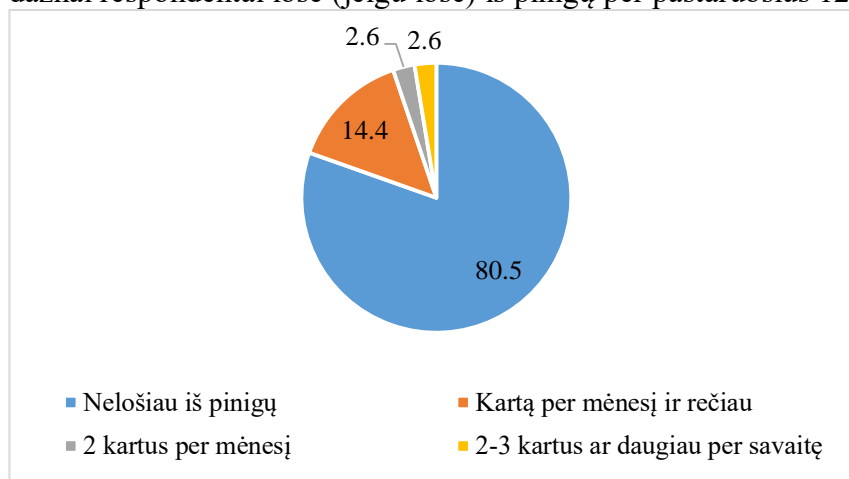
Tyrimo metu buvo laikomasi pagarbos principo - klausimynus pildė tik tie mokiniai, kurie patys to norėjo.

3. TYRIMO REZULTATAI

3.1. Lošimas iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių

Į klausimą, kaip dažnai respondentai lošė iš pinigų (jeigu lošė) per pastaruosius 12 mėnesių, atsakymai pasiskirstė taip: 80,5 proc. atsakė, kad jie visiškai nelošia iš pinigų, 14,4 proc. lošia kartą per mėnesį ar rečiau ir po 2,6 proc. atsakė, kad azartinius žaidimus lošia 2 kartus per mėnesį arba 2 – 3 kartus ar daugiau per savaitę (žr. 8 pav.).

8 pav. Kaip dažnai respondentai lošė (jeigu lošė) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių (%)

Nagrinėjant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 7 lentelėje, matyti, kad skiriasi atsakymų į klausimą „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Didžiausias vidurkis (1,32) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,19) tų, kurių tėvai pasižymi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

7 lentelė. „Lošimo iš pinigų per pastaruosius 12“ mėnesiųprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių“

Aprašymasis								
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1852	,39585	,07618	1,0286	1,3418	1,00	2,00
Autoritarinis	141	1,2837	,67956	,05723	1,1705	1,3968	1,00	4,00
Valdingas	25	1,3200	,62716	,12543	1,0611	1,5789	1,00	3,00
Iš viso	193	1,2746	,63920	,04601	1,1839	1,3654	1,00	4,00

ANOVA taikymo svarbi prielaida – lyginamų populiacijų homogeniškumas. Atlikus variacijų homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,713$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

8 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene statistika	df1	df2	Sig.
Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?	Remiantis vidurkiu	1,466	2	190	,233
	Remiantis mediana	,339	2	190	,713
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	,339	2	178,612	,713
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	,704	2	190	,496

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Kaip dažnai Tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=0,339$, $df=2$, $p=0,713$).

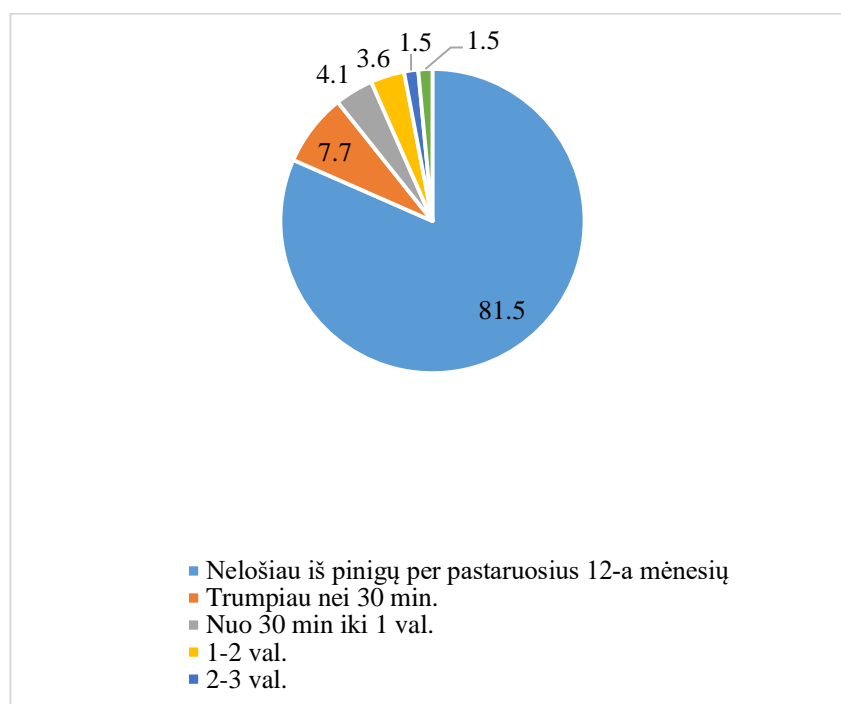
9 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,279	2	,140	,339	,713
Grupėse	78,167	190	,411		
Iš viso	78,446	192			

3.2 Lošimas iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių

Į klausimą, kiek laiko respondentai praleido (jeigu praleido) lošdami tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, atsakymai pasiskirstė taip – 81,5 proc. atsakė, kad nelošė iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių. 7,7 proc. lošė trumpiau nei 30 min. per dieną, 4,1 proc.- nuo 30 min iki 1 val., 3,6 proc. lošė 1 – 2 val. per dieną ir po 1,5 proc. Respondent lošė 2-3 val. bei 3 val. ir daugiau (žr. 9 pav.).

9 pav. Laikas, kurį respondentai praleidžia (jeigu praleidžia) lošdami tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių (%)

Analizuojant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 10 lentelėje, matyti, kad skiriasi atsakymų į klausimą “Kiek laiko praleidai (jei praleidai) lošdamas (-a) iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių?” vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Didžiausias vidurkis (1,64) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,25) tų, kurių tėvai pasižymi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

10 lentelė. „Lošimo tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo reikšmė		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,2593	,65590	,12623	,9998	1,5187	1,00	4,00
Autoritarinis	141	1,3972	1,04115	,08768	1,2238	1,5705	1,00	6,00
Valdingas	25	1,6400	1,22066	,24413	1,1361	2,1439	1,00	5,00
Iš viso	193	1,4093	1,02231	,07359	1,2642	1,5545	1,00	6,00

ANOVA taikymo svarbi prielaida – lyginamų populiacijų homogeniškumas. Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,394$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

11 lentelė. Kintamojo „Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?	Remiantis vidurkiu	2,758	2	190	,066
	Remiantis mediana	,937	2	190	,394
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	,937	2	177,374	,394
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	2,320	2	190	,101

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Kiek laiko praleidai (jei praleidai) lošdamas (-a) iš pinigų tipišką dieną per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=0,937$, $df=2$, $p=0,394$).

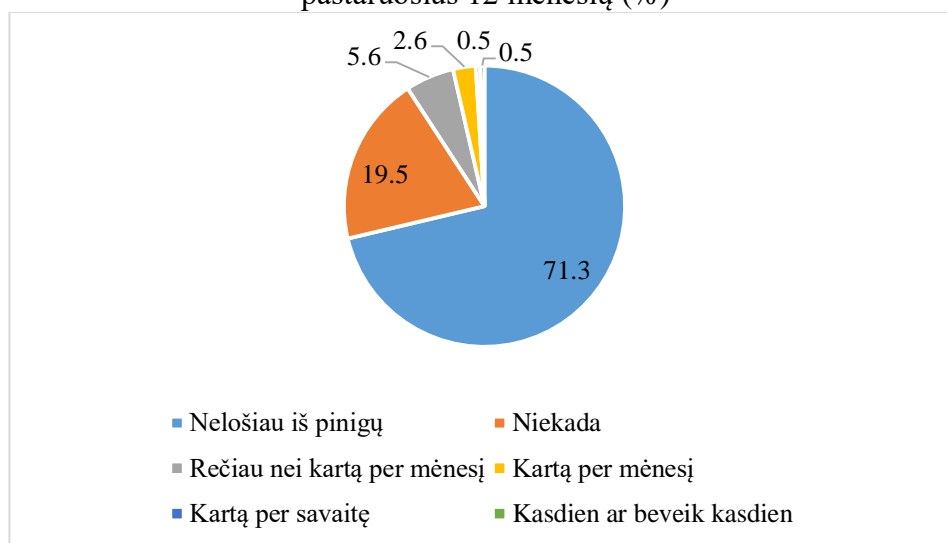
12 lentelė. Kintamojo „Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas tipišką dieną iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	1,959	2	,980	,937	,394
Grupėse	198,704	190	1,046		
Iš viso	200,663	192			

3.3 Lošimas iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės

Į klausimą, kaip dažnai respondentai lošė (jei lošė) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių, atsakymai pasiskirstė taip – 71,3 proc. visiškai nelošė iš pinigų, 19,5 proc. niekada nelošė iš pinigų, 5,6 proc. lošė rečiau nei kartą per mėnesį, 2,6 proc. lošė kartą per mėnesį ir po 0,5 proc. respondentų atsakė, kad lošė kartą per savaitę arba kasdien (beveik kasdien) (žr. 10 pav.).

10 pav. Kaip dažnai respondentai lošė (jeigu lošė) iš pinigų daugiau nei 2 val. iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių (%)

Analizuojant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 13 lentelėje, galima pastebėti, kad skiriasi atsakymų į klausimą „Kaip dažnai Tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkiai priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Iš aprašomosios statistikos duomenų matyti, kad didžiausias vidurkis (1,32) tų respondentų, kurių tėvai vadovaujasi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausiai (1,11) tų, kurių tėvai vadovaujasi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Šių skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.4

13 lentelė. „Lošimo iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių daugiau nei dvi valandas iš eilės“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių“

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1111	,32026	,06163	,9844	1,2378	1,00	2,00
Autoritarinis	141	1,1206	,49965	,04208	1,0374	1,2038	1,00	5,00
Valdingas	25	1,3200	,74833	,14967	1,0111	1,6289	1,00	4,00
Iš viso	193	1,1451	,52011	,03744	1,0712	1,2189	1,00	5,00

ANOVA taikymo svarbi prielaida – lyginamų populiacijų homogeniškumas. Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,197$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

14 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?	Remiantis vidurkiu	4,895	2	190	,008
	Remiantis mediana	1,639	2	190	,197
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	1,639	2	157,749	,197
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	4,094	2	190	,018

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Kaip dažnai Tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=1,639$, $df=2$, $p=0,197$).

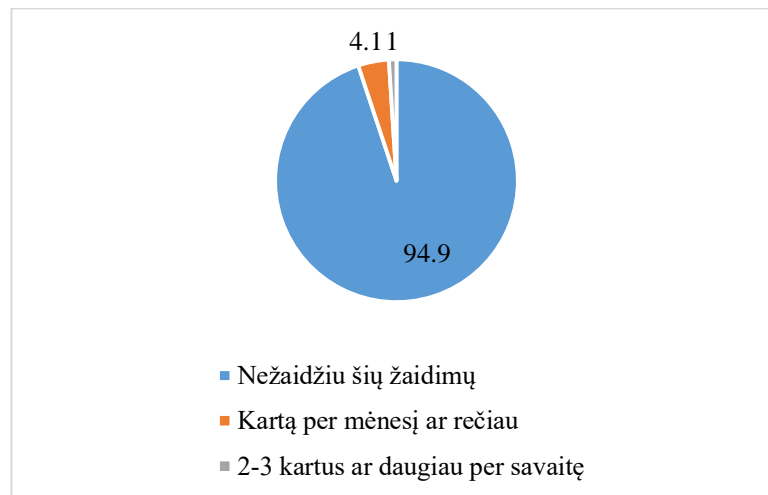
15 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai tu lošei iš pinigų (jeigu lošei) daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Kaip dažnai tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,881	2	,440	1,639	,197
Grupėse	51,057	190	,269		
Iš viso	51,938	192			

3.4 Lošimas per pastaruosius 12 mėnesių lošimo automatais

Atsakymų į klausimą, kaip dažnai žaisdami respondentai renkasi lošimo automatus (vaisių mašina, slotai ar kt.), rezultatai pasiskirstė taip – 94,4 proc. pažymėjo, kad nežaidžia šių žaidimų, 4,1 proc. atsakė, kad žaidžia lošimo automatais kartą per mėnesį ir 1 proc. lošia 2-3 kartus ar daugiau per savaitę (žr. 11 pav.).

11 pav. Jei lošia iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, respondentai renkasi lošimo automatus (%)

Nagrinėjant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 16 lentelėje, galima pastebėti, kad skiriasi atsakymų į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais (pvz.: vaisių mašina, slotai ir pan.)?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Aprašomosios statistikos lentelėje matyti, kad didžiausias vidurkis (1,16) tų respondentų, kurių tėvai vadovaujasi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,04) tų, kurių tėvai vadovaujasi autoritariniu auklėjimo stiliumi. Šių skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

16 lentelė. “Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?” aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1111	,57735	,11111	,8827	1,3395	1,00	4,00
Autoritarinis	141	1,0496	,30062	,02532	,9996	1,0997	1,00	4,00
Valdingas	25	1,1600	,37417	,07483	1,0056	1,3144	1,00	2,00
Iš viso	193	1,0725	,36073	,02597	1,0213	1,1238	1,00	4,00

Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo ,pagrįsto Levene kriterijaus $p=0,311$). Todėl ANOVA taikymas yra prasmingas.

17 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais („vaisių mašina“, „slotai“ ir kt.)?	Remiantis vidurkiu	3,890	2	190	,022
	Remiantis mediana	1,175	2	190	,311
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	1,175	2	135,264	,312
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	3,349	2	190	,037

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymai į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais (pvz.:vaisių mašina, slotai ir pan.)“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=1,175$, $df=2$, $p=0,311$).

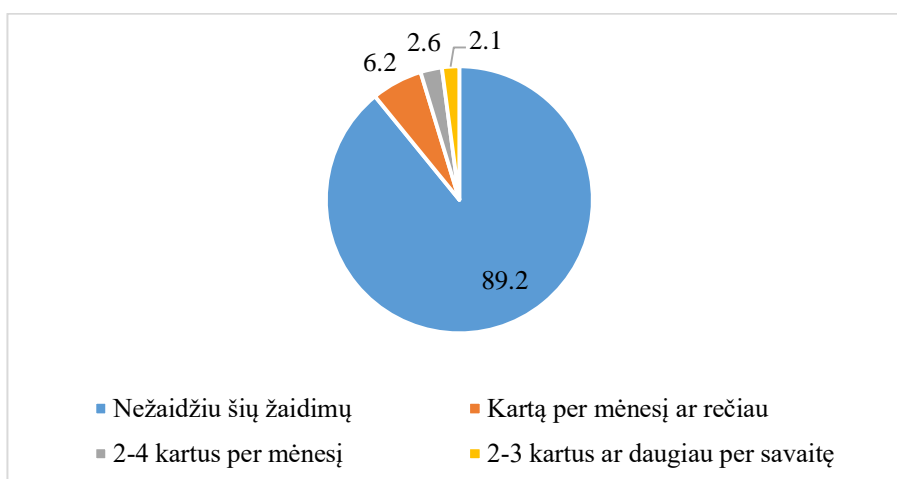
18 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei lošimo automatais?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,305	2	,153	1,175	,311
Grupėse	24,679	190	,130		
Iš viso	24,984	192			

3.5 Lošimas iš pinigų kortomis ir kauliukais

Į klausimą, kaip dažnai žaisdami respondentai renkasi kortas ar kauliukus (pokeris, bridžas, kaliukai ir kt.), respondentai atsakė taip - 89,2 proc. respondentų nežaidžia kortom, ar kauliukais. 6,2 proc. žaidžia kartą per mėnesį ar rečiau, 2,6 proc. žaidžia 2-4 kartus per mėnesį ir 2,1 proc. - 2-3 kartus ar daugiau per savaitę. (žr. 12 pav.)

12pav. Jei lošia iš pinigų per pastaruosiu 12 mėnesių, respondentai renkasi žaidimus kortomis ar kauliukais (%)

Lentelėje matyti, kad skiriasi atsakymai į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais (pvz.: pokerį, bridžą, kauliukais ir kt.)?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Iš aprašomosios statistikos duomenų 19 lentelėje matyti, kad didžiausias vidurkis (1,20) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,17) tų, kurių tėvai pasižymi kontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

19 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Stf. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1852	,55726	,10725	,9647	1,4056	1,00	3,00
Autoritarinis	141	1,1702	,58502	,04927	1,0728	1,2676	1,00	4,00
Valdingas	25	1,2000	,50000	,10000	,9936	1,4064	1,00	3,00
Iš viso	193	1,1762	,56831	,04091	1,0955	1,2569	1,00	4,00

Iš variacijos homogeniškumo vertinimo rezultatų (20 lentelė) buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,968$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

20 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?	Remiantis vidurkiu	,057	2	190	,944
	Remiantis mediana	,033	2	190	,968
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	,033	2	188,307	,968
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	,226	2	190	,798

r

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais (pvz.: pokerį, bridžą, kauliukais ir kt.)?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=0,333$, $df=2$, $p=0,968$).

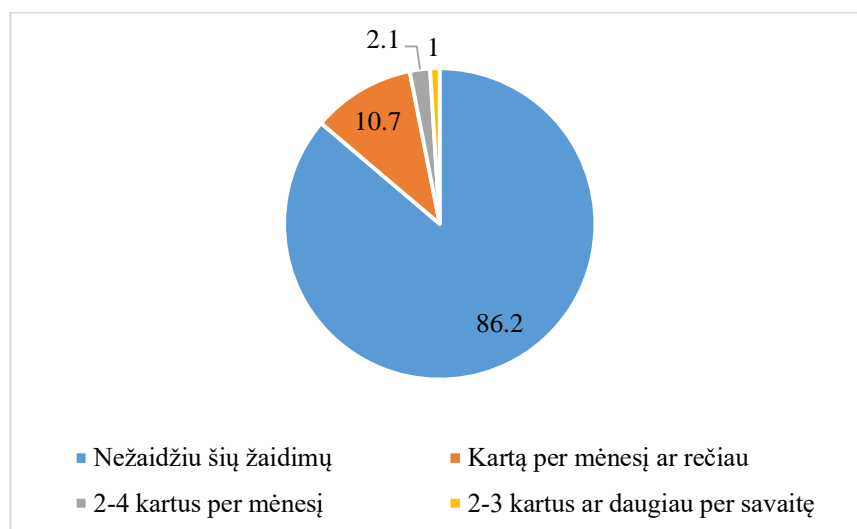
21 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei kortomis ir kauliukais ?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,021	2	,011	,033	,968
Grupėse	61,989	190	,326		
Iš viso	62,010	192			

3.6 Lošimas loterijose

Į klausimą, kaip dažnai jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių rinkaisi loterijas („Scratch“, „Bingo“, „Keno“), atsakymai pasiskirstė taip - žaidžia loterijose. 86,2 atsakė, kad respondentai nelošia loterijose, 10,7- kartą per mėnesį ar rečiau, 2,1 -proc. 2-4 kartus per mėnesį ir 1 proc.- 2-3 kartus ar daugiau per savaitę. (žr. 13 pav.)

13 pav. Kaip dažnai respondentai lošė (jeigu lošė) loterijose (%)

Nagrinėjant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 22 lentelėje, matyti, kad skiriasi atsakymai į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose (pvz.: „Scratchą”, „Bingo”, „Keno” ir kt.)?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Aprašomosios statistikos duomenų lentelėje matyti, kad didžiausias vidurkis (1,21) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi autoritariniu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,11) tų, kurių tėvai pasižymi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

22 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose (pvz.: „Scratchą”, „Bingo”, „Keno” ir kt.)?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose (pvz.: „Scratchą”, „Bingo”, „Keno” ir kt.)	Aprašomasis							
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1111	,32026	,06163	,9844	1,2378	1,00	2,00
Autoritarinis	141	1,2128	,61885	,05212	1,1097	1,3158	1,00	5,00
Valdingas	25	1,2000	,50000	,10000	,9936	1,4064	1,00	3,00
Iš viso	193	1,1969	,57063	,04107	1,1159	1,2779	1,00	5,00

Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,700$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

23 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?	Remiantis vidurkiu	1,528	2	190	,220
	Remiantis mediana	,358	2	190	,700
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	,358	2	173,898	,700
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	,652	2	190	,522

Variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose (pvz.: scratchą, bingo, keno ir kt.)?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=0,358$, $df=2$, $p=0,700$).

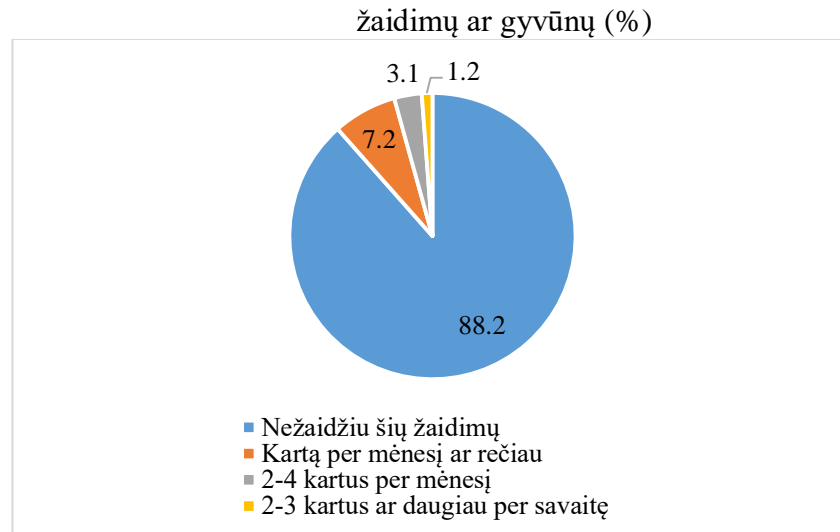
24 lentelė. Kintamojo „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar žaidei loterijose?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,234	2	,117	,358	,700
Grupėse	62,284	190	,328		
Iš viso	62,518	192			

3.7 Lažybos dėl sporto žaidimų ar gyvūnų

Į klausimą, jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, rinkaisi lažybas dėl sporto žaidimų ar gyvūnų, atsakymai pasiskirstė taip - 88,2 proc. nesilažina dėl sporto žaidimų ar gyvūnų, 7,2 proc.- kartą per mėnesį ir rečiau, 3,1 proc. -2-4 kartus per mėnesį ir 1,2 proc.- 2-3 kartus ar daugiau per savaitę (žr. 14 pav.)

14 pav. Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, rinkaisi lažybas dėl sporto

Analizuojant aprašomoios statistikos duomenis matyti, kad skiriasi atsakymai į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų (pvz.: arklių, šunų, kt.) varžybų?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Aprašomosios statistikos lentelėje matyti, kad didžiausias vidurkis (1,20) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,14) tų, kurių tėvai pasižymi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

25 lentelė. „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Std. N nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Viršutinė riba	Apatinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,1481	,45605	,08777	,9677	1,3286	1,00	3,00
Autoritarinis	141	1,1844	,55553	,04678	1,0919	1,2769	1,00	4,00
Valdingas	25	1,2000	,64550	,12910	,9336	1,4664	1,00	4,00
Iš viso	193	1,1813	,55271	,03978	1,1029	1,2598	1,00	4,00

Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,938$). Todėl ANOVA kriterijaus taikymas yra prasmingas.

26 lentelė. Kintamojo “Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?” variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?	Remiantis vidurkiu	,281	2	190	,755
	Remiantis mediana	,064	2	190	,938
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	,064	2	184,455	,938
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	,100	2	190	,904

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų (pvz.: arklių, šunų, kt.) varžybų?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=0,064$, $df=2$, $p=0,938$).

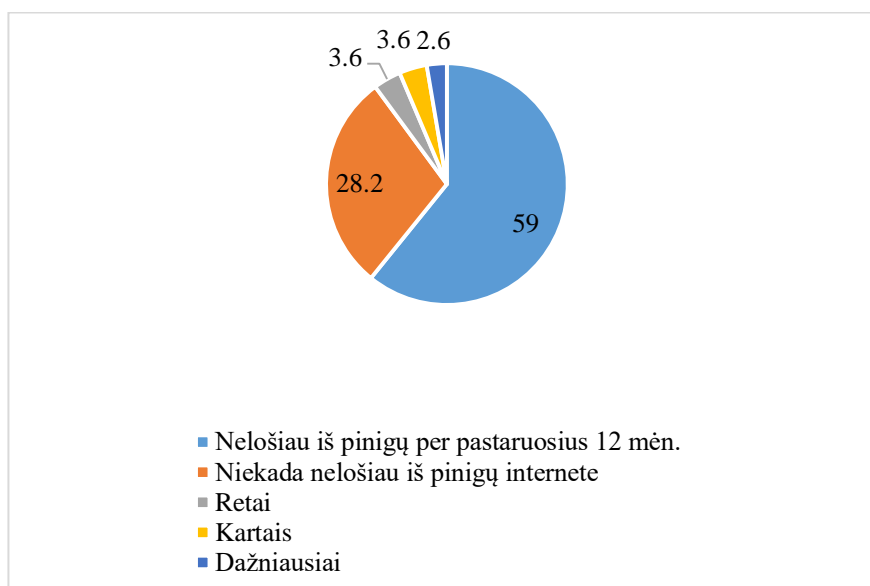
27 lentelė. Kintamojo “Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?” vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

ANOVA					
Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, ar lažinai dėl sporto žaidimų ar gyvūnų?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	,040	2	,020	,064	,938
Grupėse	58,613	190	,308		
Iš viso	58,,653	192			

3.8 Lošimas iš pinigų internetu

Respondentams buvo pateiktas klausimas, kaip dažnai jie lošia (jei lošia) iš pinigų internetu, atsakymai pasiskirstė taip - 59 proc. atsakė, kad nelošė iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių internetu. 28,2 proc. atsakė, kad niekada nelošė iš pinigų internetu. 3,6 proc teigė, kad lošia retai ir 3,6 proc.- kartais. 2,6 proc atsakė, kad lošia iš pinigų internetu dažniausiai (žr. 15 pav.).

15 pav. Respondentų atsakymai apie tai, kaip dažnai jie lošia iš pinigų internete (%)

Nagrinėjant aprašomosios statistikos duomenis, pateiktus 28 lentelėje, matyti, kad skiriasi atsakymai į klausimą „Jei per pastaruosius 12 mėnesių lošei iš pinigų, kaip dažnai tai darei internetu?“ vidurkiai, priklausomai nuo to, koks tėvų auklėjimo stilius dominavo respondentų šeimose. Lentelėje matyti, kad didžiausias vidurkis (1,60) tų respondentų, kurių tėvai pasižymi valdingu auklėjimo stiliumi, mažiausias (1,24) tų, kurių tėvai pasižymi nekontroliuojamu auklėjimo stiliumi. Minėtų skirtumų reikšmingumui įvertinti buvo pasirinkta ANOVA.

28 lentelė. „Jei per pastaruosius 12 mėnesių lošei iš pinigų, kaip dažnai tai darei internetu?“ aprašomoji statistika pagal tėvų auklėjimo stilių

Aprašomasis								
	N	Vidurkis	Std. nuokrypis	Std. klaida	95% vidutinio pasikliautinumo intervalas		Min	Max
					Apatinė riba	Viršutinė riba		
Nekontroliuojantis	27	1,3704	,92604	,17822	1,0040	1,7367	1,00	5,00
Autoritarinis	141	1,2482	,82077	,06912	1,1116	1,3849	1,00	5,00
Valdingas	25	1,6000	1,25831	,25166	1,0806	2,1194	1,00	5,00
Iš viso	193	1,3109	,90527	,06516	1,1824	1,4394	1,00	5,00

Atlikus populiacijos homogeniškumo testą buvo nustatyta, kad populiacijos reliatyviai lygios (Medianų lyginimo, pagrįsto Levene, kriterijaus $p=0,189$). Todėl ANOVA taikymas yra prasmingas.

29 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?“ variacijų homogeniškumo vertinimo rezultatai

Variacijų homogeniškumo testas					
		Levene Statistika	df1	df2	Sig.
Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?	Remiantis vidurkiu	5,882	2	190	,003
	Remiantis mediana	1,683	2	190	,189
	Remiantis vidutine ir pakoreguota df	1,683	2	167,369	,189
	Remiantis sutrumpintu vidurkiu	5,467	2	190	,005

ANOVA taikymo rezultatai rodo, kad atsakymų į klausimą „Jei per pastaruosius 12 mėnesių lošei iš pinigų, kaip dažnai tai darei internetu?“ vidurkiai skiriasi statistiškai nereikšmingai, todėl galima teigti, kad šie atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais ($F=1,683$, $df=2$, $p=0,1890$).

30 lentelė. Kintamojo „Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?“ vidurkių skirtumų, priklausomai nuo tėvų auklėjimo stiliaus, statistinis reikšmingumas

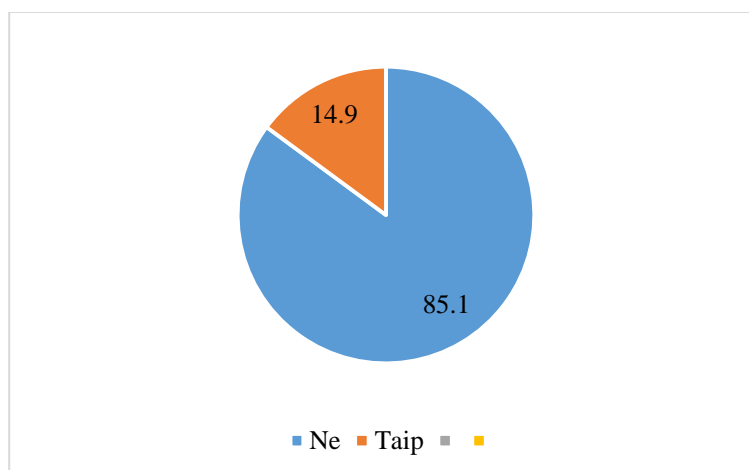
ANOVA					
Kaip dažnai lošei (jeigu lošei) iš pinigų internetu?	Kvadratų suma	df	Kvadratų reikšmė	F	Sig.
Tarp grupių	2,739	2	1,369	1,683	,189
Grupėse	154,608	190	,814		
Iš viso	157,347	192			

Respondentams buvo pateiktas klausimas, kaip dažnai jie lošia iš pinigų internetu. 59 proc. atsakė, kad nelošė iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių internetu. 28,2 proc. atsakė, kad niekada nelošė iš pinigų internetu. 3,6 proc teigė, kad lošia retai ir 3,6 proc.- kartais. 2,6 proc atsakė, kad lošia iš pinigų internetu dažniausiai.

3.9 Potraukis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų

Į klausimą, ar kada nors jautei poreikį lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų, atsakymai pasiskirstė taip - 85, proc. respondentų nejautė potraukio lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų. 14,9 proc. jautė potraukį (žr. 16 pav.).

16. pav. Potraukis lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų, kurį jautė respondentai (%)

Analizuojant Chi – Square Test lentelę galima pastebėti, kad imčių dydis nepakankamas, chi kvadrato kriterijaus taikyti negalima, kadangi minimali tikėtina reikšmė yra mažesnė nei 5. 31 lentelėje matyti, kad minimali tikėtina reikšmė yra 0,65, tai reiškia, kad imčių dydis keliasabejonių. Todėl tikriname, kiek procentų langelių turi tikėtinas reikšmes, kurios mažesnės už 5. Langelių negali būti daugiau negu 20 proc. ar 25 proc. ir jose minimali tikėtina reikšmė negali būti mažesnė už 1. Kadangi šiuo atveju yra daugiau (66,7 proc.) negu pasirinktas mažiausias procentas, chi kvadrato taikyti negalima.

31 lentelė. Kintamojo „Ar kada nors jautė poreikį lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų?“ Chi kvadrato rezultatai

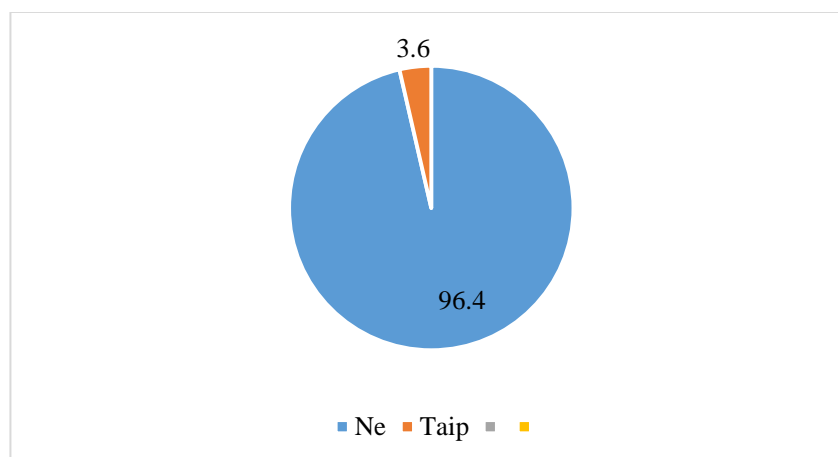
Chi-kvadratas			
	Reikšmė	df	
Pearsono Chi-kvadratas	13,734 ^a	8	,089
Tikimybių santykis	10,959	8	,204
Linijinė asociacija	,742	1	,389
N galiojantys atvejai	193		

a. 10 tikėtina reikšmė (66,7%) tikėtina, kad skaičius bus mažesnis 5. Mažiausia reikšmė bus ,65.

3.10 Melas artimiems žmonėms dėl azartinių lošimų dažnumo

Į klausimą, ar kada nors teko meluoti Tau svarbiems žmonėms dėl to, kaip dažnai jie lošia, atsakymai psiskirstė taip -. 96,4 proc. respondentų neteko meluoti jiems svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai jie lošia. 3,2 proc. respondentų teko meluoti (žr. 17 pav.)

17 pav. Respondentų melas jiems svarbiems žmonėms dėl to, kaip dažnai jie lošia (%)

Analizuojant Chi – Square Test lentelę galima pastebėti, kad imčių dydis nepakankamas, chi kvadrato kriterijaus taikyti negalima, kadangi minimali tikėtina reikšmė yra mažesnė nei 5. 32 lentelėje matyti, kad minimali tikėtina reikšmė yra 0,13, tai reiškia, kad imčių dydis kelis ar daugiau kartų viršija minimalią reikšmę. Todėl tikriname, kiek procentų langelių turi tikėtinas reikšmes, kurios mažesnės už 5. Langelių negali būti daugiau negu 20 proc. ar 25 proc. ir jose minimali tikėtina reikšmė negali būti mažesnė už 1. Kadangi šiuo atveju yra daugiau (80 proc.) negu pasirinktas mažiausias procentas, chi kvadrato taikyti negalima.

32 lentelė. Kintamojo “Ar kada nors teko meluoti Tau svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai Tu loši?” Chi kvadrato rezultatai

Chi-kvadratas			
	Vertė	df	Asimptotinis reikšmingumas (dvipusis)
Pearsono Chi-kvadratas	10,763 ^a	8	,216
Tikimybių santykis	8,461	8	,390
Linijinė asociacija	3,829	1	,050
N galiojantys atvejai	193		

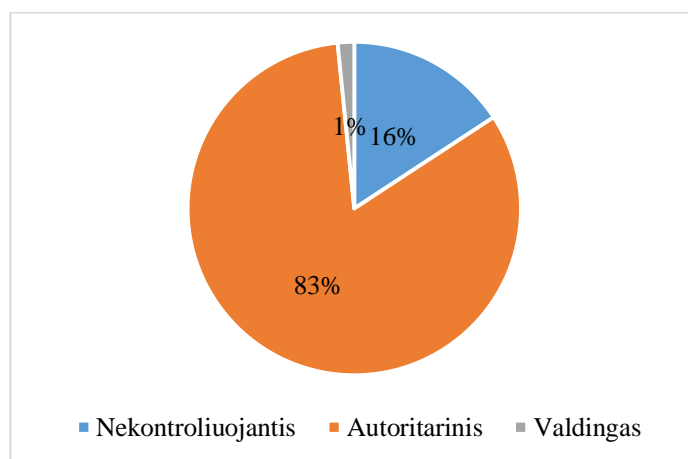
a. 12 tikėtina reikšmė (80,0%) tikėtina, kad skaičius bus mažesnis nei 5. Minimali tikėtina reikšmė yra 13.

3.11. Šeimos auklėjimo stilius

Apklaustų respondentų šeimos auklėjimo stilius :

- 83 proc. respondentų auklėjami autoritariniu šeimos auklėjimo stiliumi;
- 16 proc. nekontroliuojančiu auklėjimo stiliumu
- 1 proc. valdingu (žr. 18 pav.).

18 pav. Šeimos auklėjimo stilius (%)

DISKUSIJA

Tiramojo darbo tikslas - nustatyti gimnazistų lošimo tendencijas ir jų ryšį tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir gimnazistų azartinių lošimų. Darbe buvo iškelta hipotezė, kad tėvų auklėjimo stilius turi įtakos gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus.

Darbo tikslas pasirinktas siekiant atskleisti, ar tėvų auklėjimo stilius turi įtakos gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus. Kadangi Lietuvoje trūksta apie lošimus mokslinių tyrimų duomenų, nėra atliktas tarptautinėmis metodikomis pagrįstas ir reprezentatyvus lošimų ir loterijų paplitimo tyrimas, todėl nėra atskleistas priklausomybės nuo lošimų ir probleminių lošimų mastas tarptautiniu lygiu“ (Respublikinės mokslinės-praktinės konferencijos „Lošimai: psichologiniai aspektai, teisinis reguliavimas, socialinė pagalba probleminiams lošėjams“ rezoliucija, 2016). Taip pat Lietuvoje dar nenagrinėtas ryšys tarp tėvų auklėjimo stilių ir vaikų azartinių lošimų.

Tyrimas atskleidė, kad dauguma respondentų gyvena kartu su abiem tėvais, kita dalis - su vienu iš tėvų, dar kita - su biologine mama ir patėviu.

Kaip parodė tyrimo duomenų analizė, net 83 % respondentų tėvai auklėja autoritariniu šeimos auklėjimo stiliumi. Autoritariški tėvai nėra nei šilti, nei jautrūs savo vaikams. Tokie tėvai yra griežti, tikisi paklusnumo ir demonstruoja savo galią, kai vaikas nusižengia. Jie išreiškia savo lūkesčius ir brandaus elgesio reikalavimus per taisykles, kurių neaptaria kartu su vaiku. (C. Spera, 2005). Šių tėvų vaikai atsakingi, tačiau stokoja savarankiškumo, bijo suklysti. Autoritarinių tėvų vaikai retai pasitiki savo jėgomis, nesugeba savarankiškai mąstyti ir veikti. Šis auklėjimo stilius riboja vaiko savarankiškumą ir iniciatyvą, nes vaikai bijo būti suaugusiųjų nesuprasti, nori įtikti visiems suaugusiems. Vaikams būdinga savęs niekinimo tendencija, liguistas jautrumas, užsisklendimas, dorovinės brandos stoka, smalsumo nebuvimas (S.A. Olowodunoye, O.A. Titus, 2011).

Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidė, kad per pastaruosius 12 mėnesių 80,5 % gimnazistų visiškai nelošė jokių azartinių žaidimų iš pinigų, 14,4 % lošė kartą per mėnesį ar rečiau. Paklausus, kiek laiko respondantai praleido lošdami tipišką dieną iš pinigų, tyrimo rezultatai parodė, kad 8,5 % nelošė iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių. 7,7 proc. lošė trumpiau nei 30 min. per dieną, 4,1 proc. nuo 30 min iki 1 val., 3,6 proc. - 1 – 2 val. per dieną ir po 1,5 proc. lošė 2-3 val. bei 3 val. ir daugiau. Tačiau tyrimo duomenys parodė, jog tėvų auklėjimo stilius neturi įtakos šiai veiklai. Apibendrinant galima teigti, kad tėvų auklėjimo stiliai neturi įtakos gimnazistų apsisprendimui žaisti azartinius žaidimus.

Respondentų buvo klausama, jei jie žaidžia azartinius žaidimus, tai kokius renkasi. Jiems buvo pateiktimi tokie variantai: lošimo automatai, kortos ir kauliukai, loterijos, lažybos dėl sporto ar gyvūnų žaidimų. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad dauguma respondentų nežaidžia šių žaidimų. 10,7 % respondentų kartą per mėnesį ar rečiau žaidžia loterijose. Tyrimais atskleista, kad jaunimas reguliariai

dalyvaudavo legalizuotų azartinių lošimų veikloje, nepaisant amžiaus draudimų. Jaunuoliai lengvai įsigydavo loterijų bilietus ir dalyvaudavo lošimuose, nes loterijos buvo plačiai reklamuojamos, santykinai maža kaina ir kt. (D.F. Jacobs, 2000; H. Felsher, J. Derevensky ir Gupta, 2007). 7,2 % lažinasi dėl sporto žaidimų ar gyvūnų. 2-3 kartus per savaitę ar dažniau respondentai renkasi žaisti kortomis arba kauliukais (2,1 %). Tačiau atlikus tyrimą paaiškėjo, kad tėvų auklėjimo stilius neturi įtakos paauglių pasirinkimui, kokius azartinius žaidimus jie renkasi.

Tyrimo metu surinkti duomenys atskleidė, kad 59 % respondentų nelošė iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių internetu. 3,6 % teigė, kad lošė retai ir 3,6 %- kartais. 2,6 % atsakė, kad lošia iš pinigų internetu dažniausiai. Gaboury A. ir Ladouceur R. (1993) pastebėjo, kad jaunimo probleminis lošimas ypač susijęs su naujų informacinių technologijų plėtra, ypač nelegaliais internetiniais lošimais. M. Arasimavičius teigia, kad šiuolaikiniai azartiniai lošimai (pvz., kompiuterių sistemų) iš esmės niekada nėra užbaigiami. Juos gali lošti ir nepilnamečiai, nes internete nėra galimybės taikyti jokių prevencijos priemonių. Ryšys tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir paauglių pasirinkimo lošti azartinius žaidimus virtualioje erdvėje nebuvo nustatytas.

Tyrimo metu gimnazistų buvo klausama, ar jie jaučia poreikį lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų. Surinkti duomenys atskleidė, kad 85,1 % respondentų nejautė potraukio lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų. 14,9% jautė potraukį.

Taip pat tyrimo metu paaiškėjo, kad 96,4 proc. respondentų neteko meluoti jiems svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai jie lošia. 3,2 proc. respondentų teko meluoti. Anot K. Kubilienės (2012) pateiktų minčių, šeimos įtaka ypač svarbi paauglystėje. Šeima nėra uždara, statiška sistema, bet sudėtinga ir dinamiška, tiek veikianti, tiek paveikta socialinių, kultūrinių, istorinių bei individualių pokyčių. Taigi, santykiai tarp tėvų ir vaikų, jų taikomas auklėjimo stilius turi itin didelę reikšmę paauglių psichologiniam prisitaikymui, o tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos visiems šiems ir kitiems vaiko raidos rezultatams.

Išvada. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad gimnazistų azartiniai lošimai nemažėja, kadangi mūsų visuomenėje yra kuriamas globalios žiniasklaidos „koliažo efektas“. Be to, visuomenėje azartiniai lošimai įteisinti (dalyvavimas valstybinėse loterijose, vienkartinės loterijos), tai dar labiau skatina jaunimą lošti. Taip pat atlikus tyrimą paaiškėjo, kad jaunimo azartinis lošimas ypač susijęs su naujų informacinių technologijų plėtra, todėl aiškėja tendencija, kad tarp gimnazistų ypač paplitęs lošimas internetu. Tai dar labiau pablogina situaciją, sprendžiant gimnazistų įsitraukimo į azartinius lošimus problemą.

Tyrimas atskleidė, jog tėvų auklėjimo stiliai neturi jokio ryšio su gimnazistų azartiniais lošimais. Taikant vienafaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) tyrimo metu paaiškėjo, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais. Tyrimo metu buvo taikomas ir Chi kvadrato kriterijus, tokiems klausimams, kaip ar jautei poreikį lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų

arba ar teko meluoti tau artimiems žmonėms dėl to .kiek dažnai tu loši. Analizuojant Chi – Square Test lentelas buvo matyti, kad imčių dydžiai nepakankami, dėl to chi kvadrato kriterijaus taikyti nebuvo galima.

Iškelta hipotezė, kad tėvų auklėjimo stilius turi įtakos gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus nepasitvirtino. Norint gauti išsamesnius rezultatus, reikia atlikti išsamesnį tyrimą su didesne imtimi, išskiriant mamos ir tėčio auklėjimo stiliaus ypatumus, tuomet būtų galima patikslinti rezultatus.

Rekomendacijos. Socialinis pedagogas turi, konsultuodamas tėvus, papasakoti apie pavojų paaugliui įsitraukti į azartinius lošimus, taip pat papasakoti, kokie požymiai rodo, kad jų vaikas galimai įsitraukęs į azartinius lošimus. Konsultacijų metu socialinis pedagogas turėtų identifikuoti, koks tėvų auklėjimo stilius, ir konstruodamas problemiško elgesio pokyčius privalo atsizvelgti į juos. Kadangi pvz.: valdingas auklėjimo stilius dažniausiai sukelia paauglio pasipriešinimą, norą laužyti susitarimus, todėl problemos sprendimas bus sunkesnis.

Tėvus reikia informuoti apie konkrečią pagalbą, kurią gali suteikti paaugliui ir tėvams mokyklos specialistai ir kitos institucijos.

Svarbu prevenciškai informuoti tėvus ir paauglius apie internetinės priklausomybės požymius ir pasekmes (įsitraukimą į azartinius lošimus).

Klasės vadovas, pastebėjęs mokykloje paauglį, kuris galbūt gali turėti priklausomybę internetui (kas turi įtakos įsitraukimui į azartinius lošimus), turi apie tai informuoti tėvus ir socialinį pedagogą. Tokiam paaugliui labai svarbu laiku suteikti užimtumo, įtraukti į užklausinę veiklą, rekomenduoti jam įdomų ir priimtina neformalų švietimo būrelį.

LITERATŪRA

1. Arasimavičius M. 2008. Neigiamos azartinių lošimų įtakos visuomenei šalinimo teisinės problemos: *Jurisprudencija*, Nr. 3. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 02 d.] Prieiga per internetą: <http://www.teisesgidas.lt/modules/sections/index.php?op=viewarticle&artid=15>
2. Arasimavičius M. 2009. Internetinių azartinių lošimų teisinio reguliavimo problemos. *Jurisprudencija*, Nr. 2.
3. Bajoriūnas Z. 1989. Šeima ir jos funkcijos. Vilnius: Žinija. p. 41.
4. Bajoriūnas Z. 1994. Familistikos pagrindai. Vilnius: VPU I-kla, p. 282.
5. Bajoriūnas Z. 1997. Šeimos edukologija: vadovėlis aukšt. m-klų stud. Vilnius: Jošara, p. 292.
6. Baumrind D. 1966. Effects of authoritative parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), p. 887–907.
7. Blauzdžiūnaitė K., Žukauskienė R. 2013. Suvokto tėvų auklėjimo stiliaus sąsajos su depresijos simptomais paauglystėje: moderuojantis lyties, amžiaus bei asmenybės bruožų vaidmuo. Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai. Vilnius: Vilniaus universitetas. Nr. 2, p. 35-39.
8. Butkienė G., Kepalaitė A. 1996. Mokymasis ir asmenybės brendimas: pedagoginės psichologijos įvadas studentams, mokytojams, tėvams. Vilnius: Margi raštai.
9. Calado F., Alexandre, J. ir Griffiths M. D. 2014. Mom, Dad It's Only a Game! Perceived Gambling and Gaming Behaviors among Adolescents and Young Adults: an Exploratory Study. *International Journal of Ment Health and Addiction*, p. 772–794.
10. Civinskas R., Levickaitė V., Tamolienė I. 2006. Vengiančių lankyti mokyklą vaikų problemos ir poreikiai. Vilnius, p. 97.
11. Darling N. 1999. Parenting style and its correlates. *Eric Digest*. [žiūrėta 2019 m. lapkričio 12 d.] Prieiga per internetą: <http://www.ericdigests.org/1999-4/parenting.htm>.
12. Darling N., Steinberg L. 1993. Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113(3), p. 487-496.
13. Delfabbro P. ir Thrupp L. 2001. Economic Socialisation and Youth Gambling in Australia. In A. Blaszynski (Ed.), *The Proceedings of the 11 th National Conference of the National Association for Gambling Studies*, Alphington: National Association for Gambling Studies, p.101–118.
14. Eisemann M. Perris C., Arrindel W. A. 1988. *Parenting and Psychopathology*. Chichester: Wiley.
15. Enten R. S., Golan M. 2009. Parenting Styles and eating disorder pathology. *Appetite*, 52(3), p. 784-787.
16. Fabiansson C. 2006. Recreational Gambling: Young People's Gambling Participation in Rural Australia. *Journal of Youth Studies*, 9(3), p 345–360.

17. Fisher S. 2000. Measuring the Prevalence of Sector-specific Problem Gambling: A study of Casino Patrons. *Journal of Gambling Studies*, 16(1), p. 25–51.
18. Grebliauskas A., Kacas S., Petrošius A. ir kt. 2008. Lošimų reguliavimas. Tarpdisciplininė azartinių lošimų studija. Vilnius: Tąra, p. 137.
19. Griffiths M. D. 2006. The Lost Gamblers. *Significance*, March. Nr.3.
20. Griffiths M. D. 2000. Internet addiction-time to be taken seriously? *Addict. Res.* 8, p 413–418.
21. Griffiths M. D. 2004. Product Safety Concerns in Gambling: The Role of Technology. *British Medical Journal (Online)*. [žiūrėta 2019 spalio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://irep.ntu.ac.uk/id/eprint/5406>>.
22. Griffiths M. D. 2014. Problem Gambling in Great Britain: A Brief Review. Nottingham Trent University.
23. Griffiths M. D., King D. L. ir Delfabbro P. H. 2012. Simulated Gambling in Video Gaming: What are the Implications for Adolescents? *Education and Health*, 30(3). [žiūrėta 2019 spalio 15 d.]. Prieiga per internetą:< <http://sheu.org.uk/x/eh303mg.pdf>>.
24. Griffiths M. D., Parke J. 2010. Adolescent Gambling on the Internet: a Review. *International Journal of Adolescent Medicine and Health*, p. 59–75.
25. Gudavičius S. 2015. [žiūrėta 2019 spalio 08 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.vz.lt/archive/article/2015/5/12/juda-i-prieki-internetiniu-losimu-iteisinimas-lietuvoje>>.
26. Hibbard D. R., Walton G. E. 2014. Exploring the development of perfectionism: The influence of parenting style and gender. *Social Behavior and Personality*, 42 (2), p. 269–278.
27. Jacobs D. F. 2000. Juvenile Gambling in North America: An Analysis of Long-term Trends and Future Prospects. *Journal of Gambling Studies*, p. 119–152.
28. Jonas Paulius II. 2000. Popiežiaus Jono Pauliaus II laiškas jaunimui. Vilnius: Katalikų pasaulis, p. 102.
29. Juozeliūnienė I. 1992. Pabaigos žodis. Juozeliūnienė I. (sud.). *Pasaulis ir šeima: nacionaliniai šeimos ypatumai*. Vilnius: FSTI, p. 97-104.
30. Kiliuvienė D., Vaitkienė I. 2007. Nesėkmingos tėvų ir paauglių bendravimas šeimoje – socialinę atskirtį skatinantys veiksnys. *Tiltai*. Nr. 4, p. 83–96.
31. King D. L., Delfabbro P. H., Griffiths M. D. 2010. The Convergence of Gambling and Digital Media: Implications for Gambling in Young People. *Journal of Gambling Studies*, p. 175–187.
32. Kriščiūnaitė T., Pakrošnis R. 2013. Ikimokyklinio amžiaus vaikus auginančių tėvų savidiferenciacijos sąsaja su konfliktų poroje sprendimo strategijomis ir auklėjimo stiliais. [žiūrėta 2019 rugėjo 15 d.]. Prieiga internetu: <https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31860/1/ISSN2345-024X_2013_V_12.PG_85-103.pdf>.

33. Kubilienė K. 2012. Tėvų parama pirmosios klasės gimnazistų adaptacijai. Vilnius: Lietuvos edukologijos universitetas.
34. Leliūgienė I. 2003. Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologijos.
35. Leliūgienė I., Rupšienė L., Plavinskienė L. 2005. Tėvų išvykimo dirbti į užsienį įtaka vaiko socializacijai. Specialusis ugdymas, 1(12), p. 35-44.
36. Lietuvos Respublikos azartinių lošimų įstatymas. Valstybės žinios. 2001. Nr. 43.
37. Lošimų ir didžiųjų loterijų organizavimo valstybinė priežiūra. Valstybinio audito ataskaita. (2015). Valstybės kontrolė.
38. Lombardi C. M., Coley R. L. 2014. Early maternal employment and children's school readiness in contemporary families. *Developmental Psychology*, 50(8). [žiūrėta 2019 rugėjo 18 d.] Prieiga internetu: < <https://doi.org/10.1037/a0037106> >.
39. LR Loterijų, piniginių- daiktinių žaidimų ir azartinių lošimų įstatymo projektas. Vilnius. [žiūrėta 2019 rugėjo 13 d.]. Prieiga internetu: < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/TAIS.30415> >.
40. LR Azartinių lošimų įstatymas 2001 m. gegužės 17 d. Nr. IX-325, Vilnius. [žiūrėta 2019 rugėjo 13 d.]. Prieiga internetu: < http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=141102&p_query=&p_tr2 >.
41. Lietuvos Respublikos Konstitucija. 1992. [žiūrėta 2019 rugėjo 03 d.] Prieiga per internetą: < <http://www3.lrs.lt/home/Konstitucija/Konstitucija.htm> >.
42. Livingstone S., Haddon L., Gorzig A., Olafsson K. 2011. EU Kids Online.
43. Maccoby E. E., Martin J. A. 1983. Socialization in the Context of the Family: Parent-child Interaction. In P. H. Mussen (Ed.), *Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development*, IV New York: Wiley, p. 1-101.
44. McMullan J. L., Miller D. E. ir Perrier D. C. 2012. "I've Seen Them So Much They Are Just There": Exploring Young People's Perceptions of Gambling in Advertising. *International Journal of Mental Health and Addiction*, p. 829-848.
45. Myers D. G. 2000. *Psichologija*. Vilnius: Poligrafija ir informatika.
46. McMullan L. Miller D. 2010. Advertising the „New Fun-Tier“: Selling Casinos to Consumers. *International Journal of Mental Health & Addiction*, Nr. 8.
47. Meiženis E. 2015. Seime kelią skinasi tik verslui naudingi azartinių lošimų įstatymai. [žiūrėta 2019 rugėjo 13 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.ntakk.lt/seime-kelia-skinasi-tik-verslui-naudingi-azartiniu-losimu-istatymai> >.
48. Memorandumas apie azartinių lošimų rinką Europos Sąjungoje ir Lietuvoje: lošimų rinkos ir atskirų lošimo sektorių, nacionalinio lošimų reguliavimo politikos bei nacionalinio reguliuotojo vaidmens lyginamasis teisinis įvertinimas. 2014.
49. Navaitis G. 2001. *Psichologinė parama paaugliui*. Vilnius: Konta.

50. Olowodunoye S. A., Titus O. A. 2011. Parenting styles, gender, religiosity and examination malpractices. *Gender and Behavior*, 9(2).
51. Petruolytė A. 2003. Jaunesniojo paauglio socialinė raida. Vilnius: Presvika.
52. Rimkus V. 2010. Socialinis palaikymas socialiniame darbe. Klaipėda: KU leidykla, p 53.
53. Rodriguez Salazar J. 2009. Trehalose accumulation in *Azospirillum brasilense* improves drought tolerance and biomass in maize plants. *FEMS Microbiol Lett* 296 (1), p. 52-9.
54. Ruškytė D. 2017. Jaunimo domėjimasis azartiniais lošimais ir įsitraukimo į lošimus būdai. *Socialinis ugdymas*. Nr. 2.
55. *Socialinių mokslų studijos*. 2009, 2(2), p. 299–320.
56. Spera C. 2005. A Review of the Relationship Among Parenting Practices, Parenting Styles, and Adolescent School Achievement. *Educational Psychology Review*, 17(2), p.125–146.
57. Stasiūnas D. Patologinis lošimas. [žiūrėta 2019 spalio 18 d.] Prieiga per Internetą: < <http://nebenoriulosti.lt/kategorija/straipsniai/page/2/> >.
58. Shaffer H. J., Hall M. N., Bilt J. V., George E. 2003. *Futures at Stake: Youth, Gambling, and Society*. Reno: University of Nevada Press.
59. Shaffer H. J., LaBrie R. A. ir LaPlante D. 2004. Laying the Foundation for Quantifying Regional Exposure to Social Phenomena: Considering the Case of Legalized Gambling as a Public Health Toxin. *Psychology of Addictive Behaviors*, 18(1).
60. Shaffer H. J. ir Zinberg N. E. 1994. *The Emergence of Youthful Addiction: The Prevalence of Underage Lottery Use and the Impact of Gambling*. Massachusetts Council in Compulsive Gambling, Massachusetts.
61. Šarkūnienė D. 2005. Paauglių santykių su tėvais ypatumai ir tapatumo raida. Magistro baigiamasis darbas. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
62. Seliokienė L. 2004. *Šeimos pedagogika: studijų knyga*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, p. 155.
63. *Taikomoji psichologija*. 2018. Vilnius: Lietuvos taikomosios psichologijos asociacija. Nr. 1
64. Takeuchi M. M., Takeuchi S. A. 2008. Authoritarian Versus Authoritative Parenting Styles: Application of the Cost Equalization Principle. *Marriage & Family Review*, 44(4), p. 489-510.
65. Taranda V. Putelienė V. 2010. Naujos priklausomybės ligos ir jų gydymas. *KMU Psichiatrijos klinika*. [žiūrėta 2019 spalio 18 d.] Prieiga per internetą: < <https://www.pasveik.lt/lt/naujausi-medicinos-straipsniai/naujos-priklausomybes-ligos-ir-ju-gydymas/54408/> >.
66. Tilindienė I. 2006. Paauglių iš nepilnų šeimų savęs vertinimas ir santykis su aplinka. Kaunas.
67. Umbrasienė N., Narkauskaitė L. 2010. *Psychosocialiai veiksniai, lemiantys vaikų rizikingą elgesį*. Visuomenės sveikata.
68. Udzila J. 1993. *Dorinis asmenybės ugdymas šeimoje*. Vilnius: Academia, p. 192.

69. Vaitekoniene V. 2001. Kvalifikacijos kelimo kursu nepilnameciu kriminaline justicija paskaitu medziaga. Vidaus reikalu ministerija. Vilnius: VRM.
70. Vaitkevicius J. 1995. Socialines pedagogikos pagrindai: vadovelis magistrantams, doktorantams, pedagogams, studentams. Vilnius: Egalda, p. 307.
71. Vaičiulienė A. 2004. Paauglio psichologija: vadovėlis aukštųjų mokyklų studentams. Vilnius: Presvika.
72. Valstybinė lošimų priežiūros komisija 2002 metų veiklos ataskaita. 2003. Vilnius.
73. Vilkaitė R. 2016. Santykio su autoritetu ir auklėjimo stilių sąsajos. Jaunųjų mokslininkų psichologų darbai. Nr. 5.
74. Žibaitis R. 1995. Šeima ir asmenybės ugdymas. Vilnius: Filosofijos ir sociologijos institutas, p. 4.
75. Žukauskienė R., Malinauskienė O. 2004. Paauglių depresijos simptomų, savivertės, šeimos socialinio – ekonominio statuso ir tėvų auklėjimo stiliaus sąsajos. Psichologija, 30. p. 17 – 31.
76. Žukauskienė R. 2007. Raidos psichologija. Vilnius: Margi raštai.

SANTRAUKA

Jurelevičė D. Gimnazistų azartiniai lošimai ir jų ryšys su auklėjimo šeimoje ypatumais. Socialinės pedagogikos magistro studijų baigiamasis darbas. Darbo vadovė prof. dr. Liudmila Rupšienė, Klaipėdos universitetas. Klaipėda, 2020 m. – 73 p.

Lietuvoje trūksta lošimų mokslinių tyrimų duomenų, nėra atliktas tarptautinėmis metodikomis pagrįstas ir reprezentatyvus lošimų ir loterijų paplitimo tyrimas, nėra atskleistas tarptautiniu mastu palyginamas priklausomybės nuo lošimų ir probleminių lošimų mastas. Taip pat Lietuvoje dar nenagrintas ryšys tarp tėvų auklėjimo stilių ir vaikų azartinių lošimų.

Tyrimo objektas – gimnazistų azartinių lošimų tendencijos, ryšys tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir azartinių lošimų.

Tyrimo tikslas – nustatyti gimnazistų lošimo tendencijas ir jų ryšį tarp tėvų auklėjimo stiliaus ir gimnazistų azartinių lošimų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti azartinių lošimų priklausomybės sampratą.
2. Apžvelgti mokslinius darbus apie azartinių lošimų situaciją Lietuvoje.
3. Išanalizuoti šeimos sampratą.
4. Konceptualizuoti tėvų auklėjimo stilius.
5. Pateikti paauglystės tarpsnio charakteristiką bei išsiaiškinti priežastis, kurios skatina gimnazistus įsitraukti į bet kokios formos azartinius lošimus.
6. Atskleisti gimnazistų azartinių lošimų ryšį su auklėjimo šeimoje ypatumais.
7. Išsiaiškinti, kaip dažnai gimnazistai lošė iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių.
8. Pateikti žaidimus, kuriuos dažniausiai rinkosi gimnazistai per pastaruosius 12 mėnesių.
9. Išsiaiškinti, kaip dažnai gimnazistai lošė internetu per pastaruosius 12 mėnesių.
10. Nustatyti, ar kada nors paaugliai jautė poreikį lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų.
11. Atskleisti, ar gimnazistams teko meluoti jiems svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai jie lošia.

Tyrimo metodai:

1. Mokslinės literatūros analizė: pedagoginės, psichologinės ir kt. literatūros, įvairių dokumentų analizė – atskleidžiant temą buvo derinami teoriniai ir empiriniai metodai.
2. Empiriniai: anketinė apklausa, statistinės duomenų analizės metodai: dažnių analizė, patikimumo analizė, Anova ir chi kvadratas. Statistinių duomenų apdorojimui naudota kompiuterinės programos SPSS.

Tyrimo rezultatai. Tyrimo rezultatai parodė, kad dauguma respondentų gyvena kartu su abiem tėvais, o 83 proc. jų tėvai auklėja autoritariniu šeimos auklėjimo stiliumi.

Tyrimo metu surinkti duomenys taip pat atskleidė, kad dauguma gimnazistų visiškai nelošė jokių azartinių žaidimų iš pinigų, kita dalis lošė kartą per mėnesį ar rečiau. Paklausus, kiek laiko respondentai praleido lošdami tipišką dieną iš pinigų tyrimo rezultatai parodė, kad 85 % nelošė iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių. Taip pat respondentų buvo klausama, jei jie žaidžia azartinius žaidimus, tai kokius renkasi. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad dauguma respondentų nežaidžia šių žaidimų. Tyrimais atskleista, kad jaunimas reguliariai dalyvaudavo legalizuotų azartinių lošimų veikloje, nepaisant amžiaus draudimų. Paaiškėjo, kad didžioji dalis gimnazistų nejautė potraukio lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų.. Tačiau tyrimo duomenys parodė, jog tėvų auklėjimo stilius neturi įtakos šiai veiklai. Apibendrinant galima teigti, kad tėvų auklėjimo stiliai neturi įtakos gimnazistų apsisprendimui žaisti azartinius žaidimus. Taigi, santykiai tarp tėvų ir vaikų, jų taikomas auklėjimo stilius turi itin didelę reikšmę paauglių psichologiniam prisitaikymui, o tai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, turinčių įtakos visiems šiems ir kitiems vaiko raidos rezultatams.

Išvada. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad gimnazistų azartiniai lošimai nemažėja, kadangi mūsų visuomenėje yra kuriamas globalios žiniasklaidos „koliažo efektas“. Be to, visuomenėje azartiniai lošimai įteisinti (dalyvavimas valstybinėse loterijose, vienkartinės loterijos), tai dar labiau skatina jaunimą lošti. Taip pat atlikus tyrimą paaiškėjo, kad jaunimo azartinis lošimas ypač susijęs su naujų informacinių technologijų plėtra, todėl aiškėja tendencija, kad tarp gimnazistų ypač paplitęs lošimas internetu. Tai dar labiau pablogina situaciją, sprendžiant gimnazistų įsitraukimo į azartinius lošimus problemą.

Tyrimas atskleidė, jog tėvų auklėjimo stiliai neturi jokio ryšio su gimnazistų azartiniais lošimais. Taikant vienafaktorinę dispersinę analizę (ANOVA) tyrimo metu paaiškėjo, kad atsakymai statistiškai reikšmingai nesusiję su respondentų auklėjimo stiliais. Tyrimo metu buvo taikomas ir Chi kvadrato kriterijus, tokiems klausimams, kaip, ar jautė poreikį lažintis iš vis didesnio kiekio pinigų arba ar teko meluoti tau artimiems žmonėms, dėl to kiek dažnai tu loši. Analizuojant Chi – Square Test lentelas buvo matyti, kad imčių dydžiai nepakankami, dėl to chi kvadrato kriterijaus taikyti nebuvo galima.

Iškelta hipotezė, kad tėvų auklėjimo stilius turi įtakos gimnazistų įsitraukimui į azartinius lošimus nepasitvirtino. Norint gauti išsamesnius rezultatus, reikia atlikti išsamesnį tyrimą su didesne imtimi, išskiriant mamos ir tėčio auklėjimo stiliaus ypatumus, tuomet būtų galima patikslinti rezultatus.

SUMMARY

Jurelevičė D. Gambling of gymnasium students and its dependence of parenting peculiarities in a family. Master thesis in Social pedagogy. The work is supervised by tutor prof. dr. Liudmila Rupšienė, Klaipėda university. Klaipėda, 2020 – 73 p.

There is a lack of gambling research data in Lithuania. Firstly, a representative research of gambling and lottery prevalence, based on international methodology, has not been performed yet. In addition, the proportion of gambling dependence and problematic gambling has not been revealed and it has not been collated to international research data. Moreover, the relation between parenting styles and children's gambling has not been researched in Lithuania.

The object of the research – the tendency of gymnasium students gambling, the relation between parenting styles and gambling.

The aim of the research – to ascertain the tendency of gymnasium students gambling, the relation between parenting styles and students' gambling.

Objectives:

1. Analyse the concept of gambling addiction.
2. Review scientific works about the situation of gambling in Lithuania.
3. Analyse the concept of family.
4. Conceptualize parenting styles.
5. Present characteristics of adolescence and ascertain the reasons encouraging gymnasium students to get involved in any form of gambling.
6. Expose the relation between gymnasium students gambling and parenting peculiarities in a family.
7. Ascertain how often gymnasium students gambled during the last 12 months and how gambling is related to parenting style in their families.
8. Present the games, which are usually chosen by the gymnasium students during the last 12 months and how this is related to parenting style.
9. Ascertain how often gymnasium students gambled on the internet during the last 12 months and how it is related to parenting style in their family.
10. Determine if teenagers felt the need to gamble with increasing amounts of money and how it is related to parenting style in their family.
11. Expose the fact whether gymnasium students have lied to their close people about how often they gamble during the past 12 months and how it is related to parenting style in their family.

Methods of the research

1. Analysis of scientific literature: pedagogical, psychological and other literature, analysis of various documents - exposing the thesis theoretical and empirical methods were combined.
2. Empirical methods: questionnaire, analysis of statistical data methods: frequency method, analysis of reliability, Anova and Chi - Square. Computer programs SPSS were used for statistical data processing.

Results of the research. Results of the research showed that the majority of respondents live together with both parents and 83 percent of their parents educate their children in authoritarian parenting style.

The data collected during the research also exposed that the majority of gymnasium students did not gamble out of money, the other part of students gambled once a month or less frequently. The results of the research question, how much time the respondents spent when gambling out of money on a typical day, showed that 85% of respondents did not gamble out of money during the last 12 months. In addition, respondents were asked that if they gamble what kind of games they choose. The conducted research exposed that the majority of respondents do not play these games. The study revealed that the youth participate in legal gambling activities regularly despite the age - barred. Moreover, it was exposed that the majority of respondents did not feel the temptation to gamble with increasing amounts of money. But the research data showed that parenting style does not have any influence on that activity. In conclusion, parenting styles do not influence gymnasium students' decision to gamble. That is why, relationship between parents and children, their parenting style has an important influence on psychological adaptation of teenagers, besides, this is one of the main factors influencing child's development results.

Conclusion. The conducted research exposed that gymnasium students' gambling does not decrease since global media "collage effect" is being created in our society. Besides, gambling is legalized in our society (participation in national lotteries, lottery tickets), this encourages the youth to gamble more. Moreover, the research showed that youth gambling is related to development of new information technologies, that is why a tendency is emerging that internet gambling is especially popular among gymnasium students. This factor worsens the situation when solving the problem of gymnasium students' involvement in gambling.

The research revealed that parenting styles do not relate to gymnasium students' gambling. Single – factor dispersion analysis (ANOVA) used during the research showed that statistically the responses of the respondents do not relate to parenting styles in a family. Chi -Square criteria was used during the research for the questions, whether you felt temptation to gamble out of increasing amount of money or if you had to lie to your close people about how frequently you gamble. After

analysis of Chi – Square Test tables it turned out that the amount of responses was insufficient that is why Chi – Square criteria was impossible to use.

The raised hypothesis that parenting style influences gymnasium students' involvement in gambling did not assert. A more comprehensive research with bigger amount of respondents should be conducted to receive more comprehensive results distinguishing mother's and father's parenting styles, then the results of the research could be itemized.

PRIEDAI

**PRAŠYMAS
DĖL TYRIMO ATLIKIMO**

201... m.Nr.
Klaipėda

Klaipėdos universiteto Humanitarinių ir ugdymo mokslų
fakulteto

(studijų programa)

studijų programoskurso studentas (-ė)..... rengia
(kursas) (

vardas, pavardė)

baigiamąjį (bakalauro/magistro) darbą tema.....

(temos pavadinimas)

Baigiamojo (bakalauro/magistro) darbo vadovas (-ė).....

(vardas, pavardė)

Prašytume sudaryti sąlygas atlikti tyrimą Jūsų vadovaujamoje mokykloje.

Gerbiamas (-a) Gimnaziste,

Kviečiu Tave dalyvauti tyrime, kuriame ieškoma ryšių tarp gimnazistų azartinių žaidimų ir šeimos sąlygų.

Būsiu dėkinga, jei užpildysi pateiktą anketą, tai truks apie 30 min. Apklausoje nėra nei teisingų, nei klaidingų atsakymų, svarbiausia Tavo pateikta nuomonė. Konfidencialumas garantuojamas. Tyrimo duomenys bus apibendrinti ir panaudoti tik moksliniais tikslais.

Esu Dovilė Jurelevičė,
Klaipėdos universiteto
Humanitarinių ir ugdymo mokslų fakulteto magistrantė.

1. Tavo lytis?

- Mergina
- Vaikinas

2. Kiek Tau metų? (įrašyk metus) _____

3. Kelintoje klasėje mokaisi?

- I (9 kl.) gimnazijos klasė
- II (10 kl.) gimnazijos klasė
- III (11 kl.) gimnazijos klasė
- IV (12 kl.) gimnazijos klasė

4. Kas kartu su Tavimi gyvena namuose, kuriuose praleidi didžiąją laiko dalį?

Pažymėk visus tinkamus atsakymus

- Gyvenu vienas (-a)
- Tėtis
- Patėvi
- Mama
- Pamotė
- Sesuo (-erys)
- Brolis (-iai)
- Seneliai
- Kitas (-i) giminaitis (-čiai)
- Ne giminės (jei gyveni centre ar jai prilygstančioje mokykloje)

Klausimai apie azartinius žaidimus

Toliau anketoje pateikiami klausimai apie azartinius žaidimus. Pasirinktą atsakymo variantą pažymėk “varnele”.

5. Kaip dažnai Tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių?

- Nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių
- Kartą per mėnesį ar rečiau
- 2– kartus per mėnesį
- 2–3 kartus ar daugiau per savaitę

6. Per pastaruosius 12 mėnesių, kiek laiko praleidai (jeigu praleidai) lošdamas (-a) iš pinigų tipišką dieną?

- Nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių
- Trumpiau nei 30 minučių
- Nuo 30 minučių iki 1 valandos
- 1–2 valandas
- 2–3 valandas
- 3 valandas ar daugiau

7. Kaip dažnai Tu lošei (jeigu lošei) iš pinigų daugiau nei dvi valandas iš eilės per pastaruosius 12 mėnesių?

- Nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių
- Niekada
- Rečiau nei kartą per mėnesį
- Kartą per mėnesį
- Kartą per savaitę
- Kasdien arba beveik kasdien

8. Jeigu lošei iš pinigų per pastaruosius 12 mėnesių, kokius žaidimus žaidei?

Pažymėk Tau tinkamą atsakymą „varnele“ (vienoje eilutėje vienas atsakymas)

	Nežaidžiu šių žaidimų	Kartą per mėnesį ar rečiau	2-4 kartus per mėnesį	2-3 kartus ar daugiau per savaitę
a) Lošimo automatai (vaisių mašina“, „slotai“, kt.)				
b) Kortos ar kauliukai (pokeris, bridžas, kauliukai, kt.)				
c) Loterijos („Scratch“, „Bingo“, „Keno“ ir kt.)				
d) Lažybos dėl sporto žaidimų ar gyvūnų (arklių, šunų, kt.) varžybų				

9. Jei per pastaruosius 12 mėnesių lošei iš pinigų, kaip dažnai tai darei internetu?

- Nelošiau iš pinigų per pastaruosius 12-a mėnesių
- Niekada nelošiu iš pinigų internetu
- Retai
- Kartais
- Dažniausia
- Visada

10. Ar kada nors jautei poreikį lažintis vis iš didesnio kiekio pinigų?

- Ne
- Taip

11. Ar kada nors teko meluoti Tau svarbiems žmonėms dėl to, kiek dažnai Tu loši?

- Ne
- Taip

Klausimai apie Tavo situaciją šeimoje

Toliau anketoje pateikiami teiginiai, pagal kuriuos galima spręsti apie Tavo situaciją šeimoje. Šalia kiekvieno teiginio įrašyk vieną skaičių penkių balų skalėje (nuo 1 = visiškai nesutinku iki 5 = visiškai sutinku), kuris geriausiai apibūdina, kiek teiginys tinka Tau asmeniškai.

1 Visiškai nesutinku	2 Nesutinku	3 Nei taip, nei ne	4 Sutinku	5 Visiškai sutinku

Čia nėra teisingų ar neteisingų atsakymų, todėl atsakinėk ilgai negalvodama (-as). Nepraleisk nė vieno teiginio. Jeigu Tavo tėvai negyveno kartų arba išsiskyrė iki Tau sukako 12 metų, atsakydama (-as) į teiginius galvok apie tą, su kuriuo praleidai daugiausiai laiko.

Eil. nr.	Vertinimas (įrašyk)	Teiginiai
1.		Man augant tėvai manė, kad geroje šeimoje vaikų nuomonės turi būti paisoma taip pat dažnai, kaip ir tėvų
2.		Net jeigu vaikai su jais nesutikdavo, mano tėvai jausdavo, kad mūsų pačių labai turime būti verčiami taikytis prie to, kas jiems atrodė teisinga.
3.		Kaskart, kai tėvai liepdavo man ką nors padaryti, jie tikėdavosi, kad tai padarysiu nieko neklausinėdama(s).
4.		Kai tėvai nustatydavo kokias nors taisykles, jie aptardavo jas su vaikais ir paaiškindavo jiems tų taisyklių tikslą.
5.		Kaskart, kai man atrodydavo, kad šeimoje taikomos taisyklės ir ribos nepagrįstos, tėvai skatindavo kalbėtis ir išsakyti savo nuomonę.
6.		Kai augau, mano tėvai visada manė, kad vaikams turi būti suteikta laisvė savarankiškai priimti sprendimus ir elgtis kaip nori, net jei tai prieštarauja tėvų norams.
7.		Man augant tėvai neleisdavo man kvestionuoti jokių jų sprendimų.
8.		Kai augau, mano tėvai nukreipdavo savo vaikų veiklą ir sprendimus aiškinimu ir disciplina.
9.		Mano tėvai visuomet manė, kad tėvai turėtų dažniau pasinaudoti jėga siekdami, kad jų vaikai elgtųsi kaip pridera.
10.		Man augant mano tėvams neatrodė, kad aš turiu paklusti elgesio taisyklėms tik todėl, kad jas nustatė kažkas viršesnis.
11.		Augdama(s) žinojau, ko tėvai tikisi iš manęs šeimoje, bet kartu galėdavau laisvai aptarti su tėvais jų lūkesčius jeigu jausdavau, kad jie nepagrįsti.
12.		Mano tėvams atrodė, kad išmintingi tėvai turėtų kuo anksčiau paaiškinti savo vaikams, kas vadovauja šeimoje.
13.		Kai augau, tėvai retai išsakydavo man, ko iš manęs tikisi ar duodavo man nurodymus dėl elgesio.
14.		Priimdami šeimai bendrus sprendimus, tėvai dažniausiai elgdavosi taip, kaip norėdavo jų vaikai.

15.		Augindami mus, vaikus mano tėvai nuolat nurodydavo mums tinkamas kryptis ir racionaliai, objektyviai mums patardavo.
16.		Kai augau, mano tėvai supykdavo, jei mėgindavau su jais nesutikti
17.		Mano tėvams atrodo, kad visuomenė išspręstų daugybę problemų, jei tik tėvai neribotų savo vaikų veiklos, sprendimų ir troškimų.
18.		Kai augau, tėvai man pasakydavo, kokio elgesio iš manęs tikisi ir nubausdavo mane, jeigu juos nuvildavau.
19.		Man augant tėvai leisdavo man pačiam/pačiai nuspręsti daugybę dalykų daug nepatarinėdami.
20.		Kai augau, mano tėvai atsižvelgdavo į vaikų nuomonę priimdami šeimai bendrus sprendimus, bet nespėdavo vienaip ar kitaip tik todėl, kad taip norėdavo vaikai.
21.		Kai augau, tėvai nemanė, kad privalo nukreipti ar pamokyti mane tam tikro elgesio.
22.		Kai augau, tėvai savo vaikų elgesiui buvo nustatę aiškius reikalavimus, bet kartu noriai tuos reikalavimus koreguodavo atsižvelgdami į kiekvieno šeimoje augusio vaiko poreikius.
23.		Kai augau, tėvai nukreipdavo mano elgesį ir veiklą ir tikėdavosi, kad jų pamokymais vadovausiuosi, bet kartu visada noriai išklausydavo mane dėl man svarbių dalykų ir aptardavo su manimi, kurlink mane kreipia.
24.		Kai augau, tėvai nukreipdavo mano elgesį ir veiklą ir tikėdavosi, kad jų pamokymais vadovausiuosi, bet kartu visada noriai išklausydavo mane dėl man svarbių dalykų ir aptardavo su manimi, kurlink mane kreipia.
25.		Mano tėvams visada atrodė, kad visuomenė išspręstų daugybę problemų, jei tik tėvai būtų skatinami griežtai ir su prievartos pagalba auklėti savo vaikus kai šie augdami nedaro to, ką turėtų daryti.
26.		Man augant tėvai tiksliai pasakydavo, ko iš manęs nori ir kaip turėčiau tai daryti.
27.		Man augant tėvai aiškiai nurodydavo man elgesio gaires, bet kartu jie supratingai elgdavosi ir tuomet, kai su jais nesutikdavau.
28.		Man augant tėvai nesistengdavo nukreipti kokia nors linkme savo vaikų elgesio, veiklos ar troškimų.
29.		Kai augau, žinojau, ko tėvai tikisi iš manęs šeimoje, be to, jie reikalavdavo, kad patenkinčiau jų lūkesčius vien iš pagarbos jų autoritetui.
30.		Jeigu tėvai priimdavo sprendimą, kuris mane skaudindavo, jie sutikdavo tą sprendimą su manimi aptarti ir prisipažinti, jei būdavo suklydę

Dėkui už bendradarbiavimą atsakant į pateiktus anketos klausimus. Kiekvieno Jūsų nuomonė labai svarbi. Kilus klausimams kreipkitės elektroniniu paštu: djurevice@gmail.com